† **Κυρίλλου (Κατερέλου)**
Μητρ. Κρήνης
Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Μάλτας

Ἡ Τάξις Θεολογίας. Ἐκκλησιολογικὲς ἀναγωγές. Συνοδικότητα καὶ Πρωτεῖο

Εἶναι κοινὸς τόπος, ἰδιαίτερα σήμερα καὶ ἰδιαίτερα μετὰ τὴ σύγκληση τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τὸν Ἰούνιο τοῦ 2016 στὴν Κρήτη, ὅτι οἱ σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν διέρχονται δυστυχῶς μιὰ περίοδο κρίσης ποὺ ἀναμφίβολα ἐπιβουλεύεται τὴν ἑνότητά τους. Ἐὰν ἀναζητήσει κανεὶς τοὺς λόγους αὐτῆς τῆς κρίσης θὰ μποροῦσε νὰ ἀπαριθμήσει πολλοὺς λόγους ποὺ δημιουργοῦν αὐτὴ τὴ διελκυστίνδα, λόγους μεταξὺ ἄλλων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ νέα πολιτικὴ συγκυρία τῶν τελευταίων δεκαετιῶν ἢ τὸ διαφορετικὸ πολιτιστικὸ ἢ κοινωνικὸ περιβάλλον, μέσα στὸ ὁποῖο διαβιοῦν οἱ αὐτοκέφαλες Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες.

Θὰ ἀποτελοῦσε ὅμως ἀστοχία νὰ ἀναγάγουμε τὶς αἰτίες τῆς κρίσης σὲ ἀποκλειστικὰ ἐξωγενεῖς τῆς Θεολογίας παράγοντες. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ διορθόδοξες σχέσεις ταλανίζονται σήμερα ἀπὸ διαφορετικὲς θεολογικὲς ἀντιλήψεις καὶ τοποθετήσεις τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἢ ἀκριβέστερα ἐπιφανῶν ἐκπροσώπων τους, πάνω σὲ καίρια ζητήματα, ὅπως αὐτὸ τοῦ Πρωτείου καὶ τῆς συνοδικότητας στὴν Ἐκκλησία.

Πέρα ἀπὸ ὅσα εἶχαν γραφεῖ μέχρι τότε, ἡ ἰδέα γιὰ τὴ σύγκληση μιᾶς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία[1], κυρίως ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ ᾽60 καὶ ᾽70, καθὼς καὶ ὁ ἀρξάμενος ἐπίσημος θεολογικὸς διάλογος ἀπὸ τὸ 1980 τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὶς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες[2], ἔδωσαν τὸ ἔναυσμα γιὰ μιὰ θεολογικὴ παραγωγὴ στὸ θέμα τῆς συνοδικότητας καὶ τοῦ Πρωτείου, τὴν ὁποία, ὅταν μπορεῖ νὰ τὴν παρακολουθεῖ κανείς, κατανοεῖ μὲ πικρία τὶς ἀποκλίνουσες καὶ τὶς διαφορετικὲς θεολογικὲς ἀπόψεις στὸ χῶρο τῆς ὀρθόδοξης Θεολογίας. Ἡ πικρία συνοδεύεται ἀπὸ τὴν εὔλογη ἀπορία, ὄχι μόνο, γιατὶ οἱ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες μέσα σὲ τόσους αἰῶνες δὲν κατόρθωσαν μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ζυμώσεις νὰ διαμορφώσουν μιὰ ἐνιαία ἀντίληψη γιὰ τὸ

1. Βλ., ἐνδεικτικά, Εὐαγ. Βαρελλά, Διορθόδοξοι καὶ Οἰκουμενικαὶ Σχέσεις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν κ΄ αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1994, 98 ἑπ.

2. Γ. Μαρτζέλος, Ὀρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι, Θεσσαλονίκη 2008, 191 ἑπ.

θέμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ πῶς μὲ δεδομένη τὴν ἐσωτερική τους διαφωνία ἔρχονται σὲ διάλογο μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, καρπὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε μεταξὺ ἄλλων τὸ κείμενο τῆς **Ραβέννας** τὸ 2007[3], τοῦ **Chieti** τὸ 2016[4] καὶ τῆς **Ἀλεξάνδρειας** (2023)[5]. Διερωτᾶται λοιπὸν κανείς, ἐὰν οἱ Ὀρθόδοξοι μποροῦν νὰ ὑπερβοῦν τὴν ἐσωτερική τους διαφωνία συζητώντας μὲ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς γιὰ τόσο σοβαρὰ θέματα.

Αὐτὸ βεβαίως φαίνεται πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον ἀπίθανο καὶ ἔρχεται νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσει ἡ πραγματικότητα, ὅπου τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας μὲ ἕνα δικό του κείμενο ἐκφράζει τὴ διαφωνία του μὲ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας, ἕνα κείμενο ποὺ ἐκδόθηκε στὶς 26 Δεκεμβρίου τοῦ 2013, προϊὸν μίας πρὸς τοῦτο συσταθείσης θεολογικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας, ἐγκριθὲν ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς μὲ τίτλο: *«Ἡ θέση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας γιὰ τὸ πρωτεῖο στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο τῆς Ἐκκλησίας»*[6]. Ἡ κύρια θέση τοῦ κειμένου εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει Πρωτεῖο μὲ οὐσιαστικὲς ἁρμοδιότητες σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο καὶ δὲν ὑπάρχει κατὰ συνέπεια Πρῶτος στὴν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη Ἐκκλησία. Τὸ ἴδιο ὅμως τὸ κείμενο ἀναγνωρίζει ταυτόχρονα τὴ θέση τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὡς Πρώτου στὴ σειρὰ προκαθεδρίας μεταξὺ τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν[7]. Ἡ θέση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας θὰ ἀναλυθεῖ συνοπτικὰ καὶ ἀκριβέστερα κατωτέρω.

Ἕνα δεύτερο κείμενο[8] ἐκ μέρους τῆς Μόσχας εἶναι τὸ κείμενο ποὺ φέρει τὸν τίτλο: **«Περὶ τῆς διαστρέβλωσης τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ Ἱεράρχες τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως»** ποὺ συνέταξαν ἱεράρχες τῆς ρωσσικῆς Ἐκκλησίας (2023). Τὸ (ἀνεπίσημο) κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 κεφάλαια:

---

3. Ecclesiological and Canonical consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion Conciliarity and Authority, http://ww.ec-patr.org/docdisplay.php?l-lang=gr&id≠848&tla=gr

4. Synodality and Primacy in the first Millenium: http://www.christianity.va/content/ unita cristiani/en/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-di-tradizione-bizantina/commissione-mista-internazionale-per-il-dialogo-teologico-tra-la/documenti-di-dialogo/testo-in-inglese1html.

5. Synodality and Primacy in the Second Millenium and Today, Orthodoxia (3rd Period) 2 (2023) 267-283.

6. http://mospat.ru/2013/12/26news96344

7. Στὸ κείμενο, ὅπ.παρ., 3: «Μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος τὰ πρωτεῖα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία περιῆλθαν στὸν ἑπόμενο κατὰ σειρὰ Διπτύχων θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔκτοτε ἕως καὶ σήμερα τὰ πρωτεῖα τιμῆς σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνήκουν στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ὡς πρῶτο μεταξὺ ἴσων Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν».

8. http://mospat.ru/ru/documents/90905-ob-iskazhenii-pravoslavnogo-ucheniya-o-tserkvi-v-deyaniyakh-ierarkhii-konstantinopolskogo-patriarkha/.

1. Οἱ ἀξιώσεις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως γιά ἐξουσία ἐπὶ τῆς ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησίας. 2. Ἡ ἀξίωση τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴ δυνατότητα ἀπὸ μέρους του ἀποδοχῆς Ἐκκλήτου. 3. Ἡ ἀποδοχὴ κληρικῶν ποὺ σχισματικοὶ ὄντες δὲν ἔχουν κανονικὴ χειροτονία ἢ ποὺ καθαιρέθηκαν, γιατὶ παρέκκλιναν σὲ σχίσμα. 4. Ἡ ἀποδοχὴ κληρικῶν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ ἄλλη ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία χωρὶς τὴν ἔκδοση Ἀπολυτηρίου Γράμματος. 5. Ἡ ἀξίωση τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως γιά ἀποκλειστικό δικαίωμα στὴ χορήγηση Αὐτοκεφαλίας. 6. Ἡ παραβίαση τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητας τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως. 7. Ἡ μονομερὴς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἀναθεώρηση πράξεων (Τόμων) κανονικῆς σημασίας. 8. Ἡ ἀξίωση ἀποκλειστικῆς δικαιοδοσίας στή Διασπορά.

Οἱ ἐν λόγῳ ἐπίσκοποι τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας θεωροῦν, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως εἰσάγει νέες ἐκκλησιολογικὲς ἀντιλήψεις καὶ καλοῦν ὅλους τοὺς Ὀρθοδόξους Ἀρχιερεῖς καὶ Προκαθημένους νὰ ἀντισταθοῦν σὲ ἀπόψεις ποὺ καταστρέφουν τὰ κανονικὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας καὶ προκαλοῦν σοβαρὴ βλάβη στὴν ἑνότητα τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. **Μὲ περισσὴ σκληρότητα ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπιστασία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ ἀπαλλάξει τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὶς ἐμφιλοχωρήσασες αἱρέσεις καὶ τὰ δημιουργηθέντα σχίσματα!**

Εἶναι προφανὲς καὶ κατανοητό, ὅτι μὲ τὸ παρὸν κείμενο δὲν ἐπιχειρεῖται νὰ σχολιαστοῦν καὶ νὰ ἀντικρουστοῦν ὅλες οἱ ἀπόψεις τῶν ρώσσων ἱεραρχῶν. Αὐτὸ θὰ ἀπαιτοῦσε τὴ συγγραφὴ ὁλόκληρου πονήματος. Ἄλλωστε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον οἱ θέσεις τους δὲν εἶναι ἐντελῶς νέες καὶ οἱ ἐπαΐοντες γνωρίζουν, ὅτι ἔχουν διατυπωθεῖ καὶ ἀπαντηθεῖ στὸ παρελθόν. Τὰ θέματα αὐτὰ ἦλθαν καὶ πάλι στὴν ἐπικαιρότητα μετὰ τὴ δημιουργία τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας (2018) καὶ τὶς ἀντιδράσεις ποὺ δημιούργησε.

Τὸ παρὸν κείμενο θὰ περιοριστεῖ μόνο νὰ σχολιάσει ἕνα μικρὸ τμῆμα τοῦ πρώτου κεφαλαίου τοῦ κειμένου τῶν ρώσων ἱεραρχῶν ποὺ ἐπισημαίνει, ὅτι **τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως υἱοθετεῖ σήμερα ἕνα ὅραμα Πρωτοκαθεδρίας στὴν ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησία**. **Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως παρουσιάζεται ὄχι ὡς Πρῶτος μεταξὺ ἴσων, ἀλλὰ ὡς Πρῶτος χωρὶς ἴσους.** Ἡ «πρωτοκαθεδρία» του στὴν Ἐκκλησία παρομοιάζεται μὲ τὴν «πρωτοκαθεδρία» τοῦ Θεοῦ Πατέρα στὴν Ἁγία Τριάδα. Φέρεται νὰ εἶναι ὁ πνευματικὸς πατέρας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, εἴτε τὸ ἀντιλαμβάνονται εἴτε ὄχι.

Παράλληλα, ὀφείλει νὰ κατατεθεῖ ἡ ἀντίληψη ἑλλήνων Θεολόγων, **ἀρχιερέων κυρίως, σεβαστῶν** καὶ διακεκριμένων γιὰ τὴν εὐρύτερη

θεολογική τους παραγωγή. Ὀφείλει κανεὶς νὰ ἐκτιμήσει τὸ εὐρύτερο ἐνδιαφέρον ὀρθοδόξων καὶ μὴ Θεολόγων γιὰ τὸ θέμα τοῦ Πρωτείου ἀπὸ τὴν ἔκδοση ἑνὸς δίτομου ἔργου στὸ St. Vladimir's seminary press ὑπὸ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ **π. John Chryssavgis** μὲ τίτλο: «***Primacy in Church. The Office of Primate and the Authority of Councils***»[9].

Τὶς τελευταῖες ὅμως δεκαετίες στὴν ἑλληνόφωνη ὀρθόδοξη Θεολογία - τουλάχιστον σὲ ἕνα τμῆμα της- ἔχει διαμορφωθεῖ μιὰ ἰδιαίτερη ἀντίληψη γιὰ τὴ συνοδικότητα καὶ τὸ Πρωτεῖο, **ἡ λειτουργία τοῦ ὁποίου στὴν Ἐκκλησία συνδέεται μὲ τὶς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις**. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εὑρίσκεται στὸ ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ[10] (Χαρκιανάκη) καὶ συνεχίζεται διεξοδικώτερα ἀπὸ τὸ μακαριστὸ Μητροπολίτη Περγάμου Ἰωάννη[11] Ζηζιούλα. Τὶς ἀπόψεις αὐτὲς ἀκολουθοῦν καὶ ἀποδέχονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ νεώτεροι Θεολόγοι, ἐνδεικτικά, ὅπως ὁ Μητροπολίτης Προύσης (νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς) Ἐλπιδοφόρος[12] (Λαμπρυνιάδης) ὁ Μητροπολίτης Σηλυμβρίας Μάξιμος[13] (Βγενόπουλος), ὁ Ἀρχιμ. Παντελεήμων Μανουσσάκης (Βοστώνη)[14], καὶ ὁ καθηγητὴς Φίλιππος Καριατλῆς (Αὐστραλία)[15].

---

9. J. Chryssavgis (ed.), Primacy in the Church: The office of Primate and the Authority of Councils, New York 2016.

10. Stylianos Harkianakis, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben? Griechish-Orthodoxe Antwort, Concilium 7/1 (1971) 284-286.

11. I. Zizioulas, V. Being as Communion, New York 1985. Recent Discussions on Primacy in Orthodox, Theology, στό: The Petrine Ministry. Catholics and Orthodox in Dialogye, (Ed. Card. W. Kasper), New York/Mahwah, 2006 231-248. (Ελλ. Μετάφραση, Νικ. Ἀσπρούλης, Μητρ. Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα, Πρόσφατες συζητήσεις γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ πρωτείου στὴν ὀρθόδοξη θεολογία, Ἔργα, Α΄, Ἐκκλησιολογικὰ μελετήματα, Ἐπιμ. Στ. Γιαγκάζογλου, Ἀθήνα 2016, 799-834). Τοῦ ἰδίου, Τὸ Πρωτεῖο στὴν Ἐκκλησία, στό: Α΄ Ἐκκλησιολογικὰ μελετήματα, 819-834. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Εὐχαριστιακὴ Παράδοση, Θεολογία 80 (2009) 5-25. Τοῦ ἰδίου, Ὁ Συνοδικὸς θεσμός: Ἱστορικά, Ἐκκλησιολογικὰ καὶ Κανονικὰ Προβλήματα, Θεολογία 80 (2009) 5-41. Τοῦ Ἰδίου, Conciliarity and Primacy, Θεολογία 86 (2015) 19-33. Τοῦ ἰδίου, Primacy, Ecclesiology, and Nationalism, στό: Primacy in the Church, Vol. I, 299-307. Τοῦ ἰδίου, Primacy in the Church, Vol II, Foreword, 447-450.

12. Μητρ. Προύσης (νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς) Ἐλπιδοφόρος (Λαμπρυνιάδης), Primus sine paribus. Ἀπάντησις εἰς τὸ περὶ πρωτείου κείμενον τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας. http://www.patriarchate.org/theological-and-other-studies/

13. Metr. Maximos (Vgenopoulos), Primacy in the Church from Vatican I to Vatican II. An Orthodox Perspective, Dekalb, Illinois 2013. Τοῦ Ἰδίου, Primacy in Orthodox Theology: Past and Present, Primacy in the Church, 239-259.

14. J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, στό: For the Unity of All. Contributions to the Theological Dialogue between East and West, Engene, Oregon 2015, 21-48, Τοῦ Ἰδίου, Primacy and the Holy Trinity: Ecclesiology and Theology in Dialogue, στό: Primacy in the Church (ed. J. Chryssargis), 175-

15. Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the Church: An Orthodox Theological Perspective, στό: Phronema 26 (2011) 27-47. Τοῦ Ἰδίου, Primacy in the Thought of Stylianos

Συνοψίζοντας τὶς ἀπόψεις τῶν ἀνωτέρω Θεολόγων, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιμέρους μεταξύ τους διαφορῶν, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε τὰ ἑξῆς:

• Τὸ Πρωτεῖο **ἀνήκει στὸ esse τῆς Ἐκκλησίας** καὶ δὲν εἶναι ἕνας ἁπλὸς ἐκκλησιαστικὸς ἀνθρώπινος θεσμός[16]. Εἶναι ζήτημα ἐκκλησιολογικῆς καὶ ὄχι κανονικῆς ἀναγκαιότητας[17].

• Κανένας θεσμὸς στὴν Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπαραίτητος ἀπὸ ἐκκλησιολογικὴ καὶ κανονικὴ ἄποψη, ἐὰν δὲ συνδέεται μὲ τὴ βαθύτερη δογματικὴ πίστη τῆς Ἐκκλησίας[18].

• Ὁ διαχωρισμὸς τῶν διοικητικῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ δόγμα δὲν εἶναι ἁπλῶς ἀτυχής, εἶναι καὶ ἐπικίνδυνος[19].

• **Ἡ ὑπάρχουσα τάξη στὴν Ἐκκλησία, ὅπου προέχει ὁ Πρῶτος, ἀνάγεται ἀρχετυπικὰ στὴν τάξη τῶν τριαδικῶν Προσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων Πρῶτος εἶναι ὁ Πατήρ**[20].

• Ἐὰν ὁ ἐπισκοπικὸς θεσμὸς καὶ ἡ συνοδικότητα ὑπάρχουν στὴν Ἐκκλησία θείῳ δικαίῳ (jure divino), κατὰ συνέπεια αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ Πρωτεῖο σὲ τοπικό, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Δὲν ὑπῆρξε καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ποτὲ μιὰ σύνοδος χωρὶς ἕνα Πρῶτο[21]. Ἐὰν ἡ συνοδικότητα στὴν Ἐκκλησία ἀντανακλᾶ τὴν τριαδικὴ ζωή, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ Πρωτεῖο[22].

• Φορέας τοῦ Πρωτείου εἶναι πάντοτε ἕνα πρόσωπο. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἕνας ἀπρόσωπος ἀνθρώπινος θεσμός[23].

[Harkianakis], Archbishop of Australia, Primacy in the Church, 281-298.

16. Ἰ. Ζηζιούλας, Ἡ Εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, 20 ἑπ.

17. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Τὸ *ζήτημα τοῦ Πρωτείου, 800.* Metr. Maximos (Vgenopoulos), Primacy in Orthodox Theology, 243.

18. Stylianos Harkianakis, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben?, 285: «Daraus ergibt sich also, daße es im christlichen Denken ein unmittelbares Verhältnis zwischen Trinitätslehre und Ekklesiologie geben muß, das sich auch in einer überraschenden Parallelität der theologischen Grund fragen in Trinitätslehre und Ekklesiologie tatsächlich äußert». I. Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς θεσμός, 5. J. Manoussakis, The Petrine Primacy, 33: «My argument is that there must be a consistency between the dogmatic claims and our ecclesiological model, if we do not wish to divorce ecclesiology from theology». Μητρ. Προύσης, Ἐλπιδοφόρος Λαμπρυνιάδης, Primus sine Paribus, 3.

19. Ἰ. Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς θεσμός, 6. Τοῦ Ἰδίου, Conciliarity and Primacy: «The Church, therefore, must reflect in all respects, including not only her faith but also her structure and order, the way God exists as Trinity».

20. Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the Church, 30: «**...the exercise of primacy with in the ekklesia finds its archetypical roots in the clear ordering [taxis] within the interpersonal life of the Godhead**».

21. Ἰ. Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς θεσμός, 30 ἑπ.

22. Metr. of Selymvria Maximos [Vgenopoulos], Primacy in Orthodox Theology: Past and Present, 248: «If primacy is an essential part of synodality, the might it also not relate to the Holy Trinity? **If synodality reflects Trinitarian life, why does primacy not?**».

23. Pant. Manoussakis, The Petrine Primacy, 32 ἑπ.

• Στὴν Ἐκκλησία καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ὅπως καὶ στὸ ἐπαρχιακὸ καὶ στὸ τοπικὸ ἐπίπεδο, ὑπάρχει ὁ ἕνας, ὁ Πρῶτος καὶ οἱ πολλοί. Ὁ Πρῶτος ἐξασφαλίζει τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Τό Πρωτεῖο στὴν Ἐκκλησία ἀποτελεῖ **ἀντανάκλαση καὶ ἔκφραση τῆς ζωῆς τῶν Τριαδικῶν Προσώπων**[24].

• Ἡ ἑνότητα μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν ὑφίσταται καὶ σὲ χριστολογικὸ ἐπίπεδο, ὅπου ὁ ἕνας, τὸ πρόσωπο τοῦ Λόγου, ἐξασφαλίζει τὴν πραγματικὴ ἕνωση τῶν πολλῶν, ἐν προκειμένῳ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ[25].

• Σὲ Τριαδολογικὸ ἐπίπεδο **τὴν ἑνότητα μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν ἐξασφαλίζει ὄχι ἡ θεία οὐσία, ἀλλὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα,** ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν ἀρχή, τὴν αἰτία τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῶν ἄλλων δύο προσώπων[26].

• Τὸ πρόσωπο (στὴν ἐνδοτριαδικὴ ζωή) προηγεῖται (ὀντολογικά) τῆς οὐσίας[27].

• **Τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα ἔχει ὀντολογικὴ προτεραιότητα ἔναντι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τους**[28].

• Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἦταν δεδομένο ὅτι, ἀφοῦ τὰ πάντα στὴν Ἐκκλησία συντελοῦνται ἐν κοινωνίᾳ, ἡ κοινωνία αὐτὴ ἐκφράζεται δι᾽ ἑνὸς μόνον προσώπου. Στὴν ἴδια ἀρχὴ βασίζεται καὶ ἡ διαμόρφωση καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος[29], ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὴν Τριαδικὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ, στὴν ὁποία ἡ κοινωνία τῶν τριῶν προσώπων διασφαλίζει τὴν ἑνότητα δι᾽ ἑνὸς προσώπου, τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός.

• Τὸ Πρωτεῖο τοῦ Πέτρου ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς χαρακτηριστικὸ παράδειγμα προσάγεται ἐνδεικτικὰ τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Στουδίτη[30]: *«Ἐπειδήπερ Πέτρῳ τῷ μεγάλῳ δέδωκε Χριστὸς ὁ Θεὸς μετὰ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν καὶ τὸ τῆς ποιμνιαρχίας ἀξίωμα, πρὸς Πέτρον, ἤτοι τὸν αὐτοῦ διάδοχον, ὁτιοῦν*

---

24. Metr. Maximos (Vgenopoulos), Primacy in Church, 129: «The overall context in which the relation between the primate and the synod should be placed is a trinitarian one, i.e., the communional life of the Holy Trinity. The very existence of the primate is a reflection of the life of the Holy Trinity...» J. P. Manoussakis, Primacy and the Holy Trinity, 177: «..primacy is grounded in the life of the Holy Trinity».

25. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 33.

26. P. Manoussakis, ὅπ. παρ.: «The oneness of God is safeguarded not by some impersonal divine essence but by the person of the Father».

27. P. Manoussakis, Primacy and the Holy Trinity, 181. Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the Church, 31: «...**it is precisely the ontological personal priority of the Father, which also gives koinonia its primordial character**...».

28. J. P. Manoussakis, Primacy and the Holy Trinity, 181.

29. Ἰ. Ζηζιούλας, Ἡ Εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, 17.

30. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 35-36.

καινοτομούμενον ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν ἀποσφαλλομένων τῆς ἀληθείας, ἀναγκαῖον ἀναφέρεσθαι. Τοῦτο γὰρ δεδιδαγμένοι καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ καὶ ἐλάχιστοι, ἐκ τῶν ἀνέκαθεν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν...».

• Πηγὴ τοῦ Πρωτείου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ὡς ἀρχιερεὺς εἶναι Πρῶτος μεταξὺ ἴσων, ὡς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἶναι Πρῶτος ἄνευ ἴσων[31] (Primus sine Paribus). Αὐτονόητα ἡ ρωσσικὴ θέση δὲν θέλει νὰ κατανοήσει τὴν ἀνωτέρω σοβαρὴ διάκριση καὶ τὴ διαστρέφει.

Κοινὸ γενικὸ συμπέρασμα ὅλων αὐτῶν τῶν θεωρήσεων, **ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι κάποιες ἀπὸ τὶς παραπάνω προτάσεις εἶναι θεολογικὰ ἀδιαμφισβήτητες,** εἶναι, ὅτι ἡ ὕπαρξη τοῦ Πρώτου στὴν Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἔκφραση - ἀντανάκλαση τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς ἀϊδίου Τριάδος. Ὅπως ὁ Πατέρας ἐξασφαλίζει τὴν ἑνότητα στὴν Τριάδα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Πρῶτος κατ᾽ ἀντίστοιχο καὶ ἀνάλογο τρόπο ἐξασφαλίζει τὴν ἑνότητα τῆς ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη Ἐκκλησίας. Ἡ ἔκφραση μάλιστα Primus sine Paribus ἀφ᾽ ἑαυτῆς προβάλλει ὄχι μόνο τὴ διάκριση τοῦ Πρώτου ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους Ἐπισκόπους, ἀλλὰ μιὰ ὑπεροχή, ἀνωτερότητα καὶ ἀνισότητα στὴ σχέση τοῦ Πρώτου μὲ τοὺς ἄλλους Ἐπισκόπους. Αὐτονόητα ὅμως τὸ κατ᾽ ἀρχὴν ἀσαφὲς καὶ τὸ ἀκαθόριστο τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκφράσεως αὐτῆς, τὸ ὁποῖο ὀφείλει νὰ διερευνηθεῖ, μπορεῖ νὰ ἔχει ἐπιζήμιες συνέπειες στὴν πράξη γιὰ τὴ λειτουργία τῆς συνοδικότητας στόν ἐκκλησιαστικό ὀργανισμό καὶ στὶς σχέσεις τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους, δεδομένου, ὅτι ἐλλείπει ἀπὸ τὴν πρώτη χιλιετία ἕνα ἀπολύτως σαφὲς καὶ ὁλοκληρωμένο κανονικὸ πλαίσιο λειτουργίας τοῦ Πρώτου ποὺ νὰ ἀφορᾶ τὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο καὶ νὰ καταγράφεται στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες. **Εἶναι ὅμως ἡ ἀντίληψη Primus sine paribus παντελῶς ἀπορριπτέα; Πῶς πρέπει αὐτὴ νὰ κατανοεῖται;** Στὸ θεμελιῶδες αὐτὸ ἐρώτημα ἡ ἀπάντηση πρέπει νὰ εἶναι σαφής.

Τὸ γεγονός, ὅτι Πρῶτος στὴν Ἐκκλησία σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης, μετὰ ὅμως τὸ 1054 καὶ τὴ διακοπὴ κοινωνίας[32] μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης εἶναι ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως[33], εἶναι μιὰ ἱστορικὰ ἀδιαμφισβήτητη διαπίστωση. **Τὸ ἐρώτημα ὅμως εἶναι, ἐὰν αὐτὸ τὸ Πρωτεῖο ἔχει σχέση μὲ τὴ Μοναρχία τοῦ Πατρὸς στὴν Ἁγ. Τριάδα,** ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενό του, ἐὰν δηλ. ἦταν μιὰ ἁπλῆ τιμητικὴ διάκριση ἢ εἶναι συνδεδεμένο μὲ ἁρμοδιότητες, δηλ. μὲ ἄσκηση ἐξουσίας. Ἐρωτᾶται

31. Μητρ. Προύσης (νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς), Ἐλπιδοφόρος (Λαμπρυνιάδης), Primus sine paribus, 7.

32. Βλ. σχετικά Gr. Larentzakis, Primat und Synodalität. Die Stellung des Bischofs von Rom in der Gesamtkirche des Ostens und des Westens. Ein orthodoxer Vorschlag, Münster 2026, 12-22.

33. Ἰ. Ζηζιούλας, Ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία καὶ Οἰκουμενικὸς Διάλογος, 829-830.

ταυτόχρονα ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Πρῶτος ὀφείλει νὰ λειτουργεῖ στὸ πλαίσιο τῆς συνοδικότητος, ἐὰν δηλ. λειτουργεῖ ὡς Primus cum paribus ἢ primus sine paribus, ἀσκώντας δικαιοδοσία ἐφ᾽ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἰσχύει τὸ δεύτερο, προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τοῦ (πρώην) Μητρ. Βολοκολάμσκ Ἰλαρίωνα[34], ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει: «**This surely rings an attempt to implant Roman Catholic ecclesiology on Orthodox soil**». Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ διαπιστούμενη διαφωνία χρήζει θεολογικῆς διερεύνησης. Πρέπει ἀσφαλῶς νὰ σημειωθεῖ, ὅτι **ἡ ἀντίληψη γιὰ ἕνα Primus sine paribus δὲ γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς προμνημονευθέντες Θεολόγους,** παρότι συνδέουν τὸ Πρωτεῖο στὴν Ἐκκλησία μὲ τὶς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ καθιστᾶ τὴ διερεύνηση αὐτὴ ἀκόμα περισσότερο ἐνδιαφέρουσα.

Ὀφείλει δὲ ἐπίσης ἐξ ἀρχῆς νὰ εἶναι καὶ κάτι ἄλλο σαφές: Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἔκφραση **Primus sine paribus** μόνο κατόπιν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων διασαφήσεων θὰ μποροῦσε νὰ γίνει θεολογικὰ καὶ κανονικὰ ἀποδεκτή, **δὲ σημαίνει, ὅτι ἀπαράδεκτες δὲν εἶναι καὶ οἱ θέσεις τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ Πρωτείου**. Στὸ ἐγχείρημα τῆς κατάδειξης τῶν θέσεων αὐτῶν ἀποσκοπεῖ μεταξὺ ἄλλων ἡ παροῦσα προσπάθεια.

Οἱ προμνημονευθεῖσες θεολογικὲς ἀπόψεις προϋποθέτουν κατὰ βάση, ὅτι εἶναι θεολογικὰ δυνατὴ καὶ ἀποδεκτὴ ἡ ἀντιστοιχία μεταξὺ τῆς ἀϊδίου Τριάδος καὶ τῶν κανονικῶν πλαισίων τῆς ὁρατῆς πλευρᾶς τῆς Ἐκκλησίας[35]. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἐκφράζει τὴ σχολαστικὴ θεώρηση ποὺ δικαιολογεῖ –θὰ μποροῦσε ἐν προκειμένῳ νὰ εἰπωθεῖ– μία analogia entis ἀνάμεσα στὸ ἄκτιστο καὶ στὸ κτιστό, ὡς ἐὰν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα θὰ μποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν, ὅτι ἐντάσσονται σὲ μιὰ ἐνιαία ὑπαρκτικὴ ἀρχή, ἐνῶ **ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης**[36] διευκρινίζει, ὅτι «*κατ᾽ οὐσίαν γὰρ ἡ θεότης οὐ μετέχεται, μεθεκτικὴ δέ ἐστιν ἐν τῷ ἐξ αὐτῆς εἶναι τὰ πάντα καὶ ὑπ᾽ αὐτῆς συνέχεσθαι εἰς τὸ εἶναι*».

Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος[37] δὲν εἶναι σχετικὰ μόνο κατηγορηματικός, ἀλλὰ καὶ ἐπιτιμητικὸς στὸν 5ο. Θεολογικό του Λόγο: «*Λίαν μὲν αἰσχρόν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπιεικῶς,* ***ἐκ τῶν κάτω τῶν ἄνω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν,*** *καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς ρευστῆς φύσεως, καί, ὅ φησιν Ἡσαΐας ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶντα ἐν τοῖς νεκροῖς*». Μὲ πολλὲς ἐπιφυλάξεις μπορεῖ νὰ παρακολουθεῖ κανεὶς τὴ σκέψη τῶν ἀνωτέρων Θεολόγων, ὅταν ἔχει ὑπ᾽ ὄψιν του –οἱ ἀναφορὲς εἶναι ἐνδεικτικές– τὴν

34. https://mospat.ru/en/2014/11/9/news 111091.

35. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ὁ Μητρ. Σηλυμβρίας Μάξιμος, Primacy in the Church, 129, ἐπισημαίνει: «**The very existence of the ministry of the primate is also a reflection of the life of the Holy Trinity…**».

36. PG 3, 669 (Περὶ θείων ὀνομάτων, V).

37. PG 36, 144B.

ἐπισήμανση[38] τοῦ **Ἁγ. Μαξίμου**: «*Πᾶσα νόησις τῶν νοούντων καὶ τῶν νοουμένων ἐστιν, ὁ δὲ Θεὸς οὔτε τῶν νοούντων οὔτε τῶν νοουμένων·* ***ὑπὲρ ταῦτα γάρ***». Σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ **Ἅγ. Μάξιμος**[39] ἐπισημαίνει: «*Εἷς Θεὸς ἄναρχος, ἀκατάληπτος, ὅλην ἔχων τοῦ εἶναι τὴν δύναμιν διόλου, τὴν πότε καὶ πῶς παντάπασιν ἀπωθούμενος ἔννοιαν, ὡς πᾶσιν ἄβατος καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως διεγνωσμένος*». Αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα ἀποδυναμώνουν, ἐὰν δὲν ἀπαγορεύουν, τὴν προσπάθεια ἀντιστοιχίας ἀνάμεσα στὴν ὁρατὴ πλευρὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἐνδότερα τοῦ Θεοῦ, ἰδιαίτερα, ὅταν ἡ ὅλη ἀπόπειρα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μία λογικὴ κατασκευὴ καὶ ἡ ὕπαρξη τοῦ Πρώτου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο στὴν Ἐκκλησία προβάλλει ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ἕνα λογικὸ αἴτημα καὶ ἀναγκαιότητα, ὅπως αὐτὸ ἀναδύεται ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ Ἰ. Ζηζιούλα[40], ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως δὲν μπορεῖ ἀπὸ τοὺς πρώτους ἤδη αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατοχυρωθεῖ ἱστορικά[41].

Εἶναι βεβαίως ὁ **Ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής,** ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ **εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος**, «*...ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ κατὰ μίμησιν καὶ τύπον ἐνέργειαν ἔχουσα*»[42], ἐξαίροντας τὸν ἑνοποιητικὸ καὶ συνδετικό της ρόλο στὸν κόσμο. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑποδηλουμένη ἑνότητα καὶ κοινωνία, πῶς κατανοοῦνται οἱ ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις καὶ ποιά εἶναι ἡ συγκεκριμένη ἀντιστοιχία τους στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας. Μποροῦν κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Ἁγ. Μαξίμου οἱ ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις νὰ ἔχουν ἀντιστοιχία στὴν Ἐκκλησία πέρα ἀπὸ τὸ αἴτημα τῆς ἑνότητας; Ὁ Ἰ. Ζηζιούλας[43] βεβαίως ἐπισημαίνει, ὅτι «The Church therefore, must reflect in all respect, including not only her faith but also her structure and order, the way God exists as Trinity». Τὸ κείμενο ὅμως τοῦ Ἁγ. Μαξίμου δὲν προσφέρεται γιὰ ἕνα τέτοιο διαλογισμό. Ὀφείλει ταυτόχρονα νὰ ἑστιάσει κανεὶς τὴν προσοχή του στὸ γεγονός, ὅτι ὁ πολυσήμαντος ὅρος Ἐκκλησία ἐδῶ ἀφορᾶ καὶ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Παρακλήτου, πέρα ἀπὸ τὶς προγενέστερες φάσεις της ἢ τὴν ἐσχατολογική της τελείωση στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Εἶναι δυνατὸν κατὰ τὴν ἐκδίπλωση τῶν φάσεων αὐτῶν νὰ κάνει κανεὶς λόγο γιὰ Πρωτεῖο, τὸ ὁποῖο μάλιστα νὰ μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ στὴ Μοναρχία τοῦ Πα-

38. PG 90, 1125C.

39. PG 90, 1084A.

40. Ἰ. Ζηζιούλα, Ἔργα Α΄, 834.

41. Χαρακτηριστικὴ ἡ ἐπισήμανση τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ Kl. Schatz, Der Päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart, Würzburg 1990, 14: «Hätte man einen Christen um 100, 200 oder auch 300 gefragt, ob der Bischof von Rom Oberhaupt aller Christen ist, ob es einen obersten Bischof gibt, der über der anderen Bischöfen steht und in Fragen, die die ganze Kirche berühren, das letzte Wort hat, dann hätte er sicher mit Nein geantwortet».

42. PG 91, 664D-665A.

43. J. Zizioulas, Conciliarity and Primacy, Θεολογία 15 (2015/2) 27.

τρός; Ἡ σκέψη τοῦ Ἁγ. Μαξίμου εἶναι τελείως ξένη σὲ ἕνα τέτοιο προβληματισμό. Κατανοεῖ βεβαίως κανεὶς τὴ δυσκολία νὰ θεμελιώσει αὐτὴ τὴν ἀντιστοιχία, ὅταν ἡ Ἐκκλησία παρίσταται ἀπὸ τὸν Ἅγ. Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ καὶ ὡς εἰκόνα ὅλου τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου, ὡς εἰκόνα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὡς εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς εἰκόνα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς[44]. Διανοήθηκε ποτὲ κανεὶς νὰ ἀναζητήσει καὶ νὰ θεμελιώσει κάποιο Πρωτεῖο ἢ ἄλλες ἀντιστοιχίες ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραπάνω εἰκονικῶν σχέσεων, γιὰ τὶς ὁποῖες κάνει λόγο ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής;

Ἀναμφίβολα ἡ πατερικὴ Θεολογία ἐρειδομένη στὴ Βίβλο (ἐνδεικτικά: Ρωμ. 11, 36) κάνει λόγο γιὰ τὴ Μοναρχία τοῦ Πατρός, ὅπου ὁ Πατέρας εἶναι ἡ μόνη ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τοῦ τρόπου ὑπάρξεως καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος[45], αὐτὸ ὅμως δὲν δικαιολογεῖ οἱαδήποτε προτεραιότητα τοῦ Πατέρα, οὔτε διευκολύνει τὴν ἀναζήτηση ἀναλογικῆς ἀντιστοιχίας μεταξὺ τῆς σχέσεως τῶν προσώπων τῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, δηλ. τῆς Ἐκκλησίας[46].

Ὄχι ἁπλὰ ἐπιφυλακτικός, ἀλλὰ ἀπόλυτα καὶ κατηγορηματικὰ ἀρνητικὸς ἀπέναντι στὴν ἀναζήτηση ἀντιστοιχίας, εἶναι **ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος**, ὁ ὁποῖος στὸν 5ο θεολογικό του λόγο[47], ὅπως ἤδη ἔχει ἐπισημανθεῖ, θεωρεῖ, ὅτι **εἶναι πολὺ ἀπρεπές, ἀλλὰ καὶ μάταιο, νὰ λαμβάνουμε ἀπὸ τὰ χαμηλὰ ἰδέα γιὰ τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μεταβλητὰ διὰ τὰ αἰώνια**. Στὸν ἴδιο θεολογικό του λόγο ὁ ἴδιος Πατὴρ ἐπισημαίνει[48], ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀντιστοιχεία τῆς ἔννοιας τῆς γέννησης τῶν ἀνθρώπων στὸν κτιστὸ κόσμο μὲ τὴν ἀΐδια γέννηση τοῦ Λόγου ἀπὸ τὸν Πατέρα: «Διότι δὲν πρέπει.., ἐπειδὴ δὲν μπορέσαμε δι᾽ ἄλλου τρόπου νὰ ἀποδείξουμε τὴν ἐκ Θεοῦ γέννηση καὶ ὅτι εἶναι ὁμοούσιος, νὰ νομίζουμε ὅτι ἤδη πρέπει ὁπωσδήποτε καὶ ὅλες τὶς ἀνθρώπινες καὶ τῆς δικῆς μας συγγένειας ὀνομασίες νὰ τὶς ἐφαρμόσουμε στὸ θεῖο». Σὲ ἄλλο σημεῖο

---

44. PG 91, 668CD-669A, 672ABCD, 681CD.

45. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Oratio 20, 7, SC 270, 70, 1-2: «...εἰς ἓν αἴτιον καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων...». Ἰ. Φώτιος, Περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Μυσταγωγίας, PG 102, 332A: «...ἐξ ἑνὸς καὶ ἀμερίστου αἰτίου πρὸ αἰώνων τε καὶ ὁμοταγῶς ἑκατέρῳ ἡ πρόοδος». Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ἀποδεικικὸς Α΄ (Πρόλογος Ι 25, 2-9): «ἡ μόνη μοναρχικωτάτη τριάς, οὐ μόνον ὅτι μόνη τοῦ παντὸς ἄρχεις, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ μίαν ἐν σεαυτῇ μόνην ἔχεις ὑπεράρχιον ἀρχήν, τὴν μόνην ἀναίτιον μονάδα, ἐξ ἧς προάγεσθαι καὶ εἰς ἣν ἀνάγεσθαι ἀχρόνως καὶ ἀναιτίως ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Πνεῦμα». (ΕΠΕ, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ 1, 72).

46. Ὁ Μητρ. Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, Communion and Otherness, London 2006, 126, παρὰ ταῦτα θεωρεῖ, ὅτι: «It is, therefore, impossible to make the Father ontologicall ultimate, without, at same time, making communion primordial...There is no inconsistency in making communion primordial and at the same time making the Father ontologically ultimate».

47. PG 36, 144 B.

48. PG 36, 140 CD.

τονίζει[49], ὅτι ὁ Θεὸς ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἴδια φύση μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἔχει ἀσφαλῶς καὶ διαφορετικὸ τρόπο γέννησης.

Ἀναφερόμενος στὴν ἀδυναμία ἀνεύρεσης ἀναλογίας ἢ ἀντιστοιχίας μεταξὺ κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου ὁ **Γρηγόριος ὁ Θεολόγος**[50] παρατηρεῖ: «...ἐνῶ ἀναζητοῦσα μιὰ εἰκόνα τοῦ τόσο σπουδαίου αὐτοῦ πράγματος, δὲ βρῆκα ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια μιὰ κατάλληλη παρομοίωση τῆς θείας φύσης. Γιατί, ἀκόμα καὶ ἂν εὑρεθῇ μιὰ μικρὴ ὁμοιότητα, τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀδυνατῶ νὰ τὸ συλλάβω...». **Παρομοιώσεις, παραδείγματα καὶ εἰκόνες ἀπὸ τὸ δικό μας κόσμο ἀδυνατοῦν νὰ περιγράψουν τὴν ἀληθινὴ ἐνδοτριαδικὴ ζωή.** Αὐτὸ δηλώνεται μὲ κατηγορηματικότητα[51] στὸ τέλος τοῦ πέμπτου θεολογικοῦ Λόγου: «Καὶ γενικὰ δὲν ὑπάρχει τίποτα ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ τὴ διάνοιά μου, ὅταν βλέπω στὰ παραδείγματα ἐκεῖνο ποὺ συλλαμβάνω μὲ τὴ φαντασία... Τέλος, μοῦ ἐφάνη ὅτι εἶναι προτιμότερο, νὰ ἀφήσω νὰ φύγουν οἱ εἰκόνες καὶ οἱ σκιές, γιατὶ εἶναι ἀπατηλὲς καὶ ἀπέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, νὰ προσκολληθῶ δὲ σὲ μιὰ εὐσεβέστερη σκέψη, νὰ ἀρκοῦμαι σὲ λίγα λόγια, νὰ χρησιμοποιῶ ὡς ὁδηγὸ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔλαβα τὸ φωτισμό...».

Εἶναι παράλληλα γνωστὴ ἡ χαρακτηριστικὴ φράση τοῦ **Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου** ἀναφερομένου στὰ τριαδικὰ πρόσωπα: *«Ὅταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μίαν ὁρῶ λαμπάδα, οὐχ ἔχω διελεῖν ἢ μετρῆσαι τὸ φῶς ἐνιζόμενον»*. Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ διευκολύνει τὴν περαιτέρω κατανόηση τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ **Γρηγόριος ὁ Θεολόγος** κατανοεῖ[52] τὴ Μοναρχία: «Ἐμεῖς ὅμως τιμοῦμε τὴ μοναρχία· καὶ μάλιστα τὴ μοναρχία, **ἡ ὁποία δὲν περιορίζεται σὲ ἕνα πρόσωπο**· διότι συμβαίνει καὶ τὸ ἕνα νὰ ἐπαναστατῇ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ γίνεται πολλά· **ἀλλὰ μοναρχία ποὺ πραγματοποιεῖ ἡ ἰσοτιμία τῆς φύσεως, ἡ σύμπνοια τῆς γνώμης, ἡ ταυτότητα τῆς κίνησης καὶ ἡ συμφωνία μὲ τὸ ἕνα πρόσωπο, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἐπιτυγχάνεται στὴν κτιστὴ φύση**. Ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχει διαφορὰ στὸν ἀριθμό, ὅμως ἡ οὐσία δὲν τεμαχίζεται. Διότι, ἐνῶ εἶναι μονάδα στὴν ἀρχικὴ οὐσία, ἐπροχώρησε στὴν δυάδα καὶ ἔμεινε στὴν Τριάδα»[53]. Εἶναι σαφέστατο, ὅτι ἡ Μοναρχία δὲν ἀφορᾶ μόνο τὸν Πατέρα καὶ δὲν περιορίζεται σ᾽ Αὐτόν, ἀλλὰ ἀφορᾶ καὶ τὰ ἄλλα δύο Πρόσωπα τῆς Τριάδος. **Εἶναι κατὰ συνέπεια προφανές, ὅτι ἡ Μοναρχία τοῦ Πατρὸς δὲν**

---

49. PG 36, 80 A.

50. PG 36, 169 A.

51. PG 36, 172 A.

52. PG 36, 76 B.

53. Ἡ θέση αὐτὴ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου δύσκολα ἔχει ἀντίκρυσμα σὲ θεωρήσεις, ὅπως, Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the church, 35: «Since the ontological principal or cause withim the Trinitarian life is the person of the Father -and not the essence- this implies that God is not first 'one' [namely, one simple undifferentiated essence] and the 'many' [specifically three persons], but is always simultaneously both 'one' and 'many'».

μπορεῖ νὰ νοηθεῖ, κατὰ τὸν Ἅγ. Γρηγόριο τὸ Θεολόγο, ἔξω ἀπὸ καὶ χωρὶς τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, τοῦ θελήματος καὶ τῆς ἐνέργειας καὶ τῶν δύο ἄλλων τριαδικῶν προσώπων, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀμφότερα τῶν ὁποίων ἔχουν ὡς μόνη ἀρχὴ τὸν Πατέρα[54]. Ἡ ἔκφραση Μοναρχία τοῦ Πατρὸς ἔχει νόημα, ὅταν ἀποκλείει τὴν ὕπαρξη δεύτερης ἀρχῆς στὴν Τριάδα.

Μεταξὺ τῶν τριαδικῶν προσώπων ὑπάρχει ταυτότητα οὐσίας, ἐνεργείας, θελήματος, χωρὶς νὰ μεσολαβεῖ μεταξύ τους χρόνος καὶ χωρίς νὰ συγχέωνται[55]. Χωρὶς αὐτὰ οὔτε ὁ πατὴρ διασφαλίζει τὴν ἑνότητα, οὔτε ἡ ἑνότητα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ διασφαλίζεται. Ὁ **Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος**[56] περιγράφει τὸ παράδοξο τοῦ Μυστηρίου: «μᾶλλον δὲ μίαν ἐκ τῆς μιᾶς θεότητος γενέσθαι τὴν ἔλλαμψιν ἑνικῶς διαιρουμένην καὶ συναπτομένην διαιρετῶς, ὃ καὶ παράδοξον».

Ὡς ἐκ τούτου ἡ Μοναρχία τοῦ Πατέρα οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι διαφορετικὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὴ Μοναρχία τοῦ ἑνὸς Τριαδικοῦ Θεοῦ τῶν ἀλληλοπεριχωρουμένων προσώπων. Ἐξ ἄλλου τὸ ὄνομα Πατὴρ δὲν εἶναι δηλωτικὸ οὔτε τῆς οὐσίας, οὔτε τῆς ἐνέργειας, ἀλλὰ σημαίνει τὴ σχέση τοῦ Πατέρα πρὸς τὸν Υἱὸ καὶ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα[57]. Ἔτσι, ὅταν προσβλέπουμε στὴ Θεότητα, συλλαμβάνουμε ἕνα Θεό. Ὅταν ὅμως προσβλέπουμε στὰ πρόσωπα τῆς Θεότητας, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ὕπαρξη ἀχρόνως καὶ ἰσοτίμως ἀπὸ τὴν πρώτη αἰτία, τότε τρία εἶναι τὰ προσκυνούμενα[58]. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι διαφορετικὴ ἡ σχέση τοῦ Υἱοῦ πρὸς

---

54. Ἡ ἑνότητα στὴν Ἁγία Τριάδα, προφανῶς δὲν ἐξασφαλίζεται ἀπὸ ἕνα ἀνούσιο πρόσωπο τοῦ Πατέρα, ὅπως αὐτὸ ἐμφανίζεται σὲ κείμενο τοῦ (νῦν) Μητρ. Προύσης Ἐλπιδοφόρου (Λαμπρυνιάδης), Challenges of Orthodoxy in America and the Role of the Ecumenical Patriarchate, στό: «Indeed in the level of the Holy Trinity the principle of unity is not the divine essence but the Person of the Father («Monarchy» of the Father)...». Ὁμιλία στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὴ Βοστώνη (18.3.2009): http://www.ecclesia.gr/englishnews/default.asp?id=3986.

55. PG 36, 476B: «Φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία, Θεός. Ἕνωσις δέ, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἑξῆς· οὐχ ὡς συναλείφεσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἔχεσθαι, μήτε χρόνου διείργοντος, μήτε θελήματος, μήτε δυνάμεως». Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπισημαίνει: «ἀεὶ Πατὴρ καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ Θεῷ τὸ Πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ» (Κατὰ Ἀρ. Α΄ 28)· «τὸ ποίημα ἔξω τοῦ ποιοῦντος ἐστιν... ὁ δὲ Υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι. Διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι· ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς ἐργάζεται. Τὸ δὲ γέννημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστιν ἰδιότης. Καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο κἂν μήπω ᾖ τὰ ἔργα· Πατὴρ δὲ οὐκ ἂν λεχθείη οὐδ᾽ ἂν εἴη, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ (Κατὰ Ἀρ. Α΄ 29)· «ὁ δὲ Υἱὸς μὴ ἔξωθεν, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα... δῆλον ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀεί ἐστι συνυπάρχων ὁ Λόγος τῷ Πατρί».

56. PG 36, 25D-28A.

57. PG 36, 96 A: «ὅτι οὔτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατήρ, ὦ σοφώτατοι, οὔτε ἐνεργείας· σχέσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα».

58. PG 36, 149 A.

τὸν Πατέρα ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Πατέρα πρὸς τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα, γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἔχουν διαφορετικὸ ὄνομα: «**...ἡ διαφορὰ στὶς σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου προσώπου ἔκανε διαφορετικὴ καὶ τὴν ὀνομασία**»[59].

Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ μετρήσει τὴν ἄμμο τῶν θαλασσῶν καὶ τὶς σταγόνες τῆς βροχῆς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς αἰωνιότητας, κατὰ πολὺ δὲ περισσότερο ἀδυνατεῖ νὰ εἰσέλθει στὰ βάθη τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ συλλάβει τὴν ἀνέκφραστη καὶ ὑπέρλογη θεία φύση[60], εἶναι νὰ προβληματίζεται κανείς, ἐὰν εὔκολα μπορεῖ νὰ ἀναζητήσει ἀναλογίες, ἀντιστοιχίες, παρομοιώσεις καὶ εἰκόνες στὸν κτιστὸ κόσμο ποὺ νὰ ὁριοθετοῦν τὴ λειτουργία του. Αὐτὸ ὅμως ποὺ ἀδιαμφισβήτητα καὶ σὲ κάθε περίπτωση μπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπει, εἶναι, ὅτι τὰ τριαδικὰ πρόσωπα **«τῇ οὐσίᾳ συνάπτονται»**[61]. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἑνότητα τῆς οὐσίας, αὐτὸ θὰ καταργοῦσε προφανῶς τὴν ἑνότητα τοῦ Θεοῦ. **Ἡ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ὡς αἰτίου κοινωνούμενη στὸν Υἱὸ καὶ Ἅγιο Πνεῦμα κοινὴ οὐσία, εἶναι αὐτὴ ποὺ συνιστᾶ τὴν τῶν «τριῶν ἀπείρων ἄπειρον συμφυΐαν Θεὸν ἕκαστον καθ᾽ ἑαυτὸ θεωρούμενον... φυλασσομένης ἑκάστῳ τῆς ἰδιότητος**»[62].

Παρότι εἰκόνες καὶ συμβολισμοὶ δὲν ἐλλείπουν παντελῶς ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Πατέρων, εἶναι σημαντικὸ αὐτὸ ποὺ τονίζει ὁ **Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος,** ὅτι ἡ Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ δὲν προσεγγίζεται μὲ διανοητικὰ σχήματα, ἀτελῆ προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, ἀλλὰ γνωρίζεται μόνο ἀπὸ ἐκείνους, στοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται. Ἡ ἁγία Τριάδα γνωρίζεται ὅμως ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θεολογοῦν κατὰ τὸν τρόπο τῶν ἁλιέων καὶ ὄχι τοῦ Ἀριστοτέλη, σὲ ἐκείνους ποὺ **θεολογοῦν κατὰ τὸν Ἅγ. Γρηγόριο «ἁλιευτικῶς, ἀλλ᾽ οὐκ ἀριστοτελικῶς»**[63]. **Ὁ Μητρ. Διοκλείας Κάλλιστος (Ware)** εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο[64] του προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώσει ἀπεικονίσεις τῆς Τριαδικότητας τοῦ Θεοῦ σὲ κείμενα τῶν Πατέρων, εἶναι ὅμως καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει περαιτέρω: «...**καμμιὰ γλωσσικὴ διατύπωση καὶ καμμία ὁμοιότητα ἢ εἰκόνα εἰλημμένη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφράσει ἀρκούντως τὴν σημασία τῆς Τριάδος.** Ὁποιοσδήποτε συμβιβαστικὸς ὁρισμός, ὅσο ὀρθὸς καὶ ἀνέκκλητος... δὲν πετυχαίνει τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ παραπέμπει πρὸς τὴν ὑπερβατικὴ ἀλήθεια. Τοποθετοῦμε ἕνα φράκτη γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριο, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ περιγράψουμε πλήρως μὲ λέξεις. Ἡ

59. PG 36, 141C.

60. PG 36, 141BC.

61. PG 36, 153A.

62. PG 36, 417B.

63. PG 35, 1164CD.

64. Κάλλιστος (Ware), Ἐπίσκ. (νῦν Μητρ.) Διοκλείας, Ἡ Ἁγία Τριάς: Πηγὴ τῆς Ἑνότητος, στό: Ὀρθοδοξία. Ἡ τῶν πάντων ἑνότης (Ἐκδ. Ι. Μ. Κουτλουμουσίου) Ἅγιον Ὄρος 1997, 29-43 (ἐδῶ 30).

γλῶσσα μας περὶ Θεοῦ, ἀκόμα καὶ ὅταν μᾶς ἔχει δοθεῖ σὲ θεϊκὴ ἀποκάλυψη καὶ ἔχει σφραγισθεῖ ἀπὸ τὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, δὲν παρέχει ποτὲ μιὰν ἀκριβῆ καὶ κυριολεκτικὴ περιγραφὴ τοῦ «Ὄντος», Ἐκείνου ὁ Ὁποῖος εἶναι (Ἐξ. 3, 14)». Θὰ ἦταν ἀσφαλέστερο νὰ ἀκολουθηθεῖ **ἡ σοφὴ προτροπὴ τοῦ Μ. Βασιλείου[65]: «...σιωπῇ τιμάσθω τὰ ἄρρητα»**.

Στὸ κρίσιμο καὶ καίριο ἐρώτημα, **τί διασφαλίζει τὴν Τριαδικὴ ἑνότητα, ὁ Ἅγ. Γρηγόριος** ἀπαντᾶ: Τὸ κάθε πρόσωπο τῆς Τριάδας συνδέεται τόσο μὲ τὸ ἄλλο, ὅσο καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του **λόγῳ τῆς ταυτότητας τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως,** δηλ. τῆς ἐκ τῆς οὐσίας ἀπορρεούσης καὶ πηγαζούσης ἐνεργείας. **Αὐτὸς εἶναι «ὁ τῆς ἑνώσεως λόγος»**[66]. Ἀσφαλῶς δέ, αὐτὴ ἡ ταυτότητα τῆς οὐσίας δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσυνδεθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι μόνο ὁ Πατὴρ ἀποτελεῖ ἀρχὴ τῶν ἄλλων δύο προσώπων, ὥστε νὰ ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴ αἰτία τῆς ὑπάρξεώς τους. Δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσυνδεθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Πατὴρ κοινωνεῖ τὴν οὐσία Του στὸν Υἱὸ κατὰ τὴ γέννηση καὶ στὸ Ἅγ. Πνεῦμα κατὰ τὴν ἐκπόρευση, ὥστε «Θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, ἐκεῖνο διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, τοῦτο διὰ τὴν μοναρχίαν»[67]. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ταυτόχρονα ὑποδηλώνουν, ὅτι ἡ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς κοινωνούμενη θεία οὐσία στὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα, μαζὶ μὲ τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἀπορρέουσα κοινότητα ἐνεργειῶν, διασφαλίζει τὴν Τριαδικὴ ἑνότητα. Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος κατηγορηματικὰ ἐπισημαίνει καταλήγοντας: **«Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντησις περὶ τῆς ἑνώσεως (τῶν προσώπων), ὅσο ἐμεῖς σχετικὰ τὴν κατανοήσαμε»**[68]. Τὰ τριαδικὰ Πρόσωπα κοινωνοῦν μεταξύ τους **κατά «τὴν ἄπειρον συμφυΐαν», κατὰ τὴν οὐσία καὶ τὴν ἐνέργεια,** ἐνῶ τὰ ὑποστατικά τους ἰδιώματα παραμένουν ἀκοινώνητα, ἐνῶ, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ **Μ. Βασίλειος**[69], «οὕτω δοξάζεται τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν κοινωνίας, καὶ διὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς μαρτυρίας...».

Θὰ μπορροῦσε ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ προσθέσει κάποιος κάτι σ᾽ αὐτό; Ἀποτελεῖ προφανῆ συνέπεια, ὅτι ὄχι μόνο δὲ δικαιολογεῖται προτεραιότητα τοῦ Πατρός, ὡς αἰτία τῆς θείας ἑνότητας, ἀλλὰ εἶναι προφανές, ὅτι **ἡ ἑνότητα τῶν συναϊδίων τριαδικῶν προσώπων δὲν ὀφείλεται μόνο στὴ μία ἀρχὴ καὶ αἰτία, δηλ. στὸ ἕνα πρόσωπο τοῦ Πατέρα** ποὺ γεννᾶ φύσει τὸν Υἱὸ καὶ ἐκπορεύει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινότητα τῆς μίας οὐσίας καὶ βούλησης, ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει καὶ ἡ κοινὴ ἐνέργεια, δεδομένου ὅτι, ὅπως ἔδειξε καὶ ὁ **Ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής,**[70] τὸ θέλημα πηγάζει ἀπὸ

65. PG 32, 149A.

66. PG 36, 152 AB: «ἀλλὰ τὸ ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ συγκείμενον, οὐχ ἧττον ἢ πρὸς ἑαυτό, τῷ ταυτῷ τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως. **Καὶ οὗτος ὁ τῆς ἑνώσεως λόγος**».

67. PG 36, 417 B.

68. PG 36, 152 B.

69. PG 32, 152D-153A.

70. PG 91, 12CD: «θέλημά φασιν εἶναι φυσικόν, ἤγουν θέλησιν, δύναμιν τοῦ κατὰ φύσιν

τὴν οὐσία καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ πρόσωπο. Ἡ φράση τοῦ Μητρ. Ἰ. Ζηζιούλα[71], «There is "primacy" even in the life of the Trinity, since it is the Father that is the "cause" of the Trinitarian Persons and the One from whose "good pleasure" (εὐδοκίᾳ) all divine activity and operation stems», παραβλέπει τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς κοινὴ ἐνέργεια καὶ τὸ κοινὸ θέλημα. Τὸ θέλημα καὶ ἡ ἐνέργεια στὴ θεότητα εἶναι φυσικὰ καὶ ὄχι ὑποστατικά. Πηγάζουν ἀπὸ τὴ θεία οὐσία καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα. Κατὰ συνέπεια στὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα τριαδικὰ πρόσωπα, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ὀντολογικὴ καὶ κατ᾽ οὐδεμία ἄλλη ἔνοια προτεραιότητα τοῦ προσώπου σὲ σχέση μὲ τὴν οὐσία, ἀλλὰ οὔτε καὶ τῆς οὐσίας ἔναντι τοῦ προσώπου. Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐπισημαίνει[72]: «Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι». Μπορεῖ ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ νὰ δικαιολογήσει προτεραιότητα τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς οὐσίας; Ἡ ἀπάντηση εἶναι κατηγορηματικὰ ἀρνητική. Ὁ **Ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς** ἐπισημαίνει[73]: «Ὅλος γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Πατήρ· καὶ ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶ ὁ Υἱός· καὶ ὅλον ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τελείως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὸ καὶ εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· **οὐκ ὄντος οὐδενὸς τοῦ ἑτέρου χωρὶς ἢ νοουμένου».** Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς δὲν ἀφήνουν περιθώριο οὔτε γιὰ τὴν ἀποδοχὴ προτεραιότητας τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς οὐσίας, οὔτε γιὰ προτεραιότητα τοῦ Πατέρα ἔναντι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Τὸ προσωπικὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ ἐντάσσει ἀϊδίως ἐν ἑαυτῷ τὴ θεία οὐσία, χωρὶς μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τῆς οὐσίας καὶ τοῦ προσώπου νὰ ἐμφιλοχωρεῖ ἡ ἔννοια τῆς προτεραιότητας[74]. Αὐτὸ φαίνεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν τέλει νὰ ἀποδέχεται καὶ **ὁ Ἰ. Ζηζιούλας[75] σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου του,** ὅταν ἐπισημαίνει: «Ἡ Τριάδα εἶναι ἐξίσου πρωταρχικὴ ὅπως ἡ μία οὐσία στὴν περὶ Θεοῦ διδασκαλία: οἱ "πολλοί" συγκροτοῦν ἐξίσου τὸν ἕνα, ὅπως καὶ ὁ

ὄντος ὀρεκτικήν· καὶ τῶν οὐσιωδῶν τῇ φύσει προσόντων συνεκτικὴν πάντων ἰδιωμάτων. Τούτῳ γὰρ συνεχομένη ἡ οὐσία, τοῦ τε εἶναι καὶ ζῆν καὶ κινεῖσθαι κατ᾽ αἴσθησίν τε καὶ νοῦν ὀρέγεται τῆς οἰκείας ἐφιεμένη φυσικῆς καὶ πλήρους ὀντότητος». PG 91, 300C: «ἄρα μετὰ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἰδιωμάτων, **καὶ τὰ θελήματα ταῖς φύσεσι συνομολογεῖν ἀναγκασθήσεσθε**». PG 91, 301D: «ὅτι κατάλληλα πάντως τὰ φυσικὰ θελήματα ταῖς φύσεσιν».

71. Metr. J. Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 29.

72. PG 36, 417BC.

73. PG 90, 1125BC.

74. Αὐτὸ ἰσχύει ἀπολύτως στὴ Θεολογία. Γιὰ τὴν προβληματικὴ περὶ τοῦ θέματος στὴ Χριστολογία βλ. D. Bathrellos, The Byzantine Christ. Person, Nature and Will in the Christology of St Maximus the Confessor, Oxford University Press 2004, 110-111.

75. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Τὸ Πρωτεῖο στὴν Ἐκκλησία, 824.

ἕνας συγκροτεῖ τούς "πολλούς"».

Ἡ μία ἀρχὴ τοῦ Πατρὸς ὡς αἰτίου εἰσάγει μὲν τὴν ἑτερότητα τῶν προσώπων, δὲν εἰσάγει ὅμως μιὰ προτεραιότητα τοῦ προσώπου σὲ σχέση μὲ τὴν οὐσία, οὔτε κάποιου εἴδους προτεραιότητα μεταξὺ τῶν προσώπων. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ὀφείλει νὰ ἑρμηνευθεῖ καὶ ἡ ἐπαναλαμβάνουσα **σχετικὴ ἀντίληψη τοῦ Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ**[76] **φράση τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ**[77]: «Οὐ γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας ὁ ὤν, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ὄντος ἡ οὐσία. Αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν ἐν ἑαυτῷ συνείληφε τὸ εἶναι». Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐπισημαίνει παράλληλα: «Οὐσία καθ᾽ ἑαυτὴν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρεῖται»[78]. Ἡ ἐνδεχομένως ἐκ πρώτης ὄψεως διαφαινόμενη ἐντύπωση περὶ πρόταξης τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς οὐσίας στὴν πρώτη πρόταση αὐτῆς τῆς ἐπισημάνσεως αἴρεται χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ τὴ δεύτερη πρόταση. Μεταξὺ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ εἶναι δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ, ὅτι μεσολαβεῖ κάποιο διάστημα. Στὴν Ἁγία Τριάδα ὁ Πατὴρ δὲν νοεῖται ὡς οὐσία ἀπρόσωπη, ἀλλὰ οὔτε ὑπάρχει καὶ ὡς πρόσωπο ἀνούσιο. Ἡ φράση αὐτὴ μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ ἀπαντᾶ στὶς οὐσιοκρατικὲς θεωρήσεις τοῦ Βαρλαὰμ καὶ τῶν ὁμοφρόνων[79] του, **δὲν εἰσάγει ὅμως ὀντολογικὴ ἢ χρονικὴ ἢ ἄλλου εἴδους προτεραιότητα τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς οὐσίας**[80]. Διαφορετικὰ αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε, ὅτι ὁ Πατέρας δίδει ὑπόσταση σὲ μιὰ ἀπρόσωπη οὐσία[81]. Τόσο ὅμως ὁ Πατήρ (ὡς πρόσωπον), ὅσο καὶ ἡ θεία

---

76. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Κατὰ Μανιχαίων, 16. PG 94, 1521C: «Οὐ γὰρ τὸ εἶναι αἴτιον τοῦ ὄντος· οὐ γὰρ προῆν τὸ εἶναι τοῦ ὄντος. Ἐν τίνι γὰρ ἐθεωρεῖτο; Ἀλλ᾽ ἐν τῷ ἀνάρχῳ ὄντι τὸ εἶναι θεωρούμενον, ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ ὡς αἰτίου ὑφέστηκε».

77. Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, 3, 2, 12.

78. Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94, 1001D.

79. Βλ. Φειδᾶς, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Β΄, Ἀθῆναι 1994, 551.

80. Βλ. σχετικὰ **Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱερόθεος,** Ὁ Ὢν καὶ ἡ οὐσία, στό: Τὰ Προσωπεῖα τοῦ Προσώπου. Κριτικὲς θεολογικὲς τοποθετήσεις στὴν ὀντολογία τοῦ προσώπου (Πρακτικὰ Θεολογικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἡμερίδας), Ἀθήνα 2019, 71-111. Στὸ ἄρθρο του αὐτὸ ὁ Μητρ. Ναυπάκτου παραθέτει καὶ τὴ γνώμη τοῦ **Καθ. Χρυσοστόμου Σταμούλη** (σελ. 88): «**Ἔχω τὴν αἴσθηση πὼς τούτη εἶναι μιὰ καθαρὴ διατύπωση, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτρέπει οὐδεμία ὑπόνοια, πολὺ δὲ περισσότερο βεβαιότητα, γιὰ ὁποιαδήποτε ὀντολογικὴ προτεραιότητα τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς φύσεως**. Ἀντίθετα ἀποκαλύπτει μὲ περισσὴ σαφήνεια ὅτι «ἡ ἀλήθεια τοῦ ὄντος συνίσταται στὴν ἑνότητα οὐσίας, ὑποστάσεως καὶ ἄλλων ἐνεργειῶν τῆς Τριάδος». Βλ. Χρ. Σταμούλη, «Ἐγώ εἰμι ὁ Ὤν, ἡ διαλεκτικὴ φύσεως καὶ οὐσίας στὴ νεώτερη ὀρθόδοξη Θεολογία καὶ ὁ θεολογικὸς ὁλισμὸς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ», Σύνθεσις, τχ. 1, 2012, 104-105.

81. Σημαντικὲς εἶναι οἱ σχετικὲς ἐπισημάνσεις τοῦ **N. Lossky**, Συνοδικότητα: Ἡ ὀρθόδοξη συμβολὴ στὴ χριστιανικὴ Ἑνότητα, στό: Ὀρθοδοξία καὶ ἡ τῶν πάντων Ἑνότης, 155: «Ὅποτε στοχαζόμαστε πάνω στὸ μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος, πρέπει νὰ προσέχουμε τῆς «ἐννοιοποιήσεως» καὶ τῆς «κατηγοριοποιήσεώς» του. Κάποιες φορὲς λέγεται ὅτι ἡ «δυτικὴ» θεολογία τείνει πρὸς τήν «οὐσιοκρατία» (δίνει δηλαδὴ προτεραιότητα στήν «οὐσία» σχετικὰ μὲ τὸν Θεό) ἐνῶ ἡ Ὀρθόδοξη θεολογία κλίνει πρὸς τόν «περσοναλισμό» (κατὰ τὸν ὁποῖον προηγοῦνται τά «Πρόσωπα» ἢ «Ὑποστάσεις»). Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις

οὐσία τοῦ Πατρὸς εἶναι ἄναρχος καὶ ἀγέννητος. Ὁ Μ. Βασίλειος[82] ἐπισημαίνει, ὅτι «φῶς, νοητόν, ἀΐδιον, ἀγέννητον τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν» (καὶ κατ᾽ ἐπέκταση καὶ ἡ οὐσία τοῦ Μονογενοῦς). Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος[83] ἐπισημαίνει, ὅτι: «Ἄναρχος οὖν ὁ Πατήρ· οὐ γὰρ ἑτέρωθεν αὐτῷ, οὐδὲ παρ᾽ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι». Τὸ ἴδιο διαφωτιστικὸς γιὰ τὴ σχέση Προσώπου καὶ οὐσίας στὸν Πατέρα, ἀποκλείοντας οἱαδήποτε προτεραιότητα τοῦ Προσώπου ἔναντι τῆς οὐσίας, εἶναι ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός[84] ἐπισημαίνοντας: «Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀναίτιος καὶ ἀγέννητος **(οὐ γάρ, ἔκ τινος· οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει οὐδέ τι τῶν ὅσα ἔχει)** αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἐστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ εἶναι καὶ τοῦ πῶς εἶναι φυσικῶν τοῖς πᾶσιν». Τὸ γεγονὸς ἐπίσης, ὅτι ὁ Θεὸς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἀποκαλύπτεται στὸν κόσμο ὡς πρόσωπο, δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιώσει προτεραιότητα τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς οὐσίας στὴν ἀΐδια κατάσταση, δεδομένου ὅτι τὸ πρόσωπο οὐδέποτε μπορεῖ νὰ νοεῖται καὶ νὰ ὑπάρχει ὡς ἀνούσιο. Μεταξὺ Πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων δύο τριαδικῶν προσώπων ὑπάρχει πρόταξη κατὰ τὴ φυσικὴ τάξη, δηλ. στὸ ὅ,τι ὁ Πατὴρ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ Υἱοῦ[85] καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὄχι στὴ σχέση μεταξὺ προσώπου καὶ οὐσίας. Ὁ Μ. Βασίλειος[86] εἶναι ὡς πρὸς αὐτὸ σαφέστατος: «Ἡμεῖς δὲ κατὰ μὲν τὴν τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν σχέσιν προτετάχθαι τὸν Πατέρα φαμὲν κατὰ δὲ τὴν τῆς φύσεως διαφορὰν οὐκέτι». Ὁ Μ. Βασίλειος[87] ἐπίσης ἐπισημαίνει: «Κατὰ τοῦτο γὰρ καὶ **θεότης μία· δηλονότι κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον τῆς ἑνότητος νοουμένης,** ὥστε ἀριθμῷ μὲν τὴν διαφορὰν ὑπάρχειν, καὶ ταῖς ἰδιότησι χαρακτηριζούσαις ἑκάτερον· ἐν δὲ τῷ λόγῳ τῆς θεότητος τὴν ἑνότητα θεωρεῖσθαι».

Ὁ Πατὴρ διασφαλίζει τὴν τριαδικὴ ἑνότητα, ἀφοῦ, ὅπως ἐπισημαίνει καὶ ὁ **Γρηγόριος ὁ Θεολόγος**, ὁ Πατὴρ εἶναι μὲν ἡ αἰτία τοῦ τρόπου ὑπάρξεως

αὐτὸ θὰ ἰσοδυναμοῦσε μέ «ἐξήγησι» τοῦ Θεοῦ μὲ ὅρους ἑνὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος σκέψεως, καὶ συγχρόνως **θὰ διατρέχαμε τὸν κίνδυνο νὰ εἰσαγάγουμε στὸ στοχασμό μας ἕνα στοιχεῖο χρονικότητας (ἡ οὐσία «πρὶν ἀπό» τὰ Πρόσωπα, τὰ Πρόσωπα «πρὶν ἀπό» τὴν οὐσία)**.

82. PG 32, 11AB.

83. PG 35, 1073B.

84. Bon. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, II, Berlin-New York 1973, 26 (Expositio Fidei, I8, 187-189).

85. Ὁ Douglas Farrow, Πρόσωπο καὶ Φύση: Ἡ διαλεκτικὴ ἀναγκαιότητας - ἐλευθερίας στὸν Ἰωάννη Ζηζιούλα, στό: Ἡ Θεολογία τοῦ Ἰωάννη Ζηζιούλα. Πρόσωπο, Ἐκκλησία καὶ Ἐλευθερία, Ἔκδ. Douglas Knight, Ἑλλην. Μετ. Τρίκαλα 2008 (Ἔκδ. Degiorgio) 173, ἐπισημαίνει: «Εἶναι αὐτὴ ἡ ὀντολογικὴ προτεραιότητα τοῦ Πατρός, δηλαδὴ τῆς ὑποστάσεως ἔναντι τῆς οὐσίας, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κάνουμε τὴν ὀντολογικὴ ἐξίσωση: τὸ εἶναι = κοινωνία = ἐλευθερία». J. Zizioulas, Being as communion, St Vladimir's Seminary Press 1985, 40-41: «**The one God is not the one substance but the Father… The being of God is the person**».

86. PG 29, 557 B.

87. PG 29, 556 B.

τῶν ἄλλων δύο προσώπων, ἐν τούτοις ἰσχύει πάντα ***«τὸ αἴτιον ὡς οὐ πάντων πρεσβύτερον τῶν ὧν ἐστιν αἴτιον»***, ἐνῶ τὸ ἕνα δὲν εἶναι ὀλιγώτερον καὶ τὸ ἄλλο περισσότερο Θεός[88]. Ἰσχύει αὐτὸ ποὺ ὁ **Γρηγόριος ὁ Θεολόγος** ἀλλοῦ ἐπαναλαμβάνει: **«Οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμοουσίων τῇ οὐσίᾳ μεῖζον ἢ ἔλαττον»**[89]. Οὐδεὶς βεβαίως μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσει τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα ὡς σημαντικὸ θεμέλιο τῆς τριαδικῆς ἑνότητας. Δὲν μπορεῖ ὅμως κάποιος νὰ ἀποδώσει σ᾽ αὐτὸ οἱασδήποτε μορφῆς ὑπεροχή. Ὁ **Γρηγόριος ὁ Θεολόγος**[90] ἐπισημαίνει: «Φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία, Θεός. Ἕνωσις δὲ ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἑξῆς». Αὐτονόητα αὐτὸ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ συμβαίνει, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ ταυτότητα τῆς οὐσίας. **Ὁ Πατὴρ εἶναι μείζων ὄχι ὡς πρὸς τὴν οὐσία, ὥστε νὰ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν αἰτία**[91]. Ὁ Πατέρας θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθεῖ μείζων τοῦ Υἱοῦ μόνο γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο, ὅτι εἶναι αἰτία τοῦ Υἱοῦ[92], αὐτὸ ὅμως δὲ δημιουργεῖ οὐδεμία σχέση ὑπεροχῆς ἢ προτεραιότητας τοῦ ἑνὸς ἔναντι τοῦ ἄλλου, «διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς φύσεως μεταξὺ γεννήτορος καὶ γεννηθέντος»[93], γιὰ τὴν ὁμοτιμία τῆς φύσεως[94], γιατὶ εἶναι συνάναρχα καὶ συναΐδια. Αὐτὸ εἶναι «τὸ ἐξαίρετον τι γνώρισμα τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, τὸ Πατὴρ εἶναι», ὅπως ἐπισημαίνει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος[95]. Ὁ Υἱὸς προέρχεται

88. PG 36, 76 B.

89. PG 36, 420 C.

90. PG 36, 476B.

91. Ὁ N. Lossky, Συνοδικότητα, 175-176, παρατηρεῖ σχετικά: «...Τοῦτο ὁδηγεῖ σὲ μία σχεδὸν ἀσυνείδητη κατανόησι τῆς αἰωνιότητας μὲ χρονικὲς κατηγορίες. Παρόμοιος κίνδυνος δὲν ἀπουσιάζει τελείως στὴν χρῆσι τῶν ὅρων «αἰτία» καί «ἀποτέλεσμα»: τὸ ἀποτέλεσμα «ἀκολουθεῖ» τὴν αἰτία. Πρέπει συνεχῶς νὰ ὑπενθυμίζουμε στὸν ἑαυτό μας ὅτι ἡ αἰωνιότητα δὲν εἶναι οὔτε ἕνα εἶδος «ἀτέρμενου χρόνου» οὔτε κάτι «ἀντίθετο» πρὸς τὸν χρόνο· αὐτὸ θὰ εἶχε τὴν θέσι του μέσα σὲ ἕνα δυαδικὸ σύστημα σκέψεως, ἐνῶ ὁ προβληματισμὸς πάνω στὴν αἰωνιότητα ἢ τὸν Θεὸ ἀπαιτεῖ μιὰ ἀσκητικὴ πρακτική, ἡ ὁποία συνίσταται στὴν σύλληψι π.χ. τῆς αἰωνιότητας ὡς κάτι ἐντελῶς ἕτερον τοῦ χρόνου. Ὁ «συγχρονισμός» τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν εἶναι χρονικὴ κατηγορία, παρόλο ποὺ ἡ λέξι ἀνήκει στὶς κατηγορίες τοῦ χώρου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θέτονται ὅρια στὴν σκέψι μας (βλ. Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Τρίτος Θεολογικὸς Λόγος)».

92. PG 36, 93 C: «Ἡμῶν γὰρ τὸ μεῖζον τῇ τοῦ αἰτίου φύσει διδόντων, αὐτοὶ δὲ τὸ τῇ φύσει μεῖζον ἐπάγουσιν».

93. PG 36, 96 A.

94. PG 36, 76 B. Ὁ Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the Church, 34, ἀποδεχόμενος τὴν ὀντολογικὴ προτεραιότητα τοῦ Πατρὸς δὲν ἀμφισβητεῖ τὴν ὀντολογικὴ ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὲ τὸν Πατέρα: «...it is the Father who presides in perfect love, and there fore is the ground of unity, without disturbing the ontlogical equality and otherness of the Son and Spirit».

95. PG 32, 329D. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ συναχθεῖ τὸ συμπέρασμα τοῦ J. P. Manoussakis, Primacy and the Holy Trinity, 179, ὑποσ. 10, «that the Father is properly and

ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ ταυτόχρονα δὲν εἶναι μετὰ ἀπὸ Ἐκεῖνον. Ὅ,τι δὲν ἔχει ἀρχή, εἶναι καὶ ἀΐδιο. Ὅ,τι ὅμως εἶναι ἀΐδιο, δὲν εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ ἄναρχο, δυνάμενο νὰ ἔχει πηγή, δηλ. τὸν Πατέρα. Ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι ἄναρχα ὡς πρὸς τὸ αἴτιον[96].

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος διακρίνοντας τὸ ποίημα (κτιστὸ δημιούργημα) ἀπὸ τὸ γέννημα (Υἱός) ἐπισημαίνει[97], ὅτι **ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ βούλησή Του**. Ἐὰν ὁ Υἱὸς ἦταν προϊὸν βούλησης τότε θὰ ἦταν κτίσμα, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα δημιουργήματα: «Τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντός ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι· ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς ἐργάζεται· τὸ δὲ γέννημα **οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἰδιότης...** Ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα ὅτε ἠθέλησεν, ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ· **ὁ δὲ Υἱὸς ἀεί ἐστιν ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας**». Ὁ Πατὴρ τόν «ἴδιον Λόγον ἐξ αὐτοῦ φύσει γεννώμενον οὐ προβουλεύεται»[98].

Μήπως ἡ ὑπάρχουσα φυσικὴ τάξη ὡς πρὸς τὴν αἰτία μεταξὺ τῶν συναϊδίων προσώπων δημιουργεῖ οἱαδήποτε ἑτέρας μορφῆς προτεραιότητα τοῦ Πατρὸς ἔναντι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Στὸ κρίσιμο αὐτὸ ἐρώτημα ἡ ἀπάντηση θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀρνητική. Ἐν προκειμένῳ πρωτευόντως εἶναι διερευνητέον, ἐὰν ὑπάρχει ἡ οὕτω καλουμένη **«Τάξη τῆς Θεολογίας»,** πῶς αὐτὴ κατανοεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς Πατέρες καὶ στὴ συνέχεια, ἐὰν αὐτὴ ὑπάρχει, ἐὰν δημιουργεῖ οἱαδήποτε προτεραιότητα τοῦ Πατρὸς ἔναντι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Εἶναι γνωστὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». (Ματθ. 28, 19). Κατὰ συνέπεια αὐτὴ τὴν τάξη-σειρὰ τῶν θείων ὑποστάσεων παραδίδει ὁ ἴδιος ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος ἀποστέλλοντας τοὺς μαθητὲς πρὸς τὸν κόσμο γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. **Τί σημαίνει ὅμως αὐτὴ ἡ τάξη ἑρμηνευόμενη ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς Πατέρες;** Θὰ γίνει μιὰ ἐνδεικτικὴ ἀναφορὰ στοὺς Πατέρες.

Ὁ **Μ. Βασίλειος** θεωρεῖ, ὅτι μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ τάξη στὴν Ἁγ. Τριάδα, μὲ δεδομένο ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι αἴτιος τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ἡ τάξη αὐτὴ γίνεται ἀποδεκτὴ μὲ τὴ βάση τὴ σχέση τῆς αἰτίας μὲ τὰ προερχόμενα ἐξ αὐτῆς καὶ ὄχι γιατὶ θεμελιώνει

---

principally the one God». Ἡ πρόταση αὐτὴ κινδυνεύει νὰ καταργήσει τὴν ὁμοτιμία τῶν τριαδικῶν Προσώπων.

96. PG 36, 77 B.

97. PG 26, 72B, 73A.

98. PG 26, 452B. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς (ἐλευθέρας) βουλήσεως τοῦ Πατρὸς ἀποτελεῖ γιὰ τὸ Μ. Ἀθανάσιο ἀρειανικὴ ἀντίληψη: «ταὐτόν ἐστιν εἰπεῖν "βουλήσει" καί "ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν"». PG 26, 452.

διαφορὰ φύσεως ἢ εἰσάγει προτεραιότητα. Μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δὲ μεσολαβεῖ διάστημα ἢ μεσότητα, κάτι ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ θεμελιώσει οἱαδήποτε μορφῆς προτεραιότητα. Ὁ Μ. Βασίλειος εἶναι σ᾽ αὐτὸ κατηγορηματικός[99]. Ὀνομάζουμε πρῶτο τὸ αἴτιο καὶ δεύτερο τὸ προερχόμενο ἐξ αὐτοῦ, χωρὶς αὐτὰ νὰ χωρίζονται μεταξύ τους μὲ διάστημα χρόνου. Μὲ τὸ νοῦ καὶ στὰ μέτρα τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς μόνο σκεπτόμαστε πρὸ τοῦ ἀποτελέσματος τὸ αἴτιο: «Ἐν τούτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ· οὐ διαστήμως χωρίζοντες ἀπ᾽ ἀλλήλων ταῦτα, **ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προεπινοοῦντες τὸ αἴτιον...** Ἡμεῖς δέ, κατὰ μὲν τὴν τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν σχέσιν, προτετάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα φαμέν· **κατὰ δὲ τὴν τῆς φύσεως διαφοράν, οὐκέτι, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ὑπεροχήν**»[100]. Ἔχοντας ὑπ᾽ ὄψιν του αὐτὴ τὴν τάξη-σειρὰ τῶν τριαδικῶν προσώπων, ἐνῶ ἡ διάκριση μεταξὺ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως εἶναι ἀπολύτως σαφής,[101] ἐπισημαίνει, ὅτι ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τρίτο ὡς πρὸς τὴν τάξη καὶ τὸ ἀξίωμα κατὰ τὴ δική μας προεπινόηση, αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι εἶναι τρίτο καὶ ὡς πρὸς τὴ φύση. Ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι δεύτερος στὴ σειρά, πάλι κατὰ τὴ δική μας προεπινόηση, δὲν εἶναι δεύτερος καὶ ὡς πρὸ τὴ φύση, γιατὶ ἡ φύση στὸ καθένα (στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό) εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή[102]. **Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ ὅλη προσπάθεια τοῦ Μ. Βασιλείου ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ καταδείξει ὅτι, ἐὰν κάτι εἶναι δεύτερο ἢ τρίτο στὴ σειρά,** αὐτὸ δὲ σημαίνει ἀναγκαστικά, ὅτι εἶναι καὶ ὑποδεέστερο καὶ μάλιστα ὑποδεέστερο κατὰ τὴ φύση. Ὁ Μ. Βασίλειος διερωτᾶται: Ἐφ᾽ ὅσον τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἁγιάζει ὅπως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, πῶς μπορεῖ νὰ ἔχει διαφορετικὴ φύση[103]; Ἐνῶ ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ τὸν Πατέρα ὡς προκαταρκτική, τὸν Υἱὸν ὡς δημιουργικὴ καὶ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα ὡς τελειωτικὴ τῶν ὄντων αἰτία, σπεύδει νὰ ἐπισημάνει[104]: «Καὶ οὔτε Πατήρ, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν ἀτελῆ ἔχει τὴν ἐνέργειαν· οὔτε ὁ Υἱὸς ἐλλιπῆ τὴν δημιουργίαν, μὴ τελειουμένην παρὰ

99. PG 337CD: «οὕτω βούλεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν τὸν Υἱὸν νοεῖσθαι, οὐ μὴν **παρατάσει διαστηματικῇ** τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τὸν Μονογενῆ διορίζεσθαι, **ἀλλ᾽ ἀεὶ τῷ αἰτίῳ τὸ ἐξ αὐτοῦ συνυπολαμβάνειν**..οὐχ ὡς οὐκ ὄντος ἐν ὑποστάσει καὶ τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλ᾽ ὡς **οὐ παραδεχομένου μεσότητά τινα τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἑνώσεως».**

100. PG 29, 557 B. Ἡ πρόταξη ὅμως αὐτὴ δὲ δημιουργεῖ οὔτε ὑπεροχή, οὔτε ὀντολογικὴ προτεραιότητα, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Μητρ. Σηλυμβρίας Μάξιμος Βγενόπουλος, Primacy in Orthodox Theology: Past and Present, 247: «**...the Father, who is higher and ontologically prior to the other two persons...**».

101. PG 32, 884A: «Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ᾽ ἕκαστον... διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν μίαν ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογοῦμεν... ὑπόστασιν δὲ ἰδιάζουσαν».

102. SC 305, 146.

103. SC 305, 154.

104. PG 32, 136B.

τοῦ Πνεύματος. Οὕτω γὰρ ἂν οὔτε Πατὴρ προσδεηθείη Υἱοῦ, μόνῳ τῷ θέλειν δημιουργῶν, ἀλλ᾽ ὅμως θέλει διὰ Υἱοῦ οὔτ᾽ ἂν συνεργείας προσδεηθείη καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἐνεργῶν· ἀλλὰ καὶ Υἱὸς θέλει διὰ τοῦ Πνεύματος τελειοῦν». Οὐδὲν περιθώριο ἀφήνει ἐν προκειμένῳ ὁ Μ. Βασίλειος γιὰ διατάραξη τῆς ἐν πᾶσιν ὁμοτιμίας τῶν τριῶν προσώπων.

Τὸ ἴδιο ἐπισημαίνει καὶ **ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης**: Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀριθμεῖται τρίτο στὴ σειρά, αὐτὸ δὲ σημαίνει, ὅτι δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα, δὲν εἶναι δηλ. Θεός. Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸν Πατέρα ὡς πρὸς τὴ φύση, τὴν τιμή, τὴν θεότητα καὶ τὴ δόξα[105]. Προσπαθεῖ νὰ καταστήσει περισσότερο ἀντιληπτὴ τὴ θέση του χρησιμοποιώντας τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν λαμπάδων, ὅπου ἡ τρίτη ἔλαβε τὴ φλόγα ἀπὸ τὴν πρώτη ποὺ διαπέρασε τὴ δεύτερη. Ὅπως στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν ὑπάρχει διαφορὰ τῆς φύσεως τοῦ πυρὸς τῆς τρίτης λαμπάδας σὲ σχέση μὲ τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν ὑπάρχει διαφορὰ ὡς πρὸς τὴ φύση τῶν θείων ὑποστάσεων, παρότι ὁ Υἱὸς τίθεται δεύτερος καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τρίτο στὴ σειρά[106]. **Εἶναι κατὰ συνέπεια προφανές, ὅτι ἡ Τάξη τῆς Θεολογίας δὲν εἰσάγει διαφορὰ φύσης καὶ ἀσφαλῶς καὶ κυρίως δὲ δημιουργεῖ σχέση ὑπεροχῆς μεταξὺ τῶν τριαδικῶν προσώπων.**

Στὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ γινόμενος σαφέστερος γιὰ τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει **ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος** ἐπισημαίνει χαρακτηριστικά, ὅτι ἡ φύση τῶν πραγμάτων δὲν ἔγκειται στὴ σειρὰ τῶν ὀνομάτων τους. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ **οἱ προαριθμήσεις καὶ οἱ ὑπαριθμήσεις τῶν ὀνομάτων τῶν Τριαδικῶν προσώπων εἶναι οὐσιαστικὰ ἄνευ σημασίας**. Ἐπισημαίνει δέ, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν τριαδικῶν προσώπων ἀναφέρονται στὴν Ἁγία Γραφὴ «ἄλλοτε πρῶτα καὶ ἄλλοτε ὕστερα λόγω τῆς ἰσοτιμίας τῆς φύσεώς τους». Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὶς ἔννοιες Θεὸς καὶ Κύριος ποὺ ἐναλλάσονται καθὼς καὶ μὲ τὶς προθέσεις «ἐξ οὗ» καὶ «δι᾽ οὗ» καί «ἐν ᾧ» (Ρωμ. 11, 36) ποὺ συντάσσονται μὲ ὅλα, καθὼς γνωρίζουν οἱ εἰδικοί. Τὰ δεδομένα αὐτὰ δὲ δικαιολογοῦν, οὔτε ὑποδηλώνουν ἄρση τῆς τάξης ἢ τῆς ὁμοτιμίας μεταξὺ τῶν τριαδικῶν προσώπων[107].

Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐπιχειρεῖ κάποια ἐξήγηση εἰς τὸ τί ἀκριβῶς συνίσταται **ἡ τάξις Θεολογίας**[108], ὥστε νὰ παραδίδεται πρῶτα ἡ

105. PG 45, 1317C.

106. PG 45, 1308C.

107. PG 36, 156AB: «Γελῶ σου καὶ τὰς προαριθμήσεις, καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, αἷς σὺ μέγα φρονεῖς, ὥσπερ ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων κειμένων τῶν πραγμάτων. Εἰ γὰρ τοῦτο, τὶ κωλύει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ καὶ προαριθμεῖται, καὶ ὑπαριθμεῖται παρὰ τῇ θεία Γραφῇ, διὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως, αὐτὰ ἑαυτῶν εἶναι τιμιώτερά τε καὶ ἀτιμότερα; Ὁ δὲ αὐτός μοι, καὶ περὶ τῆς Θεὸς φωνῆς καί Κύριος, λόγος· ἔτι δὲ τῶν προθέσεων, τῆς ἐξ οὗ καὶ δι᾽ οὗ καὶ ἐν ᾧ, αἷς σὺ κατατεχνολογεῖς ἡμῖν τὸ θεῖον, τὴν μὲν τῷ Πατρὶ διδούς, τὴν δὲ τῷ Υἱῷ, τὴν δὲ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι».

108. PG 36, 161 C - 164 B.

ἀναφορὰ στὸν Πατέρα, νὰ ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὸν Υἱὸ καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἕπεται ἡ ἀναφορὰ στὸ Ἅγ. Πνεῦμα: Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐκήρυξε τὸν Πατέρα, ἐνῶ ἀμυδρὰ γίνεται ἀναφορὰ στὸν Υἱό. Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐφανέρωσε τὸν Υἱό, ἐνῶ ἐν μέρει ἄφησε νὰ φανεῖ ἡ Θεότητα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀποκαλύπτεται μὲ περισσότερη σαφήνεια. **Ὑπάρχει κατὰ συνέπεια μιὰ προοδευτικὴ ἀποκάλυψη τῆς Θεότητας στὸν κόσμο.** Δὲν ἦταν ἀσφαλὲς καὶ κατάλληλο, ὅταν ἀκόμα δὲν εἶχε ὁμολογηθεῖ καὶ γίνει ἀποδεκτὴ ἡ θεότητα τοῦ Πατέρα, νὰ κηρύττεται φανερὰ ἡ θεότητα τοῦ Υἱοῦ. Οὔτε ἦτο πρέπον, μόλις ἔγινε ἀποδεκτὴ ἡ θεότητα τοῦ Υἱοῦ, νὰ ἐπιχειρεῖται ταυτόχρονα νὰ γίνει ἀποδεκτὴ καὶ ἡ θεότητα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Αὐτὸ θὰ ἀποτελοῦσε **«ἐπιβάρυνση τροφῆς»,** τὴν ὁποία δὲ θὰ ἄντεχαν ἀκόμα καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, ὑπερβαίνουσα τὸ μέτρο τῆς δεκτικότητάς τους. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐν τούτοις ἀμυδρὰ ἀποκαλύπτεται, ὅταν ἐπιτελοῦνται θαύματα ἀπὸ αὐτούς, στὴν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ στὴ συνέχεια τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ὁ Ἰησοῦς ἀποκαλύπτει ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον τὸ Ἅγ. Πνεῦμα καὶ λέγει στοὺς μαθητές: «Θὰ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα νὰ σᾶς στείλει τὸν ἄλλο παράκλητο, τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀληθείας». Ἡ πρόταση αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ δὲν ἀφήνει περιθώριο νὰ νομίσει κανείς, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Πατέρα καὶ κηρύσσει κάποια ἄλλη ἐξουσία (Ἰω. 14, 16-17). Σὲ ἄλλο χωρίο ὁ Χριστὸς συνδέει τὸ «πέμψει» μέ τό «ἐν τῷ ὀνόματί μου». (Ἰω. 14, 26). Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει τό «θά παρακαλέσω», ἀλλὰ τό «πέμψει». Ἀκολούθως λέγει «πέμψω» (Ἰω. 16, 7), γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀξίωμά Του καὶ στὴ συνέχεια, ὅτι τὸ Ἅγ. Πνεῦμα θὰ ἔλθει (Ἰω. 16, 8), γιὰ νὰ δείξει τὴν ἐξουσία τοῦ Πνεύματος.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν συνάγεται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ἡ οὕτω ὀνομαζομένη **Τάξις Θεολογίας συνδέεται στὴν πατερικὴ σκέψη καὶ μὲ τὴν προοδευτικὴ ἀποκάλυψη τῶν τριαδικῶν προσώπων στὸν κόσμο**[109]. Προηγεῖται ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Πατέρα, ἀκολουθεῖ αὐτὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἕπεται αὐτὴ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Αὐτὸ δικαιολογεῖ πρῶτα τὴ μνημόνευση τοῦ Πατέρα καὶ στὴ συνέχεια τῶν ἄλλων δύο προσώπων. **Ἡ σειρὰ ὅμως αὐτὴ δὲ θεμελιώνει οὐδεμία προτεραιότητα καὶ ὑπεροχὴ τοῦ Πατέρα** ἔναντι τῶν ἄλλων δύο ὁμοτίμων καὶ διακεκριμένων[110] προσώπων, ἐξ αἰτίας τῆς ταυτότητας τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀϊδιότητας καὶ τῶν τριῶν προσώπων. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν τὰ τριαδικὰ πρόσωπα **μπορεῖ νὰ ἐναλλάσωνται στὴ σειρά,**

109. Ὁ J. Manoussakis παρανοεῖ τὴν ἔννοια τῆς «Τάξεως Θεολογίας» στὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸ Θεολόγο (For the Unity of all, 23, ὑποσημ. 6), παρότι ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ἀναφερόμενος στὴν Τάξη Θεολογίας ἐπισημαίνει: «Ὁρᾶς φωτισμοὺς κατὰ μέρος ἐλλάμποντας, καὶ τάξιν θεολογίας...» (PG 36, ΚΖ΄, 164) ἀναφερόμενος στὰ ὅσα ἀμέσως προηγουμένως ἀνέφερε στὸν 5ο θεολογικό του Λόγο (PG 36, ΚΣΤ΄, 161-164).

110. Ἅγ. Μάξιμος Ὁμολογητής, Τόμος Δογματικός, PG 91, 260-261A: «Οὐσία μὲν αὐτὸ τὸ εἶδος καὶ τὴν φύσιν, ὅπερ ἐστι καθ᾽ ἑαυτὴν δηλοῖ, ὑπόστασις δέ, τὸν τινὰ τῆς οὐσίας ἐμφαίνει».

ὅπως ἄλλωστε αὐτὸ συμβαίνει στὴν Ἁγ. Γραφὴ καὶ τὸ ἐπισημαίνει ὁ Ἅγ. Γρηγόριος. Τιμοῦμε τὸ Θεό, Θεὸ τὸν Πατέρα, Θεὸ τὸν Υἱὸ καὶ Θεὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, τὶς τρεῖς ἰδιότητες, τὴ μία Θεότητα ποὺ δὲ διαιρεῖται ὡς πρὸς τὴ δόξα, τὴν τιμή, τὴν οὐσία καὶ τὴ βασιλεία[111].

Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἀναφερόμενος στὴν Τάξη Θεολογίας ἐπισημαίνει παρόμοια, ὅτι ἐνίοτε ὁ Υἱὸς ἀναφέρεται μετὰ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο καὶ προαριθμεῖται, ἀφοῦ «τὰ πράγματα δὲν εὑρίσκονται στὴ σειρὰ τῶν ὀνομάτων»[112]. Ἀκολουθώντας τὸν **Ἅγ. Γρηγόριο τὸ Θεολόγο** ἐπισημαίνει, ἐπίσης, ὅτι ἡ συναρίθμησις καὶ ἡ προαρίθμησις ἐναλλάσσεται στὴν Ἁγ. Γραφή. Δὲν περιορίζεται μόνο στὴν ἐπισήμανση τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ἀρίθμησης τῶν προσώπων, ἀλλὰ παραπέμπει στὸν **Ἅγ. Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο**[113], ὁ ὁποῖος θεωρεῖ, ὅτι **οὐδεμία ἀξία ἀνατρέπεται, ἂν μνημονευθεῖ πρῶτα τὸ Πνεῦμα, στὴ συνέχεια ὁ Υἱὸς καὶ στὴ συνέχεια ὁ Πατέρας** ἢ, ἐὰν μνημονευθεῖ πρῶτος ὁ Υἱὸς καὶ ἔπειτα ὁ Πατέρας. Ἡ αἰτιολογία αὐτῆς τῆς θέσης εἶναι σημαντική: **Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει Τάξη,** ὄχι γιατὶ εἶναι ἄτακτος, ἀλλὰ γιατὶ εὑρίσκεται ὑπεράνω Τάξεως. **Ὁ Θεὸς δὲν ὑπάγεται σὲ Τάξη, γιατὶ κεῖται ὑπεράνω Τάξεως[114].** Ἐὰν δὲ ὑπάρχει, ἐπισημαίνει ὁ **Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς,** κάποια Τάξις στὸ Θεὸ ἐξ αἰτίας τοῦ τρισυποστάτου τῆς θεότητας, αὐτὴ δὲν μᾶς εἶναι ὅμως γνωστή, διότι εὑρίσκεται ὑπεράνω ἀπὸ κάθε εἶδος Τάξεως[115]. Παραπέμπει στὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο[116]:

---

111. PG 36, 164 CD.

112. Γρηγόριος Παλαμᾶς, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος Λόγος Α΄, 32, ΕΠΕ 1, 143.

113. PG 56, 555-556: «Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστι σχῆμα ὁ Θεός, οὐχ ὡς ἀσχήμων, ἀλλ᾽ ὡς ἀσχημάτιστος· καὶ ὥσπερ οὐκ ἔχει μορφὴν ὁ Θεός, οὐχ ὡς ἄμορφος, ἀλλ᾽ ὡς ἀσώματος· **οὕτως οὐκ ἔχει τάξιν ἡ θεία φύσις, οὐχ ὡς ἄτακτος, ἀλλ᾽ ὡς τάξιν ὑπερβαίνουσα**. Λέγω Πατέρα **Πρῶτον, οὐ τῇ τάξει πρῶτον, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ, ἐπειδὴ γεννήτωρ τοῦ Μονογενοῦς...** Ἄκουε Παύλου τοῦ μεγάλου κήρυκος **Θεσσαλονικεῦσι γράφοντος,** ὃς λέγει: **Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἡμῶν ἁγιάσει ἡμᾶς. Πρῶτον Υἱός,** καὶ λαμπάδος ἁγίας πεπληρωμένη ψυχή. **Ὅτι οὐκ ἔνι τάξις ἐν τῇ ἁγίᾳ φύσει·** ἀλλ᾽ ὅπερ ἂν πρότερον θῇς, ὁμότιμον νοεῖται· καὶ τὸ δεύτερον οὐκ ἐλαττοῦται· καὶ τὸ τρίτον οὐχ ὑβρίζεται ἀδιαφόρως προφέρει τὰ ὀνόματα, ἐπειδὴ οἶδεν τὴν φύσιν ἀμέριστον καὶ τὴν βασιλείαν ἄτμητον... Εἰ γὰρ τάξει ὑπέκειτο τὰ ὀνόματα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τὸ μὲν πρῶτον λεγόμενον πρῶτον ἦν τῇ δυνάμει, τὸ δὲ δεύτερον, δεύτερον τῇ τάξει, καὶ τὸ τρίτον τῇ ἐλαττώσει, οὐκ ἂν ὁ Σωτὴρ αὐτὸς ἀλήθεια ὢν συνέχεε τὸν τῆς ἀληθείας λόγον. **Καὶ ποῦ ὁ Σωτὴρ ἑαυτὸν πρῶτος ἐμνημόνευσεν καὶ εἶτα Πατρός;** Ἐάν τις, φησί, τὰς ἐντολάς μου τηρῇ, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιήσομεν. Ἐπειδὴ τάξει ὑπερέβη, λέγουσιν αἱρετικῶν παῖδες, καὶ ὥσπερ ἔπαρχόν τινα βασιλέως βούλονται εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, ἐρωτάσθωσαν, εἰ ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἔπαρχος περὶ βασιλέως, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς διατάσσομαι».

114. PG 56, 555: «**οὕτως οὐχ ἔχει τάξιν ἡ θεία φύσις, οὐχ ὡς ἄτακτος, ἀλλ᾽ ὡς τάξιν ὑπερβαίνουσα**».

115. Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ἅπαντα τὰ ἔργα, Λόγος Α΄, Ι, 33, 144: «τὰ ὑπεράνω τάξεως, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων πάντων».

«Μηδεὶς ἀνατετράφθαι τὴν ἀξίαν νομιζέτω, εἰ Πνεύματος πρῶτον μνημονεύομεν, εἶτα Υἱοῦ, εἶτα Πατρός. Οὐ γὰρ ἔχει τάξιν ὁ Θεός, οὐχ ὡς ἄτακτος, ἀλλ᾽ ὡς ὑπὲρ τάξιν ὤν». Γνωρίζουμε βεβαίως, ὅτι ὑπάρχει Τάξη κατὰ τὴν ἐκφώνηση τῶν τριαδικῶν προσώπων διδασκόμενοι τοῦτο ἀπὸ τὴν Ἁγ. Γραφή, ταυτόχρονα ὅμως διδασκόμαστε, ὅτι **ἡ Τάξη αὐτὴ χωρὶς πρόβλημα ἐναλλάσσεται**. Τὴν ἐνυπάρχουσα Τάξη ἐκ τῆς φυσικῆς τους προέλευσης ἀπὸ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος δὲν μποροῦμε νὰ τὴ γνωρίζουμε. Ὁ **Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς** παραπέμπει στὸν 23ο Λόγο τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει, **ὅτι ἡ ἀληθινὴ Τάξη τῶν προσώπων εἶναι γνωστὴ μόνο στὴν Ἁγ. Τριάδα. Ἡ Τάξη αὐτὴ γίνεται γνωστή, τώρα ἢ στὸ μέλλον, μόνον ἀπὸ τοὺς κεκαθαρμένους στὴ διάνοια κατόπιν θείας ἀποκαλύψεως**[117].

Ἀναφερόμενος καὶ σχολιάζοντας ὁ **Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς** τοὺς κατὰ Εὐνομίου λόγους τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ δὴ τὴ φράση[118] τοῦ τελευταίου, ὅτι ὑπάρχει εἶδος τάξεως ὄχι κατὰ τὴν ἰδική μας θέση, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ποὺ ὑπάρχει σ᾽ αὐτὰ κατὰ τὴ φύση, ἐπισημαίνει, ὅτι αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται σὲ μιὰ πιθανὴ σχέση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα, ἀλλὰ λέγεται γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἀφοῦ ὁ Πατέρας εἶναι τὸ αἴτιο καὶ ὁ Υἱὸς τὸ αἰτιατό. Ὁ Πατέρας προεπινοεῖται μὲν τοῦ Υἱοῦ, ἡ προεπινόηση ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι χρονική. Κατὰ τὴ διαφορὰ τῆς φύσης καὶ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ χρόνου δὲν ὑπάρχει πρόταξη. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναγνωρίζει βεβαίως, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἀπορρίπτει δὲ τὴ θέση τοῦ Εὐνομίου, ὅτι τὸ Ἅγ. Πνεῦμα εἶναι τρίτο στὴν τάξη: «Οὕτως οἶδεν ὁμολογουμένως ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ Υἱοῦ. Εἰ γὰρ τοῦτ᾽ ἐγίγνωσκε, οὐκ ἂν ἄλλως ἠμφισβήτει, οὐδ᾽ ἂν ἀπηγόρευε τρίτον εἶναι τῇ τάξει ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ Εὐνομίου καὶ τοῦτ᾽ εἰπόντος λίαν ἐδυσχέραινε[119]». Ὑποχωρήσας - ἐνδεχομένως ἀκολουθώντας διδασκαλία τῆς εὐσεβοῦς παραδόσεως- καὶ δεχθεὶς χωρὶς νὰ δογματίζει, ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τρίτο στὴν τάξη - ὅπως ἰσχυρίζετο ὁ Εὐνόμιος- αὐτὸ δὲν σήμαινε, ὅτι ἦταν τρίτο στὴ φύση. Ἀπεδέχθη μὲ πολλὴ ἀμφιβολία καὶ καθ᾽ ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ Ἅγ. Πνεῦμα εἶναι δεύτερο σὲ σχέση μὲ τὸν Υἱό, ὄχι ὅμως κατὰ τὴ δική του πεποίθηση[120].

---

116. PG 56, 555.

117. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Λόγος 23, 11. PG 35: «οὕτω φρονοῦμεν καὶ οὕτως ἔχομεν, ὡς ὅπως μὲν ἔχει ταῦτα σχέσεώς τε καὶ τάξεως, αὐτῇ μόνῃ τῇ Τριάδι συγχωρεῖν εἰδέναι καὶ οἷς ἂν ἡ Τριὰς ἀποκαλύψῃ κεκαθαρμένοις, ἢ νῦν ἢ ὕστερον».

118. Μ. Βασίλειος, Κατὰ Εὐνομίου 1, 20. PG 29, 557 Α: «...ἔστι τι τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ᾽ ἡμῶν θέσεως συνιστάμενον, ἀλλ᾽ αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίαν συμβαῖνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἐστι τὸ ἐξ αὐτοῦ».

119. Γρηγόριος Παλαμᾶς, Λόγος Α΄, 33, 148.

120. Πέρα ἀπὸ τὴν αὐθεντικὴ ἑρμηνεία τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἐνισχυτικὰ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος οὐδὲν πρόβλημα διέβλεπε στὴν ἐναλλαγὴ τῶν προσώπων τῆς

Ἀκολουθεῖ ἡ λίαν σημαντικὴ ἐπισήμανση τοῦ **Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ** γιὰ τὶς σχετικὲς θέσεις τοῦ **Μ. Βασιλείου**: **Αὐτὸ δείχνει, ὅτι οὔτε καὶ ὁ Μ. Βασίλειος γνώριζε τὴ σχέση καὶ τὴν τάξη (κατάταξη) ποὺ ἔχουν μεταξύ τους ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα**[121]**.** Ἡ σαφὴς αὐτὴ θέση τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ποὺ ἑρμηνεύει τὸ Μ. Βασίλειο καθιστᾶ σαφές, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ γίνει δεκτὴ καὶ μὲ ἀφετηρία τὰ δεδομένα τῆς κτιστότητας οὔτε λογικὴ προτεραιότητα τοῦ Πατέρα σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα δύο Τριαδικὰ πρόσωπα, παρότι ὁ Πατέρας συνιστᾶ τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀρχή τους. **Μιὰ προτεραιότητα ποὺ δὲ θεμελιώνει οὔτε σχέση ὑπεροχῆς, οὔτε ὑποδηλώνει ὀντολογικὴ ἢ χρονικὴ πρόταξη δὲν ἔχει νόημα**[122]. (Ὅταν ὁ Πατέρας δὲ νοεῖται ποτὲ χωρὶς τὸν Υἱὸ οὔτε ἡ λογικὴ προτεραιότητα τοῦ

Ἁγίας Τριάδος εἶναι καὶ ὅσα ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐπισημαίνονται: α. Στὸ ιστ΄ κεφάλαιο τοῦ ἔργου του Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπου ἑρμηνευόμενο τὸ χωρίο τοῦ Ἀπ. Παύλου στὴν Α΄ Κορ. 12, 4-6 ἐξηγεῖ γιατὶ μνημονεύεται πρῶτα τὸ Ἅγ. Πνεῦμα, μετὰ ὁ Υἱὸς καὶ μετὰ τὸν Πατέρα (PG 32, 133D: «Ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας σχέσεως τὴν ἀρχὴν ἔλαβε· ἐπειδὴ ὑποδεχόμενοι τὰ δῶρα πρῶτον ἐντυγχάνομεν τῷ διανέμοντι· εἶτα ἐννοοῦμεν τὸν ἀποστείλαντα· εἶτα ἀνάγομεν τὴν ἐνθύμησιν ἐπὶ τὴν πηγὴν καὶ αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν». Ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ἔχει καμιὰ ἔνσταση γιὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν προσώπων ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλο. Δὲ διαβλέπει καμμιὰ ἀντιστροφὴ τῆς τάξεως κατὰ τὴν παραδεδομένη ἀκολουθία ποὺ νὰ ἔχει κάποια οὐσιαστικὴ σημασία. Αὐτὸ καθίσταται ἐμφανέστερα καὶ ἀπὸ τὸ ἑπόμενο χωρίο. β. Στὸ Κεφάλαιο ΙΖ΄ τοῦ ἰδίου ἔργου, ὁ Μ. Βασίλειος ἐπισημαίνει (PG 32, 153BC): «**Ἡ τοίνυν ὁδὸς τῆς θεογνωσίας ἐστὶν ἀπὸ ἑνὸς Πνεύματος διὰ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ ἐπὶ τὸν ἕνα Πατέρα**. **Καὶ ἀνάπαλιν,** ἡ φυσικὴ ἀγαθότης, καὶ ὁ κατὰ φύσιν ἁγιασμός, καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Μονογενοῦς ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διήκει». Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις «οὕτω καὶ αἱ ὑποστάσεις ὁμολογοῦνται καὶ τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῆς μοναρχίας οὐ διαπίπτει». Γιὰ τὸ Μ. Βασίλειο δὲν ἦταν τὸ πρόβλημα ἡ ἐναλλαγὴ τῆς ἀρίθμησης τῶν τριαδικῶν προσώπων ἀλλά «ἡ ὑπαρίθμησις», ἡ καταργοῦσα τὴν ὁμοτιμία μεταξύ τους καὶ αὐτὸ συνιστοῦσε ἀσέβεια καὶ ὄχι ἡ ἀντιστροφὴ τῆς παραδεδομένης ἀκολουθίας. Κατὰ συνέπεια δὲ δικαιολογεῖται τὸ συμπέρασμα τοῦ J. P. Manoussakis, Primacy in the Church, 180: «This instance of scriptural hermeneutics demonstrates St. Basil's insistence that the Trinitarian Taxis, far from being an accidental arrangement or a manner of speech, is revelatory and itself revealing, something of the mystery of the Holy Trinity». Ἡ μὴ ὀρθὴ αὐτὴ διαπίστωση ἀπέχει ἀπὸ τὶς θέσεις τοῦ Μ. Βασιλείου.

121. Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ἅπαντα τὰ ἔργα, Λόγος Α΄, Ι, 33, 149: «Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ δευτερεύειν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα σὺν ἀμφιβολίᾳ πολλῇ καὶ καθ᾽ ὑπόθεσιν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς αὐτὸς δοξάζειν παραδεξάμενος, δείκνυται μηδ᾽ αὐτὸς εἰδέναι, ὅπως ἔχουσι πρὸς ἄλληλα ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Πνεῦμα σχέσεώς τε καὶ τάξεως».

122. Κατὰ συνέπεια εἶναι μᾶλλον προβληματικὴ ἡ ἐπισήμανση τοῦ Μ. Ὀρφανοῦ. Ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὴν Τριαδολογία τοῦ Μ. Βασιλείου (Συμβολὴ εἰς τὴν περὶ Ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν αὐτοῦ), Ἀθῆναι 1976, 46: «Βεβαίως, ὁ Πατὴρ ὡς ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τῶν ἄλλων δύο πραγμάτων κέκτηται λογικήν τινα προτεραιότητα, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως σημαίνει ὅτι οὗτος ὑπέρκειται ἢ ὑπερέχει τούτων. Τὰ ἄλλα δύο πρόσωπα εἶναι ἐν ἀπολύτῳ ἐννοίᾳ ἴσα πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῶν καὶ... ὁ Μ. Βασίλειος ἀπορρίπτεται πᾶσαν ἔννοιαν ὑποταγῆς εἰς τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς "μοναδικῆς" θεότητος σχέσιν».

Πατέρα ἔναντι τοῦ Υἱοῦ ἔχει νόημα). Ἡ ἐμφιλοχώρηση μιᾶς τέτοιας ἀρχῆς θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ παρακινδυνευμένη ἐκλογίκευση τοῦ Μυστηρίου.

Ὁ **Ἅγ. Γρηγόριος** καταλήγει, ὅτι γνωρίζει βεβαίως καὶ αὐτὸς τὴν παραδεδομένη τάξη τῶν τριαδικῶν προσώπων κατὰ τόν **«τῆς εὐσεβείας λόγον»**[123]. Γνωρίζει, ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ συνιστᾶ εἶδος σχέσεως καὶ τάξεως. Γνωρίζει ἐπίσης, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα προερχόμενα ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁμότιμα. Ἀρνεῖται, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκπορεύει τὸ Ἅγ. Πνεῦμα. Ὅποιος κάνει κάτι τέτοιο συγχέει τὶς θεῖες ὑποστάσεις καὶ ἀρνεῖται τὴν παραδεδομένη φυσικὴ τάξη ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Παραπέμπει ἐκ νέου στὸν Ἅγ. **Γρηγόριο τὸ Θεολόγο**[124], ὁ ὁποῖος λέγει, ὅτι «πρέπει οἱ ἰδιότητες νὰ παραμένουν στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει σύγχυση στὴ Θεότητα, ἡ ὁποία φέρει καὶ τὰ ἄλλα σὲ τάξη «καὶ τὴν εὐπρέπεια». Ἀρνεῖται ὅμως καὶ κυρίως τὴν τάξη ποὺ θέτει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὡς δεύτερο ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τρίτο ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Ἐξ ὅλων τῶν μνημονευθέντων πατερικῶν χωρίων καθίσταται σαφές, ὅτι ἡ Τάξη τῶν τριαδικῶν προσώπων, τῆς θεότητας, «...ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην... ἀσυγχύτως ἡνωμέναις καὶ ἀδιαστάτως διαιρουμέναις»[125], παραδεδομένη ἀπὸ τὴν Ἁγ. Γραφὴ καὶ ἀναγόμενη -κατὰ τὸ Γρηγόριο τὸ Θεολόγο- στὴν προοδευτικὴ ἀποκάλυψή τους στὸν κόσμο, μιὰ Τάξη ποὺ ἐναλλάσσεται ὅμως καὶ μέσα στὴν Ἁγ. Γραφὴ ποὺ τὴν «καθιερώνει», δὲ δικαιολογεῖ ὑπεροχὴ ἢ προτεραιότητα ἑνὸς τῶν προσώπων ἔναντι τῶν ἄλλων. Δὲν ὑφίσταται καμία ὑπεροχὴ οὔτε κατὰ τὴ φύση, οὔτε κατὰ τὴν ἀξία. **Οὐδεμίας μορφῆς ἱεραρχία καθιεροῦται**[126]. Ὁ Πατὴρ εἶναι

---

123. Ὁ σχετικός «τῆς εὐσεβείας λόγος» καταγράφεται στὸν γ΄ Λόγο τοῦ Μ. Βασιλείου κατ᾽ Εὐνομίου περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, PG 29, 656A καὶ συμπυκνοῦται στὰ ἑξῆς: «Ἀξιώματα γὰρ δευτερεύειν παραδίδωσιν ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος... Ὡς γὰρ ὁ Υἱὸς τάξει μέν, δεύτερος τοῦ Πατρός, ὅτι ἀπ᾽ ἐκείνου· καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ καὶ αἰτία, τῷ εἶναι αὐτοῦ Πατέρα, καὶ ὅτι δι᾽ αὐτοῦ ἡ πρόσοδος καὶ προσαγωγὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· φύσει δὲ οὐκέτι δεύτερος, διότι ἡ θεότης ἐν ἑκατέρῳ μία· οὕτω δηλονότι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ καὶ ὑποβέβηκε τὸν Υἱὸν τῇ τε τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι (ἵνα καὶ ὅλως συγχωρήσωμεν), οὐκέτ᾽ ἂν εἰκότως, ὡς ἀλλοτρίως ὑπάρχον φύσεως, ἀκολουθεῖν, ἐκεῖθεν δῆλον».

124. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος Λόγος 31, 29. PG 36, 165 B.

125. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Expositio fidei, Α΄, 8, 23-25 (Ἔκδ. B. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, II, Berlin-New York 1973, 19).

126. Μὲ βάση τὴν Πατερικὴ Θεολογία -καὶ ἀσφαλῶς μὲ τὰ κείμενα τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου- δὲν ἔχει ἔρεισμα ἡ ἐπισήμανση τοῦ J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 23: «In all things in the Church there is taxis -that is, sequential order- as St. Gregory the Theologian remind us; **and order implies an ordering of things, that is, an hierarchy.** It is such hierarchical ordering that gives to each thing and to each one a proper place». Τοῦ Ἰδίου, Primacy and the Holy Trinity, 180-181: «Equality of ousia does not give permission to confuse the hierarchy of the hypostases in the Holy Trinity». Metr. of Selyvria, Maximos [Vgenopoulos], Primacy in Orthodox Theology: Past and Present, 246: «...**there is within the Holy Trinity a**

βεβαίως ἡ αἰτία τῶν ἄλλων δύο τριαδικῶν προσώπων, αὐτὸ ὅμως, ὅπως ἤδη ἔχει ἐπισημανθῆ, δὲ θεμελιώνει κάποιας μορφῆς ὑπεροχὴ ἢ προτεραιότητα[127] ἔναντι αὐτῶν. Κατὰ συνέπεια μὲ πολὺ σκεπτικισμὸ καὶ ὄχι χωρὶς τὴν ἀπαραίτητη διερεύνηση μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς ἀποδεκτὴ τὴν παραπάνω μνημονευθεῖσα ἐπισήμανση τοῦ Μητρ. Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα[128]: «There is "primacy" even in the life of the Trinity, since it is the Father that is the "cause" of the Trinitarian Persons and the One from whose "good pleasure" (εὐδοκία) all divine activity and operation stem». Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι αἰτία τῶν ἄλλων δύο προσώπων **δὲ δημιουργεῖ οὐδενὸς εἴδους Πρωτεῖο ἔναντι αὐτῶν,** γιατὶ τότε θὰ κατηργεῖτο ἡ ὁμοτιμία τους. Ἐκτὸς δὲ τούτου πηγὴ τῆς θείας ἐνέργειας δὲν εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα, ἀλλὰ ἡ θεία οὐσία. Ἡ μία κοινὴ θεία ἐνέργεια εἶναι κοινὴ καὶ στὰ τρία πρόσωπα. Ἡ Πατερικὴ Θεολογία εἶναι κατηγορηματικὴ τόσο γιὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐνέργεια πηγάζει ἀπὸ τὴ θεία οὐσία[129], τόσο καὶ γιὰ τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι κοινὴ καὶ στὰ τρία πρόσωπα[130].

Σὲ σχέση μὲ τὰ ἀνωτέρω μνημονευτέα καταληκτικὰ καὶ ἡ σημαντικὴ ἐπισήμανση[131] τοῦ **Ἁγ. Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου**: «Οὔτε γὰρ πρῶτον, οὔτε δεύτερον, οὔτε τρίτον, οὐ μεῖζον, οὐκ ἔλασσον ἔστιν ἐννοῆσαι ἢ εἰπεῖν ἐν τῇ ἀδιαιρέτῳ καὶ ἀσυγχύτῳ Τριάδι... **οὔτε ὁ Πατὴρ πρῶτος, κἂν αἴτιος τοῦ Υἱοῦ, οὔτε δεύτερος ὁ Υἱός, κἂν ἐκ τοῦ Πατρός, οὔτε τρίτον τὸ**

---

hierarchical order – that is the Father is the first, the cause, the one in the Holy Trinity, the principle as well as the expression of unity – there existes, therefore, by analogy, a hierarchical Ordering in the local Churches, with a local Church and its bishop being, first in order, expressing the unity of the other local Churches». Ἡ τάξη -ἀκολουθία τῶν τριαδικῶν προσώπων δὲν μπορεῖ νὰ γίνει κατανοητὴ ὡς ἱεραρχία. **Ἡ ἱεραρχία καταργεῖ τὴν μεταξύ τους ὁμοτιμία**.

127. Κατὰ συνέπεια στὸ ἐρώτημα τοῦ Μητρ. Προύσης, Ἐλπιδοφόρου (Λαμπρυνιάδη), Primus Sine Paribus, 6: «Δύναται νά "προηγῆται" ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Πατρός», ἡ ἀπάντηση ἐκ τῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Μ. Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, εἶναι, ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει Τάξη Θεολογίας, ἤ, ἐὰν ὑπάρχει, ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ τὴ γνωρίζει. Κατὰ συνέπεια δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὸν Πατέρα προτεραιότητα, ἡ ὁποία εἶναι ὀντολογικὴ ἢ χρονική, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ Πατὴρ παύει νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀρχὴ στὴ Θεότητα.

128. Metr. of Pergamon, John Zizioulas, Foreword, στό: Primacy in the Church, ed. J. Chryssavgis, 450. G. Gunton, Πρόσωπα καὶ ἑτερότητα, στό: Ἡ Θεολογία τοῦ Ἰωάννη Ζηζιούλα, 156-161.

129. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς κατέδειξε ὅτι, ἐὰν πηγὴ τῆς ἐνέργειας ἦταν στὸ Χριστὸ τὸ πρόσωπο, τότε ὁ Χριστὸς θὰ εἶχε μία ἐνέργεια καὶ αὐτὴ θὰ ἦταν ὑποστακτικὴ καὶ αὐτὴ θὰ ἦταν μία, γιατὶ ὁ Χριστὸς εἶχε μία (θεία) ὑπόσταση. Ἡ συζήτηση μετὰ Πύρρου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα κείμενα, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε δύο φυσικὲς ἐνέργειες καὶ ὄχι μία ὑποστακτική.

130. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος - ἡ ἀναφορὰ εἶναι ἐνδεικτικὴ ἐπισημαίνει: «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστι, πλὴν τῆς αἰτίας». (PG 36, 252A).

131. ΕΠΕ 19Β, 28, 30, 32.

Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἂν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύηται. Εἰ γὰρ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἡ Τριὰς καὶ τοῦτο καλεῖται κατὰ τὰς ὑποστάσεις Τριάς, ἄρα τὸ ἓν οὔτε ἑαυτοῦ πρῶτον δύναται εἶναι οὔτε τῶν σὺν αὐτῷ ὑποστάσεων· οὐδὲ γὰρ προϋπέστη τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, ἵνα τὸ προϋποστὰν πρῶτον τοῦ ἐξ αὐτοῦ λάμψαντος γένηται».

Ἡ ἀντίληψη περὶ Τάξεως καὶ ἱεραρχίας στὴ Θεότητα ἀνευρίσκεται ξεκάθαρα στὸν Καλβίνο[132]. Ἐπισημαίνει[133], ὅτι ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἀπὸ τὸν Πατέρα «ὄχι κατὰ τὴν αἴσθηση τοῦ χρόνου, οὔτε τῆς οὐσίας, κάτι ποὺ θὰ ἐθεωρεῖτο παράλογο, ἀλλὰ μόνο κατὰ τὴν αἴσθηση τῆς τάξεως». Γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Θεολογία ὁ Υἱὸς γεννᾶται, ὅπως τὸ ἐπισημαίνει καὶ ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος[134], ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ βούλησή του ἤ κατ᾽ οἱονδήποτε ἄλλο τρόπο. Ἡ διάκριση τῆς τάξεως στὰ θεϊκὰ πρόσωπα εἶναι κατὰ τὸν Καλβίνο σημαντική. Πρῶτος θεωρεῖται ὁ Πατήρ, ἔπειτα λογίζεται ὁ Υἱὸς στὴν τάξη καὶ τὴ σειρὰ καὶ τρίτο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἐξ αὐτοῦ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς θεωρεῖ πρῶτα τὸν Θεό (Πατέρα), ἀκολούθως τὴ Σοφία ποὺ ἀναδύεται ἀπὸ Αὐτὸν (Υἱός) καὶ τελευταῖο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς Πατὴρ ἐκτελεῖ τὶς ἀποφάσεις τῆς βουλήσεώς του. Ὁ Υἱὸς προέρχεται μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό (Filioque). Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ δὲν ὑποδηλώνει ἁπλὰ μιὰ ἱεραρχικὴ διάκριση στὴ θεότητα, ἀλλὰ τὸ Filioque γίνεται ἀποδεκτὸ ὡς ἀπόρροια τῆς ἐνυπαρχούσης τάξεως μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Σχετικὴ εἶναι ἡ ἐπισήμανση τοῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ[135]: «Οἱ Λατῖνοι τὸ τρίτον εἶναι μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ὁμολογούμενον ἔχοντες, **ἐκ τῆς τάξεως ταύτης** οἴονται δείκνυσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι».

Ὁ Καλβίνος ἐπισημαίνει, μάλιστα, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ πρέπει κατὰ κύριο λόγο νὰ ἀποδίδεται στὸν Πατέρα, τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν αἰτία τῶν ἄλλων δύο προσώπων. Ὅταν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς συμπαρατίθενται μαζί, τὸ ὄνομα Θεὸς πρέπει νὰ ἀποδίδεται στὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Θεότητας, ὄχι κατὰ τὴν οὐσία, ἀλλὰ τὴ σχέση τῆς τάξεως[136].

Ἑρμηνεύοντας τὸ χωρίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴν Α΄ Κορ. 15, 28, ὁ Καλβίνος ἐπισημαίνει, ὅτι μετὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία καὶ τὴν τελικὴ κρίση,

---

132. Βλ. π. Γ. Κουζέλης, Ἡ ἀντιρρητικὴ θεολογία τοῦ Μελετίου Συρίγου. Ἡ Διδασκαλία του σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τὴ «Λουκάρεια» Θεολογία καὶ τὸν Καλβινισμό. Συμβολὴ ἐξ ἐπόψεως Ὀρθοδόξου (ἀνέκδ. Διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθήνα 2011, 105 ἑπ.

133. CO 9, 369: «Filium itaque concedimus, originem habere a patre, quaterius filius est: originem vero non temporis, neque essentiae, quorum utrumque absurdissimum est, sed ordinis duntaxat».

134. Ἰ. Καρμίρης, Τὰ Δογματικὰ καὶ συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ι, ἐν Ἀθήναις 1952, 127.

135. Συλλογιστικὰ Κεφάλαια πρὸς Λατίνους, PO 17, 376 [238].

136. J. Calvinus, Institutio Christianae Religionis (1834, ἔκδ. A. Tholuck), I. 13.26.

ὁ Χριστὸς θὰ ὑποταγεῖ στὸν Πατέρα καὶ κατὰ τὸ ὄνομα καὶ κατὰ τὴ δόξα καὶ καθ᾽ ὅλα ὅσα ἔχει λάβει ἀπὸ τὸν Πατέρα[137]. Παρερμηνεύοντας τὸ χωρίο παραβλέπει τὸ ἀληθὲς νόημά του, ὅτι δηλ. ὁ Χριστὸς θὰ ὑποταγεῖ στὸν Πατέρα μόνο κατὰ τὴν ἀνθρωπίνη Του φύση καὶ αὐτὸ οὐδόλως σημαίνει, ὅτι ὁ Χριστός, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς θείας φύσεώς Του, θὰ ὑποταγεῖ στὸν Πατέρα. Εἶναι συμπερασματικὰ δεδομένο, ὅτι **ὁ Καλβίνος προέβαλε ἕνα εἶδος τάξεως, βαθμοῦ καὶ ἱεραρχίας τῶν τριῶν προσώπων τῆς θεότητας**. Δὲν κατενόησε ὅμως, ὅτι μὲ τὸ νὰ εἶναι ὁ Πατὴρ ἀρχὴ τῶν ἄλλων δύο ὑποστάσεων δὲν εἰσάγεται ἕνα εἶδος Ἱεραρχίας στὴ θεότητα, βάσει τῆς ὁποίας ὁ Πατέρας ἔχει τὴν πρώτη θέση, ὁ Υἱὸς τὴ δεύτερη καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τὴν τρίτη. Μὲ βάση τὴν τάξη ὁ Καλβίνος ἀποδίδει οὐσιαστικὰ στὸν Υἱὸ ἕνα δεύτερο βαθμὸ Θεότητας καὶ στὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἕνα τρίτο, καταργουμένης τῆς ὁμοτιμίας τους.

Ἡ σχέση τοῦ Πατέρα στὴν Ἁγία Τριάδα, ὁ ὁποῖος κοινωνεῖ τὴν οὐσία Του στὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα, ὥστε ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα ἐνέργεια νὰ εἶναι κοινὴ μὲ τὰ ἄλλα δύο αὐτὰ πρόσωπα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταφερθεῖ στὴν Ἐκκλησία τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ ἐνσαρκωθεὶς Λόγος, ὁ Χριστός[138]. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ προεστὼς τῆς Θ. Εὐχαριστίας ποὺ συνιστᾶ τὴν Ἐκκλησία ὄχι μόνο στὴν ἱστορική της διάσταση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐσχατολογική της προοπτική, εὑρίσκεται εἰς τόπον καὶ θέσιν Χριστοῦ. Ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας[139] καὶ τὴν μετέπειτα Πατερικὴ Θεολογία[140] ἀποτελεῖ εἰκόνα Χριστοῦ. Σὲ ἄλλο σημεῖο ὅμως τῶν ἐπιστολῶν του ὁ Ἅγ. Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας ἐπισημαίνει, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἡ εἰκὼν καὶ ὁ τύπος τοῦ Θεοῦ Πατρός[141]. Δὲν ὑπάρχει Ἐκκλησία χωρὶς Ἐπίσκοπο, οὔτε Ἐπίσκοπος ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, «Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω, ἡ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὖσα... ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω, ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία», ἀφοῦ «χωρὶς τούτων Ἐκκλησία οὐ καλεῖται». Ὁ Ἐπίσκοπος ἐδῶ κατὰ τὸν Ἅγ. Ἰγνάτιο εὑρίσκεται κατ᾽ ἐξοχὴν εἰς τόπον Χριστοῦ καὶ δὲν ἐπέχει τὸν τόπο τοῦ Θεοῦ Πατρός[142], ὅπως ἐσημειώθη ἀνωτέρω. **Πῶς ὅμως μπορεῖ νά τοῦ ἀποδοθεῖ**

137. Inst. II (1835) 14.3.

138. Κολ. 1, 19, 19: «καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος, τῆς ἐκκλησίας· ὅς ἐστιν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων».

139. Ἰγνάτιος ὁ Θεολόγος, Ἐπιστολὴ πρὸς Σμυρναίους, VII, PG 5, 713B. Ἐπιστολὴ πρὸς Τραλλιανούς, III, PG 5, 677A.

140. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, Θεολογία 80:4 (2009) 15-16.

141. PG 5, 780 καὶ PG 5, 668.

142. Παράδοξη καὶ ἐντυπωσιακὴ ἡ θέση τοῦ Metr. of Pergamon, John Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 30: «That this primacy was noted in Trinitarian Theology and in Christology is evident from the fact that the primus (bishop) was unterstood occupying in the

Πρωτεῖο, ὅταν ὁ Λόγος στή θεότητα δέ διαθέτει κάποιο πρωτεῖο;

Ἡ ἕνωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἔγινε ἀποκλειστικὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Λόγου καὶ ὄχι στὴν ὑπόσταση τοῦ Πατέρα ἢ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Βεβαίως ἡ εὐδοκία τοῦ Πατέρα καὶ ἡ συνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸ ἔργο τῆς ἐνανθρωπήσεως εἶναι δεδομένη[143]. Δεδομένη εἶναι περαιτέρω ἡ παρουσία καὶ συμβολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν ὅλη πορεία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖται στὴν ἐσχατολογική της τελείωση, στὴ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Χριστὸς ὡς κεφαλὴ τοῦ σώματος αἴρει τὶς διαφορὲς μεταξὺ τῶν μελῶν καὶ κατὰ συνέπεια καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπιτελεῖ αὐτόματα μιὰ τέτοια ἑνωτικὴ λειτουργία εἶναι παρακινδυνευμένο νὰ εἰπωθεῖ[144] καὶ συγχέει καὶ ταυτίζει τὴν Ἐκκλησία τοῦ Παρακλήτου μὲ τὴν Ἐκκλησία τῶν Ἐσχάτων. Ὡστόσο τὸ ἀνθρώπινο ἀδιέξοδο τῆς πτώσης τοῦ ἀνθρώπου λύεται μὲ τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ δι᾽ αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅλη τὴ δημιουργία στὸν ἀρχικὸ σκοπὸ τῆς ἕνωσης κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου. Ὁ Ἅγιος **Νικόλαος Καβάσιλας**[145] ἐπισημαίνει, ὅτι «τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθείη... οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται σῶμα». Μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Κυριακοῦ σώματος ὑφίσταται «ἡ τοῦ πράγματος

Church the place (topos) of the Father (Ignatious)», χωρὶς νὰ παρέχει καμία παραπομπὴ στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου, ἐὰν ληφθῆ ὑπ᾽ ὄψιν μὲ τὴ θέση ποὺ ὁ ἴδιος καταγράφει ἀλλοῦ (Ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία..., ὅπ.παρ., 15): «Εἶναι βαθειὰ ριζωμένη στὴ συνείδηση τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ ἡ πεποίθηση ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ βεβαίως μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες, ἀλλὰ εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἐπιβιώνει στὴν εὐσέβεια τοῦ ὀρθόδοξου λαοῦ ἀκόμα καὶ σήμερα... εἰκονίζει τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος προσφέρει τὴν Εὐχαριστία στὸν Πατέρα».

143. Ἡ ἀδιαμφισβήτητη αὐτὴ θεολογικὴ πρόταση δὲ δικαιολογεῖ ὅμως τὴν ἀντίληψη τοῦ J. P. Manoussakis, Primacy and the Holy Trinity, 176: «Thus, the ancient belief that the Church is the body of Christ reduces all questions of ecclesiology to Christology and, through Christology, to Triadology», δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν πατερικὴ Θεολογία δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιωθεῖ, ὡς ἐδείχθη, ἀντιστοιχία μεταξὺ τῆς ἀνεξιχνίαστης ἐνδοτριαδικῆς ζωῆς καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς.

144. Metr. of Pergamon, John [Zizioulas], Primacy, Ecclesiology and Nationalism, 301: ...just as Christ is the head of the body of the Church in whom all divisions are overcome (there is neither male or female, circumcised nor uncircumcised, Greek nor Jew, barbarian, slave, free, etc), so are all divisions (physical, social or otherwise) that hold sway in our everyday lives united and overcome in the person of the bischop». Ἡ ἐπισήμανση, ὅτι: «The Church is, by its nature, an icon of the Eschaton, and any alteration of thiw icon constitutes a «heresy» with serious existential consequences for people's lives» (ὅπ. παρ., 303) ἔχει ἀσφαλῶς μιὰ κατὰ περίπτωση ἰσχύ, ὅπως π.χ. στὴν περίπτωση τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, δὲν ἀφορᾶ ὅμως ἄλλες διαφοροποιήσεις-διαιρέσεις ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Μητροπολίτης Περγάμου ἀναφέρει. Ἡ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς αἱρετική, ὅσο διατηροῦσε καὶ διατηρεῖ αὐτὲς τὶς διαιρέσεις.

145. Ἰγνάτιος ὁ Θεολόγος, Ἐπιστολὴ πρὸς Σμυρναίους, VII, PG 5, 713B. Ἐπιστολὴ πρὸς Τραλλιανούς, III, PG 5, 677A.

ταυτότης», κατὰ τὸ Νικόλαο Καβάσιλα[146]. Ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, ὡς πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ὁδηγεῖ τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ παραμένει ὁ Χριστός, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος. Μεταξὺ δὲ τοῦ Χριστοῦ, ὡς κεφαλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τονίζει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος[147] δὲν μεσολαβεῖ «διάστημα κενόν». **Εἶναι κατὰ συνέπεια ἀδύνατον νὰ θεμελιωθεῖ οἱαδήποτε εἰκονικὴ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴ Μοναρχία τοῦ Πατρὸς στὸ πλαίσιο τῶν ἐνδοτριαδικῶν σχέσεων, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἐξηγηθέντα τρόπο συνιστᾶ τὴν ἑνότητα στὴν Τριάδα καὶ ἑνὸς Πρώτου στὴν Ἐκκλησία, ὁ ὁποῖος ἱστάμενος «εἰς τόπον» Χριστοῦ, ὀφείλει νὰ ἐκφράζει τὴν ἑνότητα τῶν μελῶν της.**

Ἄλλωστε ἡ σχέση τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν στὴν Ἁγία Τριάδα καὶ ἡ σχέση τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν[148] στὴν Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, ὅτι δημιουργεῖ μιὰ ἀπόλυτη ἀντιστοιχία[149]. Μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν σὲ τριαδολογικὸ ἐπίπεδο ὑπάρχει ταυτότητα ἐνεργείας, θελήματος καὶ οὐσίας. Τὰ τριαδικὰ πρόσωπα κοινωνοῦν ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὴν ἐνέργεια[150]. Οἱ ὑποστατικὲς ἰδιότητες παραμένουν πάντα ἀκοινώνητες. Στὴν Ἐκκλησία ὅμως δὲν ὑπάρχει ταυτότητα βούλησης ἀνάμεσα στὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ τὴν κεφαλή της ποὺ εἶναι ὁ Χριστός, παρότι «ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζεται ὡς μία πολυπρόσωπη κοινωνία, μέσα στὴν ὁποία κάθε ὑπαρξιακὴ ἑνότητα συνδέεται μὲ τὶς ἄλλες, λόγῳ τοῦ προσώπου τοῦ

146. Νικόλαος Καβάσιλας, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Θείαν Λειτουργίαν (ΛΗ΄-ΛΘ΄), PG 150, 452-453.

147. PG 61, 72: «Αὐτὸς ἡ κεφαλή, ἡμεῖς τὸ σῶμα· μὴ δύναται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καὶ σώματος διάστημα κενόν.

148. Ὁ Stylianos Charkianakis, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben?, 285: «...das Hauptproblem aller Theologie durch die ganze Kirchengeschichte hindurch eigentlich immer die gleiche Grundfrage gewesen ist, die Frage nach dem Verhältnis von Einheit und Vielheit». Ὁ Ἰ. Ζηζιούλας θεωρεῖ, ὅτι τὸ σχῆμα ὁ ἕνας (ὁ Πρῶτος) καὶ οἱ πολλοὶ ποὺ ἐνυπάρχει στὴ Θεολογία ("There is "primacy" even in the life of the Trinity…") καὶ στὴ Χριστολογία ("In Christology, too, it is not an accident that Christ is called the "head" (kephale) of the body or the "first one" among his brothers or even the head of humanity and of creation (Colossians) μεταφέρθηκε πολὺ νωρὶς (ἀπὸ πότε ἄραγε;) στὴ δομὴ καὶ τὴν τάξη τῆς Ἐκκλησίας: "This was transferred very early to the structure and order of the church at all three levels: local, regional, universal". J. Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 30.

149. Σημαντικὰ εἶναι ὅσα ἐπισημαίνει ὁ Μητρ. Διοκλείας Κάλλιστος (Ware) Ἡ Ἁγία Τριάς: Πηγὴ τῆς Ἑνότητας, 37): «Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πρόσωπο ἢ μάλιστα τρία πρόσωπα μὲ τὴν ἴδια ἔννοια ποὺ εἴμεθα ἐμεῖς πρόσωπα. Ἡ θεία πραγματικότητα ὑπερβαίνει ὁτιδήποτε μποροῦμε οἱ ἄνθρωποι νὰ κατανοήσουμε». Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς καθιστοῦν ἀκόμα περισσότερο δυσκολότερη τὴν ἀναζήτηση ἀντιστοιχίας.

150. Χαρακτηριστικὴ ἡ ἐπισήμανση τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Νύσσης (PG 32, 340C): «Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ καθορᾶται καὶ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρός ἐστιν· ἐπειδὴ καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ μένει, καὶ ὅλον ἔχει πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα».

Χριστοῦ»[151]. Σὲ κάθε περίπτωση δὲν ὑπάρχει a priori ταυτότητα βούλησης μεταξὺ τοῦ Πρώτου, δηλ. τοῦ Ἐπισκόπου, καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ὑπάρχει, εἶναι ἡ δυνατότητα μετοχῆς στὴν κοινὴ ἐνέργεια τῶν Τριαδικῶν προσώπων, στὴν ἄκτιστη θεία Χάρη τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πηγὴ τῆς ὁποίας εἶναι ἡ θεία οὐσία[152]. Εἶναι βεβαίως αὐτονόητο τὸ νὰ ἐπισημαίνεται, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κεφαλὴ χωρὶς τὸ σῶμα, δηλ. δὲν ὑπάρχει ἕνας χωρὶς τοὺς πολλούς, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ θεώρηση, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ταυτόχρονα ὁ ἕνας καὶ οἱ πολλοί[153]. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ ἀναφερθεῖ, ὅτι καὶ ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ Πρῶτος, ἀνήκει καὶ αὐτὸς στοὺς πολλοὺς καὶ ὑπάρχει καὶ γι᾽ αὐτὸν ἡ ἀνάγκη τῆς μέθεξης στὴν κοινὴ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Παρότι ἡ ἀναφορὰ στὸν Ἐπίσκοπο ὑποδηλώνει καὶ ἐκφράζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἑνότητα, ἐν τούτοις ἡ συνθήκη καὶ ἡ αἰτία τῆς ἑνότητας δὲν ἐπιτυγχάνεται καὶ δὲν εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος, ἀλλὰ ἡ πνοὴ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος[154], (τὸ ὁποῖο «**εἰς ἑνότητα πάντας ἐκάλεσε**»), ἡ κοινὴ ἐνέργεια τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καὶ ἡ βούληση τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐκφράζει τὴν ἑνότητα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ[155], ἡ λειτουργία του ὅμως δὲν εἶναι ἀποκλειστική, ὑπὸ τὴν ἔννοια, ὅτι δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς παράγοντας στὴν σύσταση αὐτῆς τῆς ἑνότητας[156]. Ἡ ἑνότητα οὔτε στατικὸ χαρακτῆρα ἔχει, οὔτε εἶναι πάντοτε δεδομένη[157].

---

151. Dumitru Stăniloae, Autoritatea Bisericii, στό: Studii Teologice nr. 3-4 (1964) 187.

152. Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ἀντεπιγραφὴ ἑβδόμη, Γρηγορίου Παλαμᾶ Συγγράμματα, Τόμ. Α΄, Ἐκδ. Β. Bobrinsky, Π. Παπαευαγγέλου, Ι. Meyendorf, Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1962, 168: «Οὐδεὶς γὰρ τῶν εὐσεβεῖν ἠρημένων διεσπαρμένην εἶναι τῆς θείας φύσεως τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν...**ἡ δὲ θεία φύσις...τῶν θείων ἐνεργειῶν ἐστι πηγή**».

153. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Τὸ Πρωτεῖο στὴν Ἐκκλησία, 824.

154. Χρ. Βούλγαρης, Ὁ χριστοκεντρικὸς χαρακτὴρ τῶν πάντων Ἑνότης, 52: «Τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον κατέστησε δυνατὴν καὶ τὴν μετοχὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν θεωθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν. Αὐτοῦ, δι᾽ ἧς μετοχῆς συγκροτεῖται ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τῆς μετοχῆς τῶν αὐτῆς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἑνοῦνται μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ μετ᾽ ἀλλήλων. Τοιουτοτρόπως, καὶ ἡ πολλαπλότης ἐν τῇ ἑνότητι, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, τὴν Ὁποίαν οὕτως αὕτη ἐκφράζει».

155. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός, 13: «Ὁ Ἐπίσκοπος, ὡς προεστὼς τῆς Εὐχαριστίας, εἶναι ὁ ἐκφραστὴς τῆς ἑνότητας τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καθευτήν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑνότητας μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες, ἀφοῦ ἀνέκαθεν οἱ σύνοδοι ἀπέβλεπαν πρὸς τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας».

156. Ὁ Μητρ. Προύσης, Ἐλπιδοφόρος (Λαμπρυνιάδης), Primus sien Paribus, 5, θεωρεῖ, ὅτι «ὁ Πρῶτος εἶναι ὁ συστατικὸς παράγων καὶ ἐγγυητὴς τῆς ἑνότητας τῶν πολλῶν».

157. Μητρ. Φιλαδελφίας Μελίτων (Καράς): Ἡ Ἑνότης, Δῶρον καὶ ἀρετή, στό: Ὀρθοδοξία: Ἡ τῶν πάντων Ἑνότης, 22: «Ὥστε λέγοντες ἑνότητα ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐννοοῦμεν κυρίως τὴν κατὰ κόσμον συνένωσιν καὶ συνεργασίαν ἀτόμων καὶ ὁμάδων ἢ ὀργανισμῶν, ἀλλὰ τὴν ταύτισιν τῆς θελήσεως ἑκάστου προσώπου μετὰ τῆς θελήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνευρίσκονται συμφωνοῦντες καὶ ἄρα ἡνωμένοι πάντες οἱ πιστοί, ἐφ᾽ ὅσον ἕκαστος λέγει τὸ τοῦ Ἀποστόλου “ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός” (Γαλ. 2, 20).

Ἀποτελεῖ συνεχὲς ἀγώνισμα. Ἡ λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος στὴν καταγραφὴ καὶ τὴν ἀποδοχὴ διαχρονικὰ τῆς δογματικῆς διδασκαλίας εἶναι στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας ἀδιαμφισβήτητη, ὅπου δοκιμάζεται ἡ αὐθεντικὴ λειτουργία τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ. Οὐδέποτε διασφαλίζεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἑνότητα χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τοῦ σώματος. Γι᾽ αὐτὸ ἄλλωστε ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος[158] προτρέπει τοὺς Μαγνησεῖς: «Ὥσπερ οὖν ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν, **ἡνωμένος ὤν,** οὔτε δι᾽ ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων· οὕτως μηδὲ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε».

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀναλογίας ἀνάμεσα στὴν ἐνδοτριαδικὴ ζωὴ καὶ στὸν Πρῶτο στὴν Ἐκκλησία, δηλ. μεταξὺ τῆς Μοναρχίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πρώτου (Ἐπισκόπου) στὴν Ἐκκλησία μπορεῖ καὶ γιὰ ἄλλους λόγους νὰ μὴ γίνεται ἀποδεκτή. Δεδομένου ὅτι ὁ Πατὴρ κοινωνεῖ τὴν οὐσία Του στὸν Υἱό, ἀποτελῶν τὴν αἰτία τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεώς Του, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀναλογικὴ σχέση μεταξὺ τοῦ Πρώτου καὶ λοιπῶν ἐπισκόπων, **οἱ ὁποῖοι λαμβάνουν τήν «οὐσία» τους, δηλ. τὸ εἶναι τους, ὄχι ἀπὸ τὸν Πρῶτο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ χειροτονοῦνται**. Ἡ μὴ ἀποδοχὴ τῆς ἀντιστοιχίας καταδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι στὴν Ἐκκλησία ἰσχύει καὶ τὸ ἀντίστροφο. Ἀκόμα ὅμως καὶ ἂν μπορούσαμε νὰ δεχθοῦμε τὴ σχέση αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ μεταξὺ Πρώτου καὶ Ἐπισκόπων, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ δεχθοῦμε καὶ νὰ δικαιολογήσουμε τὸ ἀντίστροφο, τὸ γεγονὸς δηλ. ὅτι **ὁ Πρῶτος ἐκλέγεται καὶ χειροτονεῖται ἀπὸ τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν Ἐπισκόπους; Ποῦ θὰ βρίσκαμε τότε τὴν ἀντιστοιχία στὴν Ἁγ. Τριάδα;** Εἶναι δυνατὸν ποτὲ ὁ ἀναίτιος Πατὴρ νὰ καταστεῖ αἰτιατό; Ἀσφαλῶς καὶ ὄχι. Κατὰ συνέπεια, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει δεκτὴ ἡ ἐπισήμανση[159], «...**that the one** (in this case, **the primus**) is both **logically, ontologically and "chronologically" prior to the** "**many**" (the synod)»;

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοὶ καὶ ἀξιώματα στὴν Ἐκκλησία δὲν μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν στὴν ἀΐδια ἐνδοτριαδικὴ ζωή, αὐτὸ δὲν καθιστᾶ τὴν ὕπαρξή τους «ἐπικίνδυνη» στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας. **Εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ πρόταση, ὅτι ὁ οἱοσδήποτε κανονικὸς θεσμὸς ὀφείλει νὰ ἔχει ἀναγωγὴ στὴν τριαδικὴ ζωή**. Εἶναι ἴσως τὸ πλέον χαρακτηριστικὸ παράδειγμα γι᾽ αὐτό, **ἡ περίπτωση τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας** ποὺ θεσμοθετήθηκε καὶ ἐπίσημα πλέον στὴν πρόσφατη Σύνοδο τῆς Κρήτης[160]. Ἐάν, ὅπως θὰ μποροῦσε ἐνδεχομένως νὰ ἰσχυριστεῖ κανείς, ὁ θεσμὸς τῆς

Ἑπομένως, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐργασθοῦν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἑνότητος ἐν Χριστῷ τῶν ἀνθρώπων, ὀφείλουν νὰ κατευθύνουν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ζωήν».

158. PG 5, 668B.

159. J. P. Manoussakis, For the Unity of all, 31.

160. Conciliorum Oecumenicorum Generalium que Decreta, IV/3. The Great Councils of the Orthodox Churches. Decisions and Synodika. Crete 2016, (Ed. A. Melloni), Bologna 2016, 1292-1314.

Αὐτοκεφαλίας δύναται νὰ εὕρει τὴν ἀντιστοιχία στὸ ἀσύγχυτο τῶν ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων τῶν τριῶν προσώπων, κάτι ἀνάλογο δὲν συμβαίνει μὲ τὸ Αὐτόνομο. **Εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ βρεῖ κανεὶς τὴν ἀντιστοιχία μεταξὺ τοῦ Αὐτονόμου καὶ τῆς ἐνδοτριαδικῆς ζωῆς;** Ἕνα τέτοιο ἐγχείρημα δὲν ἔχει ἐξ ἀρχῆς νόημα. **Σημαίνει ὅμως αὐτό, ὅτι ἡ ὕπαρξη τοῦ Αὐτονόμου εἶναι ἕνας ἀνωφελὴς ἢ ἐπικίνδυνος ἐκκλησιαστικὸς θεσμός, ὅταν μὲ αὐτὸν ἐξυπηρετοῦνται καλύτερα οἱ ποιμαντικὲς ἀνάγκες τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος μιᾶς συγκεκριμένης περιοχῆς**[161];

Οἱ ἐνστάσεις καὶ ἡ δυσκολία ἀποδοχῆς τῆς σύνδεσης μεταξὺ Πρωτείου καὶ ἐνδοτριαδικῆς ζωῆς δὲν ὀφείλει νὰ ὁδηγήσει στὴν ἀκρότητα ποὺ ἐκφράζει τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας σχολιάζοντας τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας. Τὸ κείμενο τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἑστιάζει κατ᾽ ἀρχὴν τὸ ἐνδιαφέρον του στὸ Πρωτεῖο τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, στὸν ὁποῖο εὔλογα ἀρνεῖται ὁποιαδήποτε κυριαρχικὴ ἐξουσία. Εἶναι σαφές, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης δὲν εἶχε καμιὰ ἐξουσία ἐπέμβασης στὰ ὑπόλοιπα Πατριαρχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν καὶ ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητες μεταξύ τους διοικητικὲς ἑνότητες μὴ καταλυόμενες ἀπὸ τὸ περιεχόμενο 4, 5 καὶ 6 τῶν κανόνων τῆς Συνόδου στὴ Σαρδική[162], οἱ ὁποῖοι ἐπικυρωθέντες ἀπὸ τὸ β΄ κανόνα τῆς Πενθέκτης, δὲ δίδουν ἐξουσία στὸν Ἐπίσκοπο Ρώμης ἐπὶ τῆς ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησίας[163], ὅταν ἐκαλεῖτο νὰ ρυθμίσει θέματα καὶ διαφορὲς ἔξω ἀπὸ τὴ δική του δικαιοδοσία. Ὁ Ἐπίσκοπος Ρώμης δὲν ἐπιλύει ὁ ἴδιος καὶ μόνος κανένα κανονικὸ ζήτημα, ἀλλὰ παρεμβαίνει, ὅταν τὸ κρίνει ἀπαραίτητο, στὴ συγκρότηση τοῦ κανονικοῦ ὀργάνου γιὰ τὴν ἐπίλυση τῆς διαφορᾶς.

Εἶναι γνωστό, ὅτι οἱ κανόνες τῆς Α΄ καὶ Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου[164] ἀπέδωσαν **σὲ συγκεκριμένους πέντε θρόνους Πρεσβεῖα,** χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ θεωροῦν κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ὡς Μητέρα-Ἐκκλησία τῶν ὑπολοίπων τεσσάρων[165], τάσσοντας τὴ Ρώμη πρώτη στὴ σειρὰ προκαθεδρίας, τὰ ὁποῖα ἐξελίχθησαν μὲ τὴν μετεξέλιξη τοῦ Μητροπολιτικοῦ συστήματος σὲ Πατριαρχικὸ σὲ ὑπερμητροπολιτικὴ ἐξουσία. Εἶναι ἐπίσης γνωστό, ὅτι ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀπέδωσε στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἴσα

161. Κατὰ συνέπεια ἡ ἀντίληψη τοῦ (νῦν) Ἀρχιεπ. Αὐστραλίας Στυλιανοῦ (Χαρκιανάκη), Can a Petrine Office be Meaningful in the Church?, 118, ὅτι ἡ Ἁγία Τριάδα εἶναι «the source and paradigm of all structures with in the life of the Church», δὲν ἔχει -ἔτσι κατηγορηματικὰ καὶ ἀπόλυτα διατυπούμενη- ἀκριβὲς ἀντίκρυσμα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

162. Ρ. Π. Γ΄, 233-234, 238, 239-240.

163. Ρ. Π. Β΄, 308-310.

164. Ρ. Π. Β΄, 128, 131-132, 173.

165. Κατὰ συνέπεια ἡ ἐπισήμανση τοῦ J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 22, ὅτι «the very metaphor of» sister Churches implies a mother Church, that is again, a see invested with primacy» δὲν ἔχει κανένα ἱστορικὸ ἔρεισμα.

πρεσβεῖα μὲ τὴ Ρώμη[166], τάσσοντας αὐτὴν δευτέρα στὴ σειρὰ Προκαθεδρίας. **Τὰ Πρεσβεῖα αὐτὰ ἐδόθησαν σὲ θρόνους**[167], **δὲν ἐδόθησαν σὲ πρόσωπα,** μὲ κριτήριο εἴτε τὴν πολιτικὴ σημασία τοῦ συγκεκριμένου τόπου, εἴτε τὸ ἐκκλησιαστικό τους κῦρος καὶ τὴν πνευματική τους ἀκτινοβολία, λόγῳ τῆς θεολογικῆς τους αὐθεντίας ἢ τῆς ἱεραποστολικότητας τοῦ θρόνου, εἴτε, ἐπειδὴ συνέτρεχαν περισσότεροι παράγοντες μαζί. (Ἡ σημασία τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν παραγόντων δὲν μπορεῖ νὰ ὑποβαθμίζεται καὶ ἀσφαλῶς δὲν παραγνωρίζει τὴν ἐκκλησιολογικὴ θεμελίωση τοῦ Πρωτείου)[168]. Κατὰ συνέπεια **οἱ διαθέτοντες Πρεσβεῖα ἐκκλησιαστικοὶ θρόνοι διέθεταν μὲν τὸ Πρωτεῖο ἔναντι τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν ὑπαγομένων θρόνων,** ἡ ἄσκηση ὅμως ἐξουσιῶν, ἐπειδὴ τὸ Πρωτεῖο ἀπετέλεσε πηγὴ ἐξουσίας, δὲν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴ σκοπιμότητα τοῦ «χρυσοῦ κανόνα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου»[169], τοῦ 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων[170], ὅπου ἡ λειτουργία τῶν σχέσεων μεταξὺ Μητροπολίτου καὶ ἐπισκόπων στὸ ἐπίπεδο τῆς Μητρόπολης μετεφέρθη στὸ πατριαρχικὸ ἐπίπεδο (αὐτὸ ποὺ σήμερα καὶ στὸ κείμενο τῆς Ραβέννας καλεῖται ἐπαρχιακό). **Δὲν ὑπῆρξε, οὔτε μπορεῖ ποτὲ νὰ ὑπάρξει Σύνοδος χωρὶς Πρῶτο**. Ἐὰν δέ, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Ζωναρᾶς[171], στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο ὁ Πρῶτος τῶν Ἐκκλησιῶν, σύμφωνα μὲ τὸν 34. ἀποστολικὸ Κανόνα «χωρὶς ἐκείνων μηδὲν ποιεῖν, ὃ εἰς κοινὴν ἀφορᾶ τῆς ἐκκλησίας κατάστασιν, οἷον ζητήσεις δογματικὰς οἰκονομίας περὶ σφαλμάτων κοινῶν, καταστάσεις ἀρχιερέων, καὶ ὅσα τοιαῦτα», στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ συντονιστικὴ λειτουργία τοῦ Πρώτου πρὸς ἀντιμετώπιση ἀναλόγων ζητημάτων;

Εἶναι σημαντικὸ βεβαίως νὰ κατανοήσει κανείς, ὅτι ἡ πηγὴ τῶν Πρεσβείων (δηλ. τοῦ Πρωτείου) ἦταν ὁ τιμηθεὶς συγκεκριμένος τόπος[172],

---

166. Κανὼν 28. ΡΠ Β΄, 281.

167. **Τὴ βασικὴ αὐτὴ θέση ἐκφράζει καὶ ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας,** Ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, 23: «Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ἑνότητα σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο νοεῖται μόνο **ὡς κοινωνία πλήρων Ἐκκλησιῶν, τὸ Πρωτεῖο σ᾽ αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι Πρωτεῖο ἑνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ Πρωτεῖο μίας τοπικῆς Ἐκκλησίας**. **Μόνο ὡς κεφαλὴ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ ὡς προεστὼς τῆς τοπικῆς εὐχαριστιακῆς του κοινότητας, μπορεῖ ἕνας συγκεκριμένος ἐπίσκοπος νὰ εἶναι πρῶτος- primus σὲ ὁποιαδήποτε ἐπίπεδο**».

168. Metr. of Pergamon, John (Zizioulas), Primacy, Ecclesiology and Nationalism, 299-300: «Historians without theological interest or training are usually content to attribute primacy to historical or social factors (political conditions, the influence of particular historical figures and ideological trends, the pursuit of power, etc.)...The concept of primacy and the related ordo became fixed ecclesiologically, and not just historically».

169. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ἡ Εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, 20. Τοῦ Ἰδίου, Τὸ ζήτημα τοῦ Πρωτείου, 813.

170. Ρ. Π. Β΄, 45.

171. Ρ. Π. Β΄, 45.

172. Metr. of Pergamon, J. Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 25: «Primacy therefore,

φορέας δὲ αὐτῶν ὁ ἑκάστοτε ἐπίσκοπος τοῦ τόπου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ μετεξέλιξη τῶν Πρεσβείων σὲ ὑπερμητροπολιτικὴ ἐξουσία λειτουργοῦσε ὄχι αὐτόνομα καὶ μονοπρόσωπα, ἀλλὰ στὰ πλαίσια τῶν προδιαγραφῶν τοῦ 34. κανόνα τῶν Ἀποστόλων σὲ πατριαρχικὸ πλέον ἐπίπεδο. **Ἐφ᾽ ὅσον δέ «τὸ πρωτεῖον εἰς τὸν Πρῶτον ὑποστασιάζεται ἐκ τοῦ τόπου, τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς γεωγραφικῆς περιφερείας τῆς ὁποίας οὗτος (ὁ Πρῶτος) προϊσταται»,** εἶναι ἀδύνατο τὸ Πρωτεῖον νά «ὑπάρχει δίχως καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ Πρώτου»[173]. Εἶναι αὐτονόητο, ὅτι κατὰ τὴ συνοδικὴ λειτουργία οἱ ἄλλοι (οἱ ἐπίσκοποι) δὲν μποροῦν νὰ λειτουργήσουν χωρὶς τὸν ἕνα (Πρῶτο). Εἶναι ὅμως ἐπίσης αὐτονόητο, ὅτι ὁ Πρῶτος δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργήσει χωρὶς τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ ἀφορᾶ, ὅπως θεωρεῖ ὁ Μητρ. Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, ἀκόμα καὶ τὴ σύγκληση τῶν Συνόδων. Ὁ Πρῶτος **δὲ συγκαλεῖ οἰκείᾳ βουλήσει καὶ μοναρχικῷ τῷ τρόπῳ χωρὶς τὴ γνώμη καὶ τὴ βούληση τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων τὴ Σύνοδο**[174]. Σὲ ἄλλο του ἔργο τονίζει: «Τὸ Πρωτεῖο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ συνοδικότητα καὶ ἡ συνοδικότητα ὁμοίως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Πρωτεῖο... **Τὸ Πρωτεῖο καὶ ἡ συνοδικότητα ἀλληλοεξαρτῶνται... ὁ πρῶτος κατανοεῖται ὡς πρῶτος μόνο ἐν κοινωνίᾳ μὲ τοὺς ἄλλους**[175]. Παράλληλα, διὰ τῶν κανόνων (3 τῆς

---

belongs to a certain local Church and not an individual».

173. Μητρ. Προύσης, Ἐλπιδοφόρος (Λαμπρυνιάδης), Primus sine Paribus, 4.

174. Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός. Ἱστορικά, ἐκκλησιαστικὰ καὶ κανονικὰ προβλήματα, Θεολογία 80:2 (2009) 31-32: «Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συγκαλέσει σύνοδο ὁ "πρῶτος", πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ἔχει τὴ συγκατάθεση τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων, ὅπως προκύπτει καὶ πάλι σαφῶς ἀπὸ τὸν 34ο Ἀποστολικὸ Κανόνα. Μπορεῖ, βέβαια, ὁ "πρῶτος" νὰ συγκαλεῖ τὴ σύνοδο, ὅμως στὴν οὐσία ὅλες οἱ τοπικὲς Ἐκκλησίες διὰ τῶν Ἐπισκόπων τους μετέχουν στὸ γεγονὸς τῆς σύγκλησης. Ὁ συγκαλῶν "πρῶτος" ἐκφράζει τὴ βούληση ὅλων τῶν ἐπισκόπων μὲ τρόπο ποὺ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ μοναρχικὰ δικαιώματα τοῦ "πρώτου" ἢ γιὰ ἐξουσία ἐκ τοῦ ἀξιώματός του, ἡ ὁποία νὰ ἀσκεῖται αὐτοδίκαια καὶ αὐτόματα, δηλαδὴ χωρὶς τὴ βούληση τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνιστᾶ τὸν ἐκκλησιολογικὸ χαρακτήρα τοῦ λειτουργήματος τοῦ "πρώτου", ὅτι δηλαδὴ δι᾽ αὐτοῦ ἐκφράζεται ἡ κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὄχι μία ἐξουσία ἡ ὁποία γίνεται κατανοητὴ μόνον μὲ νομικοὺς ὅρους».

175. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ἡ Εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, 23. Ὁ Φίλ. Καριατλῆς, The exercise of Primacy in the Church, 33, παρότι ἀνάγει τὸ Πρωτεῖο στὶς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις, ἐπισημαίνει εὔστοχα: «In practical terms, the specific **prerogatives of the Church of Rome, exercised in counsel with all Churches** -since within the Trinity the Father never acts alone or in apposition to his Son and Spirit- would include amongst other things not only an «all-emracing pastoral concern' for the councils, promulgate the decisions, supervise episcopal elections, and ensure through such councils, that the authentic tradition of faith was properly adhered to». Ἀντίθετα προβληματικὴ καὶ ἀντιφατικὴ ἐμφανίζεται ἡ διατύπωση τοῦ J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 30: «...the synod as manifold body presupposes the office of the One-that is, the one primus who, althought inter pares as far as his sacramental facalty is concerned, remains nevertheless unequal in his primacy».

Β΄ καὶ 36 τῆς Πενθέκτης)[176] καθορίστηκε ἡ τάξη προκαθεδρίας μεταξὺ τῶν πέντε θρόνων. Εἶναι προφανές, ὅτι **τὰ Δίπτυχα δὲν ἀποτελοῦν οὔτε πηγὴ Πρεσβείων, οὔτε πηγὴ τῆς σειρᾶς Προκαθεδρίας μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Πηγή τους εἶναι οἱ ἱεροὶ κανόνες.** Ἀξίζει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ, ὅτι τόσο ἡ Ρώμη, ὅσο καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, μὲ τοὺς κανόνες τῆς Σαρδικῆς ἡ πρώτη καὶ μὲ τοὺς κανόνες 9 καὶ 17 τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς[177] ἡ δεύτερη ἀπέκτησαν ἁρμοδιότητα, ὑπὸ προϋποθέσεις δηλ., τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύωνται σὲ ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων Πατριαρχείων, **μόνο ὅμως ὅταν αὐτὸ τοὺς ἐζητεῖτο**. Αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια νὰ διαμορφωθοῦν σὲ Δύση καὶ Ἀνατολὴ δύο ἰσχυρὰ διοικητικὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν ἐπὶ Ἰ. Φωτίου Σύνοδο (879/80) συμφώνησαν, ὅτι δὲ θὰ πρέπει νὰ ἀναμειγνύωνται τὸ ἕνα στὶς διοικητικὲς ὑποθέσεις τοῦ ἄλλου[178], ἔτσι ὥστε ὁ Ρώμης νὰ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴ Δύση καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν Ἀνατολή.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι χρήσιμα γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὶς θέσεις τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας γιὰ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας. Τὸ κείμενο τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας κατ᾽ ἀρχὴν ὑποστηρίζει, ὅτι ὑπάρχει μὲν ἕνα Πρωτεῖο στὶς ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ αὐτὸ ἀνήκει μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μὲ τὴ Ρώμη στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως[179]. **Αὐτὸ πηγάζει ἀπὸ τὰ Δίπτυχα καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνες (!).** Δὲν γνωρίζουμε ὅμως τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ Πρωτείου, ἀφοῦ αὐτὸ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο δὲν καθορίζεται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων[180]. (Ἡ θέση αὐτὴ τοῦ ρωσσικοῦ κειμένου δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὴν ὀρθὴ ἀλλὰ εὐκόλως παρεξηγήσιμη παρατήρηση **τοῦ Σεβ. Μητρ. Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα,** ὅτι ἡ **«κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικὴ Ἐκκλησία» δὲν ἔχει θεσμικὴ ἔκφραση καὶ ξεχωριστὴ κανονικὴ δομή**. Αὐτὸ βέβαια δὲν μειώνει καὶ δὲν ὑποτιμᾶ καθόλου τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντία τῶν

176. Ρ. Π. Β΄, 173, 387.

177. Ρ. Π. Β΄, 237, 258-59.

178. Mansi 17, 497 DE.

179. Βλ. ὑποσ. 5.

180. Ὁ Βλ. Φειδᾶς, Primus inter pares, Kanon IX (1989) 185, προσπαθεῖ ὡς ἑξῆς **νὰ κατηγοροποιήσει τὶς ἁρμοδιότητες τοῦ Πρώτου στὸ πλαίσιο τῆς Πενταρχίας**:

a) The coordination of all the patriarchal thrones for direct and effective defence of the true faith against every heretical threat.

b) The initiation or acceptance of the mobilization of the synodical system for the convocation of an Ecumenical Council in confronting serious issues of faith or canonical order.

c) The precidency of the Ecumenical Council, the signing of its decisions, and, in cooperation with the other patriarchs, the care of their reception by all the local Churches.

d) The care for unanimity or the consensus of the five patriarchal thrones in general issues of faith and canonical order through the mission of encyclical letters or synodical Epistles.

e) The certification of correct application of the canonical order in all the patriarchal thrones.

ἀρχαίων οἰκουμενικῶν συνόδων ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλης συνόδου πρόκειται νὰ ἀναγνωρισθεῖ ὡς οἰκουμενική»). Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι σήμερα ὅτι μετὰ πάροδο 15-16 αἰώνων ἀπὸ τὴ θέσπιση τῶν ἱερῶν κανόνων δὲ γνωρίζουμε οὔτε τὴ σημασία τοῦ περιεχομένου τῶν Πρεσβείων, οὔτε τὴ σημασία τῆς σειρᾶς Προκαθεδρίας. Τὸ ρωσσικὸ κείμενο ἐπισημαίνει, ὅτι **τὸ περιεχόμενο τοῦ Πρωτείου προσδιορίζει ἡ συναίνεση τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν,** ἡ ὁποία ἐκφράζεται εἰδικῶς στὶς Διορθόδοξες Διασκέψεις ἐπὶ τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας[181]. Αὐτὸ περαιτέρω σημαίνει, ὅτι σήμερα, μετὰ τὴ σύγκληση αὐτῆς τῆς Συνόδου, τὸν Ἰούνιο τοῦ 2016 στὴν Κρήτη ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲ διαθέτει κάποιο Πρωτεῖο. **Οὐσιαστικὰ κατὰ τὸ κείμενο τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας δὲν ὑπάρχει Πρωτεῖο στὴν ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία**.

Θὰ χρειαζόταν πολὺς χρόνος, ἀλλὰ ὄχι καὶ πολὺς κόπος, γιὰ νὰ δείξει κανείς, ὅτι τὰ Πρεσβεῖα τιμῆς στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπῆρξαν καὶ δὲν εἶναι κενὰ περιεχομένου. Τόσο ἡ πρώτη, ὅσο καὶ ἡ δεύτερη χιλιετία εἶναι πλούσιες στὶς ἱστορικὲς καὶ κανονικές τους πηγές[182]. Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα καὶ ἡ κανονικὴ παράδοση παρέχει ἕνα πολὺ πλούσιο ὑλικὸ γι᾽ αὐτό. Τὸ Πρωτεῖο στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δὲ συνιστᾶ «institutional lacuna», **οὐδέποτε δὲ ἡ Ἀνατολὴ ἀρνήθηκε νὰ ἀναγνωρίσει στὸ θρόνο τῆς Ρώμης ὡς πρῶτο μεταξὺ ἴσων**[183] **τὸ Πρωτεῖο,** ὅταν αὐτὸ λειτουργεῖ στὸ πλαίσιο καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Πενταρχίας κατὰ τὴν α΄ χιλιετία[184].

Ἀξίζει ὅμως τοὐλάχιστον ἡ ἀναφορὰ στὰ δύο ἐπιχειρήματα ποὺ προβάλλει τὸ ρωσσικὸ κείμενο γιὰ νὰ μᾶς πεῖ, ὅτι ὑπάρχει μὲν ἕνας Πρῶτος

---

181. Βλ. τὴν 5. ἑνότητα τοῦ κειμένου: «Τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ Πρωτείου καθορίζει ἡ συναίνεση τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία ἐκφράζεται εἰδικῶς στὶς Διορθόδοξες Διασκέψεις ἐπὶ τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας».

182. Βλ. Ἐπισκόπου Ἀβύδου Κυρίλλου, Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας καὶ ἡ θέση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας γιὰ τὸ Πρωτεῖο, Θεσσαλονίκη 2015, 31 ἑπ. καὶ τὴν ἐκεῖ βιβλιογραφία.

183. Ἀξιοσημείωτα εἶναι ὅσα ἐπισημαίνει σχετικὰ ὁ Βλ. Φειδᾶς, Primus inter Pares, Kanon IX (1989) 185: «...every specific privilege of a «primus» was to be understood in the light of the canonical criterion of the equality of authority of all the patriarchal thrones, among which **the papal throne was considered as the first throne and the pope as the «first among equals» (primus inter pares).** Thus, the pope exercised the rights of his primacy within the institution of the Pentarch, and these rights were the canonical content of papal authority in the Church».

184. I. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 27: «...the very absence of the authority that a primus would have exercised at the pan-Orthodox level hinders the efforts of remedying this institutional lacuna. In other words, the fact that the Orthodox Churches today refuse to recognise a Romelike primacy among themselves becomes the major problem in their dialogue with Rome». Οὐδέποτε ὅμως οἱ Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες μποροῦν νά ἀναγνωρίσουν μεταξύ τους Πρῶτο, ὅπως κατανοεῖ τὴν λειτουργία τοῦ Πρώτου ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία.

στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία βάσει τῶν Διπτύχων, **ὁ Πρῶτος ὅμως αὐτὸς κατ᾽ οὐσία, εἴτε ὑπάρχει, εἴτε δὲν ὑπάρχει, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα**. Στὸ ὑπόβαθρο αὐτῆς τῆς ἀντίληψης ὑποκρύπτεται ἡ θεολογικὰ ἄστοχη θέση, ὅτι ἡ κάθε αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία εἶναι ἐκκλησιολογικὰ αὐτάρκης χωρὶς τὴν κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες. Εἶναι ἡ περίπτωση ποὺ **ἡ Αὐτοκεφαλία ἀπὸ κανονικὸς θεσμὸς καθίσταται ἐκκλησιολογικὴ αἵρεση**[185]. Ἡ κάθε Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία ποὺ ἀπὸ μόνη της εἶναι ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία βρίσκεται τότε σὲ ἀπομόνωση ἀπὸ τὶς ἄλλες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες ἐπίσης εἶναι ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία.

Μὲ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἡ κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ λειτουργία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος σὲ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο, ἐὰν δὲν καταργεῖται, ἀπειλεῖται σοβαρά:

1ο Ἐπιχείρημα: Δὲν προβλέπεται Πρωτεῖο ἑνὸς **«Οἰκουμενικοῦ Πρωθιεράρχου»** σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἀπὸ τοὺς Ἱ. Κανόνες καὶ τὴν Ἱ. Παράδοση.

2. Ἐπιχείρημα: Ἐὰν ὑπῆρχε Πρωτεῖο τέτοιου εἴδους σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, **θὰ ἔπρεπε ὁ «Οἰκουμενικὸς Πρωθιεράρχης»,** ὅπως τὸν χαρακτηρίζει τὸ κείμενο, **νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους Προκαθημένους τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν**.

Στὸ πρῶτο ἐπιχείρημα ὀφείλει κανεὶς εὐθαρσῶς καὶ πολὺ ἁπλᾶ νὰ ἀπαντήσει, ὅτι **δὲν ὑπάρχει στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία «Οἰκουμενικὸς Πρωθιεράρχης»**. Ὅταν τὸ κείμενο τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἀρνεῖται οὐσιαστικὰ τὴν ὕπαρξη Πρώτου μὲ μόνιμη λειτουργία σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἢ δέχεται –κατ᾽ ἄλλη ἔκφραση– ἕνα Πρωτεῖο οὐσιαστικὰ κενοῦ περιεχομένου, ἀρνεῖται καὶ ἠθελημένα ἀγνοεῖ στὴν πραγματικότητα τὸ περιεχόμενο τῶν ἱερῶν κανόνων ποὺ ἀποδίδουν σὲ ὁρισμένους θρόνους **τό «Πρεσβεῖον»**[186], ἀποδίδουν μάλιστα **ἴσα Πρεσβεῖα στοὺς θρόνους Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως** καὶ τοὺς ἀποδίδουν ἐξαιρετικὰ προνόμια, ἀκόμα καὶ σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους πατριαρχικοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ θ΄ καὶ ιζ΄ κανόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπονέμει στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως προνόμια ἐκτεινόμενα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ δική του δικαιοδοσία. Αὐτὸ μαρτυρεῖ μάλιστα καὶ ἡ ἱστορικὴ καὶ κανονικὴ πράξη καὶ

185. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, ὅπ. παρ., 21.

186. Ὁ Βλ. Φειδᾶς, Primus inter pares, Kanon IX (1989) 182, ἐπισημαίνει: «The criteria for the formation of these tendencies of the preeminent thrones were for the West, the principle of apostolicity of the thrones and for the East, the principle of flourishing ecclesiastical life with or without canonical apostolicity. Anyway, the ecclesiastical criterion was without doubt the common denominator of every principle for the canonical securing of exceptional primacies of honor. Consequently many apostolic thrones or thrones having political importance were not honored with exceptional authority (Ephesus, Thessalonica, Nikomedeia, Milan, Carthage, Corinth etc.)».

γιὰ προνόμια φυσικὰ ὁμιλοῦν καὶ οἱ Βυζαντινοὶ κανονολόγοι Βαλσαμὼν καὶ Ζωναρᾶς[187].

Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος γιὰ Προνόμια, ἐὰν τὰ Πρεσβεῖα ἀπένειμαν ἁπλᾶ μία τιμητικὴ διάκριση; Πῶς εἶναι δυνατὸν τὸ «Πρεσβεῖον» νὰ εἶναι ἀπογυμνωμένο πάσης ἁρμοδιότητας καὶ ἐξουσίας, ὅταν αὐτὸ προβλέπει ἤδη ὁ στ΄ κανόνας τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου[188] γιὰ τὸ θρόνο τῆς Ἀλεξάνδρειας, γιὰ τὶς περιοχὲς τῆς Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, στὴ συνέχεια δὲ γιὰ τοὺς θρόνους Ρώμης καὶ Ἀντιόχειας; Ἐὰν δὲν εἶχαν δοθεῖ τὰ Πρεσβεῖα, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ τὸ Πατριαρχικὸ σύστημα στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διαμορφωθεῖ ἡ Πενταρχία τῶν μὲ Πρεσβεῖα τετιμημένων θρόνων; **Εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος ἁπλᾶ γιὰ ἕνα Πρωτεῖο Τιμῆς**[189]; Εἶναι πρόδηλο, ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀπαγορεύουν τὴν αὐτόκλητη ἀνάμειξη τοῦ Πρώτου θρόνου στὶς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων Πατριαρχείων, ἀφ᾽ ἑτέρου ὅμως τοῦ ἔδωσαν ὑπερδιοικητικὴ καὶ ὑπερόρια ἁρμοδιότητα μετὰ ἀπὸ σχετικὸ αἴτημα τῶν ἄλλων Πατριαρχείων. Ἡ διαμόρφωση τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων καὶ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν σήμαινε τὸ αὐτονόητο, ὅτι δηλ. γιὰ δογματικὰ θέματα καὶ ὑψίστης σημασίας κανονικὰ ζητήματα θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἡ συμφωνία καὶ τῶν πέντε Πατριαρχείων. Ἡ Σύνοδος δὲ τοῦ 879/80, ἡ ἀποκαταστήσασα στὸν θρόνο τὸν Ἱ. Φώτιο ἀναδεικνύει μὲ τὸν α΄ κανόνα της τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς διοικητικὴ κεφαλὴ τῆς Ἀνατολῆς, χωρὶς αὐτὸ ταυτόχρονα νὰ καταργεῖ τὴ λειτουργία τῆς Πενταρχίας. Ὁ Ἱ. Φώτιος εἶναι ὁ *«καὶ τὴν τῶν ἀνατολικῶν θρόνων ἐξουσίαν εἰληφὼς καὶ τῆς τῶν Ρωμαίων αὐθεντίας τὸ κῦρος προσλαβόμενος»* καί *«ὁ προέχων ἐκ Θεοῦ ὡς ἀρχιερεὺς μέγιστος»*[190]. **Ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἐντάσσεται στὴ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας ἀκόμα καὶ ἀπὸ**

187. Ρ. Π. Β΄, 282: «...ἡ πόλις αὕτη, ὡς ἡ πάλαι Ρώμη, δεῖ αὐτὴν καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς προνομίας, ὡς ἐκείνην τιμᾶσθαι, πασῶν τῶν ἄλλων προτιμωμένην Ἐκκλησιῶν, δευτέραν δὲ μετ᾽ ἐκείνην ὑπάρχουσαν». Ρ. Π. Β΄, 285: «...ἔχειν τὸν Κωνσταντινουπόλεως τὰ προνόμια τοῦ πάπα Ρώμης». Ρ. Π. Β΄, 286: «...θέλω καὶ εὔχομαι ἔχειν τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἀσκανδαλίστως πάντα τὰ παρὰ τῶν θείων κανόνων ἐπιφιλοτιμηθέντα αὐτῷ προνόμια». Ὁ Βλ. Φειδᾶς ἀναφερόμενος στὴ λειτουργία τοῦ Πρώτου θρόνου στὸ πλαίσιο τῆς Πενταρχίας, Kanon IX (1989) 186, ἐπισημαίνει: «...the primacy of the first throne (prima sedes) in the Pentarchy **was not a simple theoretical or honorable distinction, but it was more or less a recognition of a real ecclesiastical function,** the content of which...was inseparably related to the service of the unity of the Church in true faith and canonical order».

188. Ρ. Π. Β΄, 123.

189. Ἐπειδὴ ἡ ἀπάντηση εἶναι προφανῶς ἀρνητική, ὁ Μητρ. Συλημβρίας Μάξιμος (Βγενόπουλος), Primacy in Orthodox Theology, 254, θεωρεῖ ὅτι ἡ ἔκφραση «Primus inter pares is misleading and simply imlies an honorary primacy excluding any real responsibilities and authority».

190. Mansi 17, 499 AB.

τὴν παπόφιλη Σύνοδο[191] **τῶν ἐτῶν 869/70**.

Ὁποιαδήποτε ἀποσπασματικὴ ἀναφορά[192] σὲ κείμενο τοῦ **Θεοδώρου τοῦ Στουδίτη** ποὺ ἐξαίρει καὶ διακρίνει τὸν Ἐπίσκοπο Ρώμης ἀπὸ τοὺς ἄλλους τέσσερις Πατριάρχες ὡς διάδοχο τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου[193], παραθεωρεῖ τὶς θέσεις τοῦ ἱεροῦ πατρός, ὁ ὁποῖος **θεωρεῖ καὶ τοὺς πέντε Πατριάρχες ὡς «ὁμοταγεῖς»,** ὑμνεῖ τὸ «πεντακόρυφο κράτος» τῆς Ἐκκλησίας, θεωρεῖ ἀπαραίτητη τὴν παρουσία τους γιὰ τὴ συγκρότηση Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ αὐτοὺς μόνον ἀπὸ κοινοῦ αὐθεντικοὺς κριτὲς τῶν δογματικῶν ζητημάτων[194]. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἐξ αἰτίας τῆς τότε ἐκκλησιαστικῆς συγκυρίας ἐκφράζεται καθ᾽ ὑπερβολὴν γιὰ τὸν Ἐπίσκοπο Ρώμης, ἐνῶ ἀνάλογες ἐκφράσεις χρησιμοποιεῖ καὶ γιὰ ἄλλους Πατριάρχες[195]. **Θεωρεῖ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων ὡς πρῶτον τῶν Πατριαρχῶν, κατέχοντα τό «ὑπεραῖρον ἁπάντων ἀξίωμα», ἐνῶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὀνομάζεται ὡς «ἡ θεία καὶ κορυφαία τῶν κεφαλῶν ἀκρότης»**. Κατὰ συνέπεια αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἐκφράζει τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀδιαμφισβήτητη διαπίστωση, ὅτι κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία ἡ Ρώμη ὑπῆρξε κατὰ κανόνα φύλακας τῆς αὐθεντικῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως τοῦ Πέτρου καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ὅλες οἱ αἱρέσεις ποὺ συγκλόνισαν τὴν Ἐκκλησία εἶχαν κατὰ κανόνα ὡς πηγή τους τὴν Ἀνατολὴ καὶ ὄχι τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης. Αὐτὸ ὅμως πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ θεωρεῖται ὁ Ἀπόστολος Πέτρος μοναδικὸς φορέας καὶ ἐκφραστὴς τοῦ ἀλαθήτου. Περαιτέρω, ἡ ἐπισήμανση[196] ὅτι: «The

---

191. Mansi 16, 174 AB CD (21ος Κανών). Mansi 16, 405C (13ος Κανὼν τῆς ἑλληνικῆς περιλήψεως).

192. J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 35-36.

193. Theodori Studitae Epistulae (recensuit G. Fatouros), Berlin 1991, Ἐπιστ. 33, 5-15.

194. Theodori Studitae Epistulae (recensuit G. Fatouros), Berlin 1991, Ἐπιστ. 478, 59-: «...ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσηται ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· τίνες δ᾽ οὖν οὗτοις οἱ ἐντεταλμένοι; ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων διάδοχοι· τίνες δ᾽ οὖν οἱ διδάσκαλοι; ὁ τῆς Ρωμαίων νυνὶ πρωτόθρονος, ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δευτερεύων, Ἀλεξανδρείας τε καὶ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων. **Τοῦτο τὸ πεντακόρυφον κράτος τῆς ἐκκλησίας, παρὰ τούτοις τὸ τῶν θείων δογμάτων κριτήριον».**

195. Β. Τσίγκος, Ἐκκλησιολογικὲς θέσεις τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Αὐθεντία καὶ Πρωτεῖο, Θεσσαλονίκη 1999, 365: «Ἀπὸ τὴν ἐνδελεχῆ μελέτη τῶν στουδιτικῶν συγγραμμάτων δὲν τεκμηριώνεται ἡ ἀναγνώριση παπικοῦ πρωτείου μὲ τὴ μεταγενέστερη Βατικάνεια ἔννοια και ἔκταση. Οἱ ἐγκωμιαστικὲς ἀναφορές, ἡ φρασεολογία καὶ οἱ ἐπαινετικὲς ἐκφράσεις ποὺ χρησιμοποιήθηκαν στὶς ἐπιστολὲς πρὸς τοὺς πάπες εἶναι παρόμοιες καὶ ἀντίστοιχες μ᾽ αὐτὲς ποὺ χρησιμοποιήθηκαν πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους παραλῆπτες τῶν ἐπιστολῶν του. ... Ἡ Ρώμη βεβαίως διατηρεῖ μόνο τὸ ἀρχικὸ πρωτεῖο τῆς τιμῆς. Καὶ ὁ ἐπίσκοπός της ἀναγνωρίζεται “πρῶτος”, μεταξύ ὅμως ἴσων καὶ “ὁμοταγῶν” πατριαρχῶν...».

196. J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 36.

history of the first milennium leaves no room for doubting that the popes primacy in terms of such Petrine ministry was universally aknowledged and accepted even by the Greek-speaking Church. **Theologically, there is no reason why the Orthodox Church should no do the some presently» δὲν ἔχει ἀντίκρυσμα στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα**. Ὁ τρόπος τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Τόμου τῆς Ἑνώσεως τοῦ Πάπα Λέοντα ἀπὸ τὴν Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἢ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Ἀγάθωνα στὴν ΣΤ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο -οἱ ἀναφορὲς εἶναι μόνο ἐνδεικτικές- ἀποδεικνύει τοῦ λόγου τὸ ἀληθές. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὰ κείμενα αὐτὰ ἔγιναν δεκτὰ μετὰ ἀπὸ ἐξαντλητικὴ συζήτηση. Στὴν Ἀνατολή, παρότι ἡ ἀναγνώριση τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ὡς διαδόχου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου δὲν εἶναι ἄγνωστη[197], οὐδέποτε συνεδέθη ἕνα Πρωτεῖο τοῦ Πέτρου μὲ αὐτὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης[198].

Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ὅτι δὲν ὑπῆρξε καὶ δὲν ὑπάρχει Πρῶτος μὲ οὐσιαστικὲς ἁρμοδιότητες σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, διότι αὐτὸς ὁ Πρῶτος θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσκεῖ Πρωτεῖο ὑπὸ τὴν ἔννοια ποὺ κατανοεῖ αὐτὸ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, καταδεικνύεται, ἱστορικὰ ἀτεκμηρίωτος. **Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολὴ ἀπορρίπτει τὸ Πρωτεῖο ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, αὐτὸ δὲ σημαίνει, ὅτι ἀποδέχεται ἕνα ἀπογυμνωμένο Πρωτεῖο τιμῆς, τὸ ὁποῖο εἴτε ὑπάρχει, εἴτε δὲν ὑπάρχει, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα.** Αὐτὸ καταδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴ Συνοδικὴ Ἐπιστολὴ τῶν 4 Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς (1848) πρὸς τὸν Πάπα Πίον Θ΄[199]. Στὸ κείμενο αὐτὸ τόσο ἡ παγκόσμια δικαιοδοσία τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἀπορρίπτεται, ἀλλὰ καὶ τὰ προνόμια τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως γίνονται δεκτά. Τὸ ἴδιο καταδεικνύεται καθ᾽ ὅλη τὴ β΄ χιλιετία, ὅπου ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀσκεῖ τὴ διακονία τοῦ Πρωτείου, ἀσχολεῖται καὶ ρυθμίζει ἐσωτερικὰ προβλήματα κατόπιν σχετικοῦ αἰτήματος τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἀποδίδει τὴν Αὐτοκεφαλία δημιουργώντας νέες Ἐκκλησίες[200], συγκαλεῖ καὶ προεδρεύει Πανορθοδόξων

197. J. Meyendorf, St Peter in Byzantine Theology, στό: J. Meyendorf, The Primacy of Peter, St Vladimir's Seminary Press, New York 1992, 67-90.

198. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται ἡ Ὁμολογία τοῦ Ἁγίου Δοσιθέου Ἱεροσολύμων: «θνητὸς ἄνθρωπος, καθόλου καὶ ἀΐδιος κεφαλὴ οὐ δύναται» (Ὁμολογία 10), ἀλλὰ καὶ ἡ Ὁμολογία τοῦ Μητροφάνη Κριτόπουλου: «οὐδέποτε ἠκούσθη παρὰ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἄνθρωπον θνητὸν καὶ μυρίαις ἁμαρτίαις ἔνοχον κεφαλὴν λέγεσθαι τῆς Ἐκκλησίας» (Ὁμολογία, 23).

199. Ἰ. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα, Β΄, 902-925.

200. Εἶναι τοὐλάχιστον ἀντιφατική, ἀφ᾽ ἑνὸς ἡ ἀπόδοση τῆς αὐτοκεφαλίας νὰ θεωρεῖται -καὶ σωστά- ὅτι ἀποτελεῖ προνόμιο τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως (Ἐλπιδοφόρος Λαμπρυνιάδης, Primus sine Paribus, 7), ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἡ ἔλλειψη ἑνὸς Παπικοῦ Πρωτείου στὴν Ἀνατολὴ νὰ θεωρεῖται, ὅτι ὁδήγησε στὸν ἀτελείωτο κατακερματισμὸ τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴν ἀναγνώριση Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν (J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 38): «The denial of pop'es

Συνόδων[201] καὶ ἐν γένει μεριμνᾶ γιὰ τὴν ἑνότητα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν[202]. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἀποφάσεις ἦταν καὶ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ λειτουργία Συνόδου, τῆς ὁποίας προεδρεύει ὁ Πρῶτος. Δὲν ὑπάρχει Σύνοδος χωρὶς Πρῶτο καὶ ὁ Πρῶτος δὲ νοεῖται χωρίς Σύνοδο. Εὔστοχα ὁ Μητροπολίτης Σηλυμβρίας Μάξιμος (Βγενόπουλος) ἐπισημαίνει: **«According to the canonical principles of the Church primacy and synodality are two interlinked institutions of the Church that cannot be separated»**.

Ἀναμφίβολα ὅμως τὸ Πρωτεῖο στὴν Ἀνατολὴ ἀποδιδόμενο κατ᾽ ἀρχὴν καὶ οὐσιαστικὰ στὸ θρόνο[203] καὶ ὄχι σὲ πρόσωπο ἀσκεῖται τόσο σὲ ἐπαρχιακό, ὅσο καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο[204] στὰ πλαίσια τῆς συνοδικῆς λειτουργίας ἀπὸ τὸν φορέα του, δηλ. τὸν ἑκάστοτε ἐπίσκοπο τοῦ διὰ Πρεσβείων τιμηθέντος θρόνου, **λειτουργοῦντος ὑποχρεωτικῶς συνοδικά**[205]. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, ὅτι τὸ Πρωτεῖο ἀσκεῖται ἀπὸ ἕνα ἀπρόσωπο σῶμα[206]. Ἡ ἐπισήμανση τοῦ **Ἰ. Ζηζιούλα[207], ὅτι «Primacy is**

---

primacy has created a lacuna of authority in the Orthodox Church that has resulted, on the one hand, in the endless divisions of autocephalies and autonomies with multiple canonical juridictions over one region and, on the other, in the rogue fanaticism of para-ecclesial groups. It remaint to be seen if this situation will awaken the Orthodox world from its dogmatic slumber. I hope that our Catholic brothers and sister will learn something from our predicament».

201. Βλ. Γερμανός, Μητρ. Αἴνου, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ ἁρμοδιότης αὐτοῦ πρὸς σύγκλησιν Πανορθοδόξων Συνόδων, Εἰσαγωγή-Ἐπιμέλεια-Προσθῆκαι: Ἀρχιμ. Εὐδόκιμος Καρακουλάκης), Ἀθήνα 2014.

202. Μητρ. Σάρδεων Μάξιμος, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Θεσσαλονίκη 1972, 294 ἑπ.

203. Τὴ θέση αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀποδέχεται, χωρὶς ὅμως ἐξ αὐτοῦ νὰ ἐξάγει τὰ δέοντα συμπεράσματα, καὶ ὁ J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 28, ἐπισημαίνοντας: «...there are canons that expressly differentiate between sees, their ranking, their privileges and prerogatives and so on».

204. Metr. of Pergamon, Ioannis Zizioulas, Primacy and Conciliarity: «The primus does not function in synodical life as individual but as the head of the local church. One cannot be the primus of Council unless he is at the same time the primus of a local Church. **Primacy, therefore, belongs to a certain local church and not to a individual**».

205. Μητρ. Σηλυμβρίας Μάξιμος (Βγενόπουλος), Primacy in Orthodox Theology, 251: «Being the head of an autocephalous Church means that the primate is the unifying point and a center of unity, **acting always within a synodal context**. The same applies to the universal level».

206. J. Manoussakis, The Petrine Primacy, 38. Maximos [Vgenopoulos], Metropolitan of Selyvria, Primacy in Orthodox Theology: Past and Present, The Primacy in the Church, 257-258: «Primacy is not impersonal but is always attached to a person. Nevertheless, the primacy of the Patriarch of Constantinople originates from his see, his local Church of Constanstinople, **and not from his person. The source of his Primacy is his local Church**».

207. J. Zizioulas, Recent Diskussions in Primacy in Orthodox Theology, στό: The Petrine Ministry: Catholics and Orthodox in Dialogue, ed. W. Kasper, New York, 243.

attached to a particular office or ministry and to a particular Person», εἶναι εὔστοχη ὑπὸ τὴν προϋπόθεση, ὅτι ὁ φορέας τοῦ Πρωτείου λειτουργεῖ συνοδικά, ὅπως τὸ ἐπισημαίνει[208] ὁ ἴδιος σὲ ἄλλο κείμενό του σχολιάζοντας τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας (2007). Τὰ Πρακτικὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καταδεικνύουν, ὅτι οἱ Προκαθήμενοι ὅλων τῶν Πατριαρχείων λειτουργοῦσαν συνοδικὰ τόσο σὲ σχέση μὲ τοὺς ὑπ᾽ αὐτοὺς Ἐπισκόπους, ὅσο καὶ μεταξύ τους. Διαφορετικὰ καὶ ἡ ἔννοια τῆς Πενταρχίας θὰ ἔχανε τὸ οὐσιαστικό της νόημα. Στὰ πλαίσια μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τόσο οἱ Προκαθήμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσο καὶ οἱ Ἐπίσκοποι ποὺ λαμβάνουν μέρος σ᾽ αὐτὴν ἐκφράζουν καὶ ὀφείλουν ὑπεύθυνα νὰ ἐκφράζουν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποία ἐκπροσωποῦν καὶ τὴν κοινωνία τῶν ὁποίων ἐκφράζει ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι ποὺ μετέχουν σὲ μιὰ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη Σύνοδο, δὲν μετέχουν σ᾽ αὐτὴν ὡς ἄτομα, ἀλλὰ ὡς ἐκφραστὲς τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων προϊστανται. Κατὰ συνέπεια μιὰ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἀποτελεῖ ἕνα ἀπρόσωπο σῶμα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη Σύνοδο. Οἱαδήποτε ἄλλη θεώρηση καταργεῖ στὴν πράξη τὴν πεμπτουσία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος[209]. Ἡ ἀποδοχὴ τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἀπόδειξη καὶ ταυτόχρονα τὴν ἀσφαλιστικὴ δεικλίδα γιὰ τὴν ὑγιῆ λειτουργία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Σὲ ὅλη αὐτὴ τὴ διαδικασία **ὁ Πρῶτος δὲν λειτουργεῖ ποτὲ μόνος καὶ αὐθαίρετα, χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη τῶν ἄλλων.** Τὸ Πρωτεῖο δὲν κατασκευάζει μιὰ ἐκκλησιαστικὴ πυραμίδα, τῆς ὁποίας ἡγεῖται ὁ Πρῶτος. **Ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας[210] ἐπισημαίνει: «Primacy in the Church should not lead to a pyramid ecclesiology. It is meant to serve the communion of the Churches and not to stand over and above them»**. Ὁ μακαριστὸς **Μητροπολίτης Ἑλβετίας Δαμασκηνός**[211] κάνει λόγο γιὰ ἕνα Πρωτεῖο Διακονίας τοῦ

208. Metr. J. Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 20: «It is also agreed that there is no synodality without primacy at all levels; local, regional and universal. This means that the Orthodox are prepared to accept a universal "primus" **provided that this primacy is excercised synodically**».

209. J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 29: «I was taught, ...the highest authority in the Orthodox Church - the one authority with absolute power to decide dogmatic and canonical matters -**is an interpersonal (and thus impersonal) body: the ecumenical council**». Ἀκόμα καὶ ἂν ἡ θέση αὐτὴ μποροῦσε νὰ εἶναι ὀρθή, τὸ βέβαιο εἶναι, ὅτι ἡ αὐθεντία στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δὲ συνιστᾶ ὁ Πρῶτος, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ ὁποίου προϊσταται.

210. Metr. of Pergamon John Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 25.

211. Metr. Damaskinos (Papandreou), Die Stellung des Ersten in der Orthodoxen Kirche, Kanon IX (1989) 16: «Dieser Primat des Ökumenischen Thrones ist ein "Primat" des Dienstes und der Sorge für die Bewahrung der Einheit im rechten Glauben und der Liebe innerhalb der orthodoxen Lokalkirchen; **der Ökumenischen Patriarch wird als "Erster unter Gleichen" (primus inter pares) anerkannt**. Dieser "Primat" beschränkt sich aber dennoch nicht-wie übrigens jeder kanonisch festgelegte "Primat" - auf einen bloßen Ehrenvorsitz. Die

Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὅπου ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης λειτουργεῖ ὡς πρῶτος μεταξὺ ἴσων. Κατὰ συνέπεια ἡ συμφωνία τοῦ Πρώτου καὶ τῶν ἄλλων Προκαθημένων σὲ μία Οἰκουμενικὴ ἢ Πανορθόδοξο Σύνοδο εἶναι ἀπαραίτητη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀξία, ἐὰν δὲν ἐκφράζει ἐπὶ τοῦ θέματος τὴ συναντίληψη τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων καὶ ἐν τέλει τὸ φρόνημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ὁ **Ἰωάννης Ζηζιούλας**[212] ἐπισημαίνει περαιτέρω εὔστοχα: «Ἡ ἀντίληψη δηλαδή, ὅτι ἀρκεῖ ἡ συγκατάθεση ὅσων διοικοῦν τὶς αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, ἀρχηγῶν ἢ καὶ συνόδων, προκειμένου νὰ συσταθεῖ μιὰ Πανορθόδοξη ἢ οἰκουμενικοῦ κύρους Σύνοδος, χωρὶς νὰ ληφθεῖ ὑπ᾽ ὄψη ἡ βούληση τοῦ κάθε ἑνὸς ἐπισκόπου, θὰ ἀπομάκρυνε τὴ σύνοδο αὐτὴ ἀπὸ τὴ βάση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησιολογίας καὶ θὰ ἔβαζε σὲ κίνδυνο τὸ κύρος καὶ τὴν ἀποδοχή της ἀπὸ τὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας». **Εἶναι δυνατὸν μιὰ τέτοια θεώρηση νὰ ἀφήνει περιθώριο, νὰ ὑποστηρίζει κανείς, ὅτι ὁ Πρῶτος σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἢ ὁ Πρῶτος σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο λειτουργεῖ αὐθαίρετα καὶ μοναρχικά;** Ἐὰν συνέβαινε αὐτὸ θὰ καταργεῖτο ἡ οὐσιαστικὴ λειτουργία τοῦ 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων.

Στὸ δεύτερο, ἐπίσης, ἐπιχείρημα τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ὅτι, ἐὰν ὑπῆρχε Πρωτεῖο σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, θὰ ἔπρεπε καὶ ἡ διαδικασία ἐκλογῆς του νὰ μεταφερθεῖ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, δηλ. νὰ γίνεται ἀπὸ τοὺς Προκαθημένους τῶν Αὐτοκεφάλων, κατ᾽ ἀναλογικὴ ἐφαρμογὴ τῶν κανονικῶν διατάξεων ποὺ προβλέπουν, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Πρώτου σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο γίνεται ἀπὸ τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν Μητροπολίτες, θὰ πρέπει καὶ πάλι κανεὶς νὰ ἐπαναλάβει καὶ νὰ τονίσει, ὅτι **στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει ἕνας Παγκόσμιος Ἀρχιερεύς**. Καὶ μόνη ἡ χρήση τοῦ ὅρου «Παγκόσμιος Ἀρχιερεύς» ποὺ παραπέμπει στὸν ἐπίσκοπο Ρώμης καὶ τὸ Παπικὸ Πρωτεῖο καταδεικνύει, ὅτι τὸ ρωσσικὸ κείμενο τείνει ἑκούσια ἢ ἀκούσια νὰ ταυτίσει στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀναγνώστη τὸ Παπικὸ Πρωτεῖο μὲ τὴν κατανόηση τοῦ Πρωτείου τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴν Ἀνατολή. **Οὐδέποτε στὴν Ἀνατολὴ ἔγινε λόγος γιὰ Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς ὁποίας κυριαρχεῖ ὁ Πρῶτος**. Τὸ κείμενο τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἐπισημαίνει, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ Πρωτείου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο καταργεῖ τὴ μυστηριακὴ ἰσότητα μεταξὺ τῶν Προκαθημένων. **Γιατί ὅμως αὐτὸ δὲ συμβαίνει σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο;** Εἶναι προφανὲς ὅτι, ἐὰν ἡ ἀναγνώριση Πρώτου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο καταλύει τὴν ὑφισταμένη μυστηριακὴ ἰσότητα μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων, τότε δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ

---

verantwortliche Ausübung dieses Amtes und des Dienstes der "Ersten", die vor allem die Koordinierung aller orthodoxen Lokalkirchen beinhaltet, entsprechen den kanonisch festgelegten Rechten des "Ersten"».

212. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός, ὅπ. παρ., 30.

ὑπάρχει Πρῶτος οὔτε στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο, ὅπου ὁ Ζωναράς[213] τονίζοντας τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ Πρώτου ἐπισημαίνει: «**Ὥσπερ τὰ σώματα, μὴ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ὑγιᾶ σωζούσης τῆς κεφαλῆς, πλημμελῶς κινοῦνται, ἢ καὶ ἄχρηστά εἰσι παντελῶς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὁ πρωτεύων τούτου, καὶ τάξιν πληρῶν κεφαλῆς, ἐπὶ τῆς οἰκείας διατηροῖτο τιμῆς, ἀτάκτως καὶ πλημμελεῶς, κινηθήσεται**». Δὲ θὰ ἔπρεπε οἱ ἱεροὶ κανόνες νὰ εἶχαν δώσει τὰ ἰδιαίτερα καὶ ἐξαιρετικὰ προνόμια στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ πρεσβεῖα στοὺς ὑπόλοιπους θρόνους.

Ἀνεξάρτητα καὶ πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ εἶναι σαφὴς ἡ κατανόηση καὶ ἡ θεώρηση τῆς λειτουργίας τοῦ Πρώτου στὸ πλαίσιο τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ὅταν μάλιστα γίνεται ἀναλογικὴ σύνδεση τοῦ Πρώτου στὸ συνοδικὸ σύστημα, μὲ τὸ ἀΐδιο πρόσωπο τοῦ Πατέρα στὶς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις, μὲ ἀφετηρία καὶ βάση τὸν 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος κάνει ἀναφορὰ στὴ δόξα καὶ στὴν κοινωνία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰ. Ζηζιούλας θεωρεῖ, ὅτι «**ἡ κοινωνία τῶν τριῶν προσώπων γίνεται ἑνότητα μόνο σὲ ἕνα πρόσωπο, τὴν ὑπόσταση τοῦ Πατέρα**»[214], ἐνῶ θεωρεῖ τὴν πρόταση αὐτὴ ὡς θεολογικὴ προϋπόθεση ἑρμηνείας τοῦ 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων μὲ τὴν ἀναφορά του στὰ τριαδικὰ πρόσωπα. Ἐδῶ ἐναργέστερα ὀφείλει νὰ παρατηρηθεῖ, ὅτι ἡ κοινωνία τῶν τριαδικῶν Προσώπων, ἐχόντων κοινὴ οὐσία, κοινὴ ἐνέργεια καὶ κοινὸ θέλημα, διασφαλίζει τὴν ἑνότητα καὶ αὐτὴ διασφαλίζεται ὄχι μόνο διὰ τοῦ ἑνὸς προσώπου, αὐτὸ τοῦ Πατέρα, διατύπωση ποὺ κινδυνεύει νὰ καταλύσει τὴν ὁμοτιμία τῶν τριῶν Προσώπων καὶ νὰ ὁδηγήσει στὴ μεταξύ τους σύγχυση. Ὁ Πατέρας εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τῶν ἄλλων δύο τριαδικῶν Προσώπων, ἡ Ὀρθόδοξη ὅμως Θεολογία δὲν ἀποδέχεται οἱασδήποτε μορφῆς προτεραιότητα ἢ ὑπεροχὴ ἔναντι τῶν δύο ἄλλων προσώπων, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ λανθάνει ἡ οἱαδήποτε μοναρχιανικὴ ἀντίληψη ἢ ἀντίληψη ὑποταγῆς. Ἀφ᾽ ἑτέρου ὁ 34. Κανόνας τῶν Ἀποστόλων ἑστιάζει στὴν ἀδιαμφισβήτητη ἑνότητα τῶν Τριαδικῶν Προσώπων, χωρὶς νὰ προβαίνει σὲ ἀναλύσεις γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ ἡ ἑνότητα διασφαλίζεται. Τὸ Πρωτεῖο σὲ κάθε περίπτωση δὲν καταργεῖ τὴ μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων ἰσότητα[215]. Αὐτὸ διαβεβαιώνει ξεκάθαρα καὶ ὁ Ζωναρᾶς[216], ὁ ὁποῖος ἑρμηνεύοντας τὸν 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων μεταξὺ ἄλλων

213. Ρ. Π. Β΄, 45.

214. Μητρ. Περγάμου, Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός, ὅπ. παρ., 32.

215. Ὁ Phil. Kariatlis, The exersice of Primacy in the Church, 40: «Consequently, in relation to the exercise of Primacy, we highlighted that there has to weist a dynamic synergy between the episcopate as a whole, where the first amongst bishops-namely, the primus-together with the entire body of bischops, namely his equals-inter pares-must strive for the unity of the communion of the Churches».

216. Ρ.Π.Β΄, 46.

ἐπισημαίνει: «...Πλὴν ἀλλ᾽ οὐδὲ τῷ πρώτῳ ἐπισκόπῳ παραχωρεῖ, τῇ τιμῇ καταχρώμενον, **εἰς δυναστείαν ταύτην ἀμείβειν, καὶ ἐναυθεντεῖν, καὶ χωρὶς γνώμης κοινῆς τῶν οἰκείων συλλειτουργῶν ποιεῖν τε τῶν εἰρημένων,** ἢ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ».

Εἶναι δυνατὸν σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ὁ Πρῶτος στὴν Ἐκκλησία νὰ κατανοηθεῖ ὡς ἔχων ἐξουσία στὴν ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησία; Αὐτὸ θὰ καταργοῦσε τὴ συνοδικότητα[217]. Στὴν Ἁγία Τριάδα ὁ Πατὴρ δὲν εἶναι Primus sine paribus, γιατὶ αὐτὸ θὰ καταργοῦσε τὴν ὁμοτιμία τῶν τριαδικῶν προσώπων καὶ θὰ εἰσήγετο ἡ ἔννοια τῆς Subordinatio στὴ μεταξύ τους σχέση. Τὸ μόνο τὸ ὁποῖο μὲ βεβαιότητα μπορεῖ νὰ λεχθεῖ εἶναι, ὅτι τὰ τριαδικὰ πρόσωπα ἀλληλοπεριχωρούμενα ἀποτελοῦν κοινωνία ἀγάπης, διότι ὁ «Θεός ἀγάπη ἐστι» (Α΄ Ἰω. 4, 8) καὶ κατὰ συνέπεια ἡ Ἁγία Τριάδα ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητας[218].

Εἶναι προφανές, ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες ποὺ ἀπέδωσαν Πρεσβεῖα, δὲ συνέδεσαν τὰ συγκεκριμένα αὐτὰ Πρεσβεῖα μὲ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τοῦ Πρώτου. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, τὰ Πρεσβεῖα ἀπεδόθηκαν σὲ τόπους καὶ ὄχι σὲ πρόσωπα[219] ποὺ ἀποτελοῦν τὸ φορέα ἄσκησής τους. Ἡ βαρύτητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας ἢ τῆς πολιτικῆς σημασίας ποὺ συνέτρεχαν σὲ ἕνα τόπο ὑπερίσχυσε τῆς ἀντίληψης, κατὰ τὴν ὁποία, ἐπειδὴ ὁ Μητροπολίτης ἢ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἢ Πατριάρχης ἐκλέγεται ὑπὸ τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν ἐπισκόπους, ὁ Πρῶτος τοῦ πρώτου θρόνου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους Προκαθημένους. Ἐὰν πράγματι συνέβαινε αὐτό, αὐτὸ ποὺ τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας θεωρεῖ ὡς ἔλλειψη γιὰ τὴν ἀποδοχὴ Πρώτου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο[220], **αὐτὸ πράγματι θὰ κατέλυε ἢ τουλάχιστον θὰ ἀποδυνάμωνε τὴν αὐτοκεφαλία τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν**. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος

---

217. Αὐτὸ ἐπισημαίνει ὁ Μητρ. Ἰ. Ζηζιούλας, ὅτι συνέβη στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, Conciliarity and Primacy, 26: «The fact, however, that Rome in the 2nd millennium and in both theory and fact disconnected his primacy from conciliarity **has made the division between Rome and Orthodoxy so deep that only a return to the ancient ecclesiology of communion with the independence between primacy and conciliarity can bring them together again**». Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ ὀφείλει νὰ ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸ στόχο τοῦ διαλόγου Ὀρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν.

218. Μητρ. Διοκλείας Κάλλιστος (Ware), Ἡ Ἁγία Τριάς: Πηγὴ τῆς Ἑνότητας, 34-35.

219. Ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας ἀναφερόμενος στὸν ἐπίσκοπο Ρώμης, Ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, 23, ἐπισημαίνει: «Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες, ἡ κανονικὴ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνώρισε στὸν ἐπίσκοπο Ρώμης τὸ status τοῦ Πρώτου. **Αὐτὸ δόθηκε ὄχι σὲ ἕνα μεμονωμένο πρόσωπο, ἀλλὰ σὲ μία τοπικὴ Ἐκκλησία**».

220. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Λόγος 31, 141D-144A: «...τὸν μὲν Πατέρα, τὸ δὲ Υἱόν, τὸ δέ, τοῦθ᾽ ὅπερ λέγεται, Πνεῦμα ἅγιον προσηγόρευσεν, ἵνα τὸ ἀσύγχυτον σώζηται τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν τῇ μιᾷ φύσει τε καὶ ἀξίᾳ τῆς θεότητος. Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς Πατήρ (εἷς γὰρ ὁ Πατήρ), ἀλλ᾽ ὅπερ ὁ Πατήρ· οὔτε τὸ Πνεῦμα Υἱός, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ (εἷς γὰρ ὁ Μονογενής), ἀλλ᾽ ὅπερ ὁ Υἱός».

γιὰ τὸν ὁποῖο, ἡ ἔλλειψη αὐτή δὲ δικαιολογεῖ τὴν ἀπόρριψη τοῦ Πρωτείου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἢ τὴν ἀποδοχὴ ἑνὸς Πρωτείου ἀπογυμνωμένου ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐξουσία, ἑνὸς Πρωτείου ποὺ ἔχει ἀποδοθεῖ σὲ συγκεκριμένο θρόνο, ὁ φορέας τοῦ ὁποίου λειτουργεῖ πάντα συνοδικά. Ἐκτὸς τούτων, **τὸ Πρωτεῖο δὲ θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἕνας δικανικὸς θεσμὸς** ποὺ δίδει **δικαίωμα κυριαρχίας τοῦ Ἑνὸς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐπισκόπων της.** Ἀποτελοῦσε καὶ ἀποτελεῖ διακονία, ἡ ὁποία ὡς τοιαύτη δὲν καταργεῖ τὴν μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων ἰσότητα. Αὐτὸ ἐξασφαλίζεται μὲ τὴν ἄσκηση τοῦ Πρωτείου στὸ πλαίσιο τῆς συνοδικότητας, ὅπου ὁ Πρῶτος λειτουργεῖ ὡς Primus inter pares καὶ μὲ τὶς προδιαγραφὲς τοῦ 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων κατ᾽ ἀναλογία ἐφαρμοζόμενες σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, γιὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ λειτουργία τῆς συνοδικότητας.

Στὴ συνέχεια ὅλων ὅσων προαναφέρθηκαν κατανοεῖ κανεὶς εὐκολώτερα, γιατὶ οἱ περὶ Πρωτείου ἀπόψεις ὅσων συνδέουν τὸ Πρωτεῖο μὲ τὶς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις δὲν μποροῦν νὰ γίνουν ἀποδεκτές. Ἱστορικὰ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ἱ. Κανόνων διαμορφώθηκαν δύο θρόνοι, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν Ρώμη εἶχε τὸ Πρωτεῖο στὴ Δύση, ἐνῶ στὴν **Ἀνατολὴ λαβοῦσα ἴσα Πρεσβεῖα μὲ τὴ Ρώμη**[221] εἶχε τὸ Πρωτεῖο ἡ Κωνσταντινούπολη, χωρὶς αὐτὸ νὰ καταργεῖ ἢ νὰ αἴρει τὴ διατεταγμένη - καὶ πάλι ὑπὸ τῶν Ἱ. Κανόνων- σειρὰ Προκαθεδρίας. Ὡς ἐκ τούτου ὀφείλει ἀπερίφραστα νὰ διατυπωθεῖ, ὅτι οἱ Ἱ. Κανόνες θέτοντας συγκεκριμένα πλαίσια καὶ συγκεκριμένες προϋποθέσεις λειτουργίας καθιερώνουν κατ᾽ ἀρχὴν στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση οὐσιαστικὰ δύο κέντρα, Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως μετεχόντων ἐξ ἴσου στὰ προνόμια τοῦ Πρώτου θρόνου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως παραμενούσης δευτέρας στὴν τάξη Προκαθεδρίας[222], χωρὶς αὐτὸ βεβαίως νὰ καταργεῖ τὴν Πενταρχία, ἐὰν ἤθελε συγκληθεῖ π.χ. μιὰ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος γιὰ κάποιο δογματικὸ θέμα. Ὅπως δὲ ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ, ἡ ἀντίληψη αὐτὴ καθιερώνεται στὴν πράξη μὲ σαφήνεια τὸν 9ο αἰῶνα κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱ. Φωτίου συγκληθεῖσα Σύνοδο τῶν ἐτῶν 879/880 καὶ στὸ 1. Κανόνα της. Ὁ Πατριάρχης τῆς Δύσεως ὑποδηλώνει τὴν ὕπαρξη τοῦ **Πατριάρχη τῆς Ἀνατολῆς,** ἐνῶ, ἀντίστροφα, ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀνατολῆς ὑποδηλώνει τὴν ὕπαρξη τοῦ **Πατριάρχη τῆς**

---

221. Βάσει τοῦ 28. Κανόνα τῆς Χαλκηδόνας (Ρ. Π. Β΄, 280-281) οἱ θρόνοι Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀπολαύουν ἴσων Πρεσβείων ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Κανών Γ΄): «... καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, **τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ,** εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ρώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ᾽ ἐκείνην ὑπάρχουσαν...». Εἶναι προφανὲς ἐδῶ, ὅτι **ἡ ἔννοια τῶν πρεσβείων διακρίνεται τῆς τάξεως Προκαθεδρίας,** πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ἀπόλυτο κατανοητὸ σὲ πολλούς.

222. Κανὼν 3 τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ 36 τῆς Πενθέκτης. Ρ.Π. Β΄ 173, 387.

Δύσεως[223]. **Κατὰ συνέπεια καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου δὲν μπορεῖ καὶ νὰ γίνει καμιὰ ἀναγωγὴ στὴ Μοναρχία τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ τριαδολογικὸ δόγμα, ὅπου ἡ ἀρχὴ εἶναι πάντα μόνο μία.** Ὁ Πατὴρ εἶναι ὁ ἕνας ἄναρχος Πατήρ, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε μπορεῖ νὰ ἀπωλέσει τὸ ὑποστατικό Του ἰδίωμα. Ὁ Υἱὸς οὐδέποτε μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς Πατήρ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα.

Θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ ἐπιχειρήσει νὰ ἀποδώσει κάποιος τὸ Πρωτεῖο μόνο στὴ Ρώμη (πρὶν ἀπὸ τὴ διακοπὴ κοινωνίας μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως) ἢ μόνο στὴν Κωνσταντινούπολη (μετὰ τὴ διακοπὴ αὐτῆς τῆς κοινωνίας) στηριζόμενος ἀποκλειστικὰ στὴν τάξη προκαθεδρίας, ποὺ καθιερώνει ὁ 36. κανόνας τῆς Πενθέκτης[224]. Θὰ πρέπει ὅμως καὶ πάλι νὰ ληφθεῖ ὑπ᾽ ὄψιν, ὅτι ὁ κανόνας αὐτὸς ἀποδίδει τάξη καὶ σειρὰ σὲ θρόνους καὶ ὄχι σὲ πρόσωπα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ Πρωτεῖο δὲ θὰ θεμελιωνόταν στὰ Πρεσβεῖα, ἀλλὰ στὴν τάξη προκαθεδρίας θρόνων, παρότι **ἡ τάξη προκαθεδρίας καθιερώθηκε, ἐπειδὴ ὑπῆρξαν Πρεσβεῖα καὶ ὄχι τὸ ἀντίστροφο**. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ θρόνος καὶ κατὰ συνέπεια ἡ τάξη του προσωποποιεῖται κάθε φορὰ ἀπὸ κάποιο πρόσωπο, θὰ μποροῦσε ἐν τούτοις νὰ ὑποστηρίξει κάποιος, ὅτι ὁ Ρώμης εἶχε τὸ Πρωτεῖο - καὶ στὴ συνέχεια ὁ Κωνσταντινουπόλεως, γιατὶ ὁ Ρώμης ἦταν Πρῶτος στὴν τάξη προκαθεδρίας, ἐνῶ μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τὸ 1054, Πρῶτος ἔγινε ὁ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ θεώρηση αὐτὴ ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένη, γιατὶ ἀποδίδοντας τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα ὁ Ζωναρᾶς[225], κάνοντας λόγο γιὰ τὴν τάξη καὶ τὴν σειρὰ τῶν θρόνων, τὴ δικαιολογεῖ ὡς ἑξῆς: *«Ἀνάγκη γὰρ ἐν ταῖς ἀναφοραῖς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, τὸν μὲν πρωτεύειν, τὸν δὲ δευτερεύειν· καὶ ἐν καθέδραις, ὅτε συνέλθοιεν, καὶ ἐν ὑπογραφαῖς, ὅτε τούτων δεήσει»*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, ἡ τάξη Προκαθεδρίας δὲ θὰ μποροῦσε ἀπὸ μόνη της νὰ θεωρηθεῖ, ὅτι ἀπονέμει κάποια οὐσιαστικὴ ἐξουσία στὸν Πρῶτο καὶ θεμελιώνει Πρωτεῖο, ἐὰν δὲν συνέτρεχαν τὰ Πρεσβεῖα καὶ τὰ μὲ αὐτὰ συνδεόμενα προνόμια. **Τάξη Προκαθεδρίας καὶ Πρεσβεῖα εἶναι ἔννοιες ποὺ δὲν ταυτίζονται ἐννοιολογικὰ καὶ ἡ περὶ αὐτὰ σύγχυση ὁδηγεῖ σὲ μὴ ὀρθὲς θεωρήσεις.**

Ἀκόμα ὅμως καὶ στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ὡς πηγὴ τοῦ Πρωτείου ἤθελε θεωρηθεῖ ἀποκλειστικὰ ἡ τάξη προκαθεδρίας, ξεκομμένη ἀπὸ τὸ

---

223. A. Garuti, Patriarca d' Occidente? Storia e attualità, Bologna 2007. Εἶναι γνωστὲς οἱ ἀντιδράσεις τῆς Ἀνατολῆς, ὅταν ὁ Πάπας Βενέδικτος XVI ἀφαίρεσε τὸν τίτλο αὐτὸ ἀπὸ τὸ Annuario Pontificio, ἐνῶ ὁ Πάπας Φραγκῖσκος μετὰ ἀπὸ παρέμβαση τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου τὸν ἐπανέφερε. Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ θέματος, βλ. Metr. Kallistos (Ware) of Diokleia, The Orthodox Church and the Primacy of Peter: Are We Any closer to a solution?, στό: Primacy in the church, 870-876.

224. Ρ. Π. Β΄, 387.

225. Ρ. Π. Β΄, 174.

θρόνο, στὸν ὁποῖο εἶχαν ἀπονεμηθεῖ πρεσβεῖα καὶ τὴ συνοδική του λειτουργία, ἀποδιδόμενη ἀποκλειστικὰ στὸ πρόσωπο ποὺ κατέχει τὸ θρόνο, αὐτὸ καθιστᾶ ἀδύνατη τὴν ἀναγωγὴ τοῦ Πρώτου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο στὴν Ἐκκλησία στὴ Μοναρχία τοῦ Πατρός. Ἐὰν αὐτὸ συνέβαινε, τότε δὲ θὰ μποροῦσε μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς κοινωνίας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁ Κωνσταντινουπόλεως νὰ θεωρεῖται Πρῶτος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πρωτόθρονος Ἐκκλησία, **δεδομένου ὅτι τὸ ὑποστατικὸ ἰδίωμα τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀκοινώνητο καὶ ἀμεταβίβαστο.**

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω μπορεῖ νὰ ὁδηγηθεῖ κανεὶς στὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

• Οἱ ἱεροὶ κανόνες παρέχουν σὲ συγκεκριμένους 5 θρόνους τὰ λεγόμενα **Πρεσβεῖα, συνδεδεμένα μὲ Προνόμια,** δηλ. τὴν ἄσκηση διοικητικῆς ἐξουσίας πάντα στὰ πλαίσια τῆς συνοδικότητας.

• Ὁ θρόνος τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπολαμβάνουνν **ἴσων Πρεσβείων,** διαφοροποιούμενοι κατὰ συνέπεια ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους τρεῖς θρόνους ποὺ ἔλαβαν ἐπίσης Πρεσβεῖα (Ἀλεξάνδρεια - Ἀντιόχεια - Ἱεροσόλυμα). Ὁ θρόνος τῆς Ρώμης τίθεται πρῶτος στὴ σειρὰ τῶν Πρεσβείων.

• Στὸ θρόνο τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπονέμεται τὸ προνόμιο τῆς **ὑπερόριας ἐξουσίας** μὲ τὴ δυνατότητα παρέμβασής τους σὲ ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων πατριαρχείων, ὅταν τοὺς ἤθελε ζητηθεῖ. Αὐτὸ ἰσχύει μέχρι τὸν θ΄ αἰώνα, ὁπότε ἡ Ρώμη καθίσταται ἀποκλειστικῶς ἁρμοδία γιὰ τὴ Δύση καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴν Ἀνατολή.

• Ἡ ἔννοια τοῦ Πρεσβείου δὲν συμπίπτει μὲ αὐτὴ τῆς τάξης προκαθεδρίας τῶν θρόνων.

• Ἡ ἔννοια τοῦ Πρωτείου θεμελιώνεται στὸ Πρεσβεῖο τοῦ θρόνου καὶ ὄχι στὴν τάξη προκαθεδρίας τοῦ θρόνου. **Εἶναι προφανές, ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχε τάξη προκαθεδρίας, ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν τὰ Πρεσβεῖα τῶν θρόνων, σὲ δύο ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεδόθησαν ἰδιαίτερα προνόμια.**

• Ἡ λειτουργία τοῦ Πρώτου σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο διέπεται ἀπὸ τὸν 34. κανόνα τῶν Ἀποστόλων καὶ εἶναι συστατικὴ τῆς συνοδικῆς λειτουργίας. Ὁ Πρῶτος λειτουργεῖ ὡς Primus inter pares[226]. Ἡ λειτουργία τοῦ Πρώτου δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτραπεῖ σὲ μιὰ αὐθαίρετη δεσποτικὴ ἐξουσία ποὺ παραθεωρεῖ τὴ γνώμη τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων[227]. Ὁ **μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος**

226. Αὐτὸ ἐπισημαίνει καὶ ὁ Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the Church, 37, ἑρμηνεύοντας τὸν 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων: «When seen in this light, the principal bishop emerges genuinely as primus [first] but always inter pares [amongst equals] in the servise of unity».

227. Αὐτὸ εἶναι σαφὲς καὶ στὴν ἑρμηνευτικὴ κατανόηση τοῦ Κανόνα ἀπὸ τὸ Ζωναρᾶ. Ρ. Π. Β΄, 46: «Πλὴν ἀλλ᾽ οὐδὲ τῷ πρώτῳ ἐπισκόπῳ παραχωρεῖ, τῇ τιμῇ καταχρώμενον, εἰς δυναστείαν ταύτην ἀμείβειν, καὶ ἐναυθεντεῖν, καὶ χωρὶς γνώμης κοινῆς τῶν οἰκείων,

Αὐστραλίας Στυλιανός (Χαρκιανάκης) ἐπισημαίνει, ὅτι μεταξὺ Πρώτου καὶ λοιπῶν Ἐπισκόπων δὲν μπορεῖ νὰ ὑφίσταται μιὰ σχέση Subordinationis, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἰσχύει ἡ Subordinatio μεταξὺ τῶν τριαδικῶν προσώπων[228].

• Σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἡ λειτουργία τοῦ Πρώτου προσωποποιεῖται στὸ πρόσωπο τοῦ κατέχοντος τὴν πρώτη θέση στὴ σειρὰ τῶν θρόνων ποὺ διαθέτουν τὸ Πρεσβεῖο, ὁ ὁποῖος δὲ λειτουργεῖ μόνο συνοδικὰ σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο σὲ σχέση μὲ τοὺς Προκαθημένους καὶ τοὺς Ἐπισκόπους τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Αὐτὸ καταδεικνύουν οἱ ἀπαραιτήτως ὁμόφωνες ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Αὐτὸ καταδεικνύει ἡ λειτουργία τῆς Πενταρχίας. Αὐτὸ δὲ μείωνε καὶ δὲ μειώνει τὴ μυστηριακὴ ἰσότητα τῶν ἐπισκόπων ἢ τὴν καθολικότητα κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας[229]. Αὐτὸ εὔστοχα τὸ ἐπισημαίνει τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας[230], χωρὶς βεβαίως ἡ λειτουργία τοῦ Πρώτου σὲ Παγκόσμιο ἐπίπεδο νὰ ταυτίζεται ἢ νὰ ἐξομοιώνεται ἀπόλυτα καὶ σὲ κάθε λεπτομέρεια (ἄλλωστε ἡ σύγκληση Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀποτελεῖ ἕνα ἐξαιρετικὸ συνοδικὸ γεγονὸς σὲ σχέση μὲ τὴν τακτικὴ Σύνοδο τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων) μὲ τὴ λειτουργία τοῦ Πρώτου σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ λειτουργοῦσε ἡ συνοδικότητα στὸ πλαίσιο τῆς Πενταρχίας, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὀφείλει νὰ λειτουργεῖ καὶ σήμερα ποὺ δὲν ἔχουμε 5 Πατριαρχεῖα, ἀλλὰ περισσότερες Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες μὲ ἀντίστοιχους Προκαθημένους. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ὁ Πρῶτος στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι αὐτονόητα **Primus cum paribus**[231].

Στὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἡ ἔκφραση Primus cum paribus θὰ μποροῦσε νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ τὴν ἔκφραση **Primus in paribus,** ἡ ἀπάντηση πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον ἀρνητική, γιατὶ δὲν διασφαλίζει τὸ ἴδιο εὐκρινῶς τὴν ἰδιαίτερη λειτουργία τοῦ Πρώτου στὸ πλαίσιο τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Ὁ καθηγητὴς **Βλ. Φειδᾶς** σὲ ἄρθρο ποὺ ὁ ἴδιος τιτλοφορεῖ **Primus inter pares**[232]

συλλειτουργῶν ποιεῖν τι τῶν εἰρημένων, ἢ τῶν ὁμοίων αὐτοῦς».

228. Stylianos Harkianakis, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben?, 285: «Wie im trinitarischen Leben der Gedanke einer Subordinatio von der alten Kirche vorsichtig ferngehalten wurde, so muß er auch im Leben der Kirche ausgeschlossen bleiben».

229. Ὅπως εὔστοχα παρατηρεῖ ὁ Ph. Kariatlis, The exercise of Primacy in the Church, 35: «...primacy cannot become a means to impose the alleged priority of the one universal church over the local Churches, as if they were temporally posterior and subordinate».

230. Στὸ κείμενο τῆς Ραβέννας, ὅπ.παρ., § 44.

231. Ὁ Μητρ. Σηλυμβρίας Μάξιμος (Βγενόπουλος), Primacy in Orthodox Theology: Past and Present, 254, διαφωνώντας μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ Primus sine Paribus ἐπισημαίνει: «On the other hand, the alternative term primus sine paribus, for describing the unique role of the ecumenical patriarch as a primate in the Orthodox Church, could create misunderstanding as well...the term protos seems to be the best term».

232. Φειδᾶς, Primus inter pares, Kanon IX (1989) 183-184.

ἐπισημαίνει: «The "primate" in the canonical system of Pentarcy was **really the "first among equals" (primus inter pares),** but he was certainly the "primate" in the canonical body, because the canonical order of priorities of the patriarchal thrones automatically elevated the "primate" to the specific role of the coordinator of the five patriarchs. This canonical "primacy"..was not only a simple or theoritical title of honor». Ὁ **μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός (Χαρκιανάκης)** κάνει ἐπίσης λόγο γιὰ ἕνα **Primus inter pares**[233]. Ὁ **C. Hovorun** ἐπισημαίνει[234] σχετικά: «In the Trinity, the Father as the source of the Son and of the Holy Spirit, is the primus inter pares». Σημαντικὴ εἶναι ἡ σχετικὴ ἐπισήμανση τοῦ **Μητρ. Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα,** ὁ ὁποῖος κάνει λόγο γιὰ «συλλογική» συνοδικὴ ἡγεσία στὴν Ἐκκλησία[235] καὶ προβληματίζεται γιὰ τὴ σχέση της μὲ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸν τοπικὸ Ἐπίσκοπο. Λίαν σημαντικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ εὐκρινὴς καὶ ὀρθότατη σημαντικὴ ἐπισήμανση τοῦ **Μητρ. Σάρδεων Μαξίμου**[236], ὁ ὁποῖος συγκρίνοντας τὸ Πρωτεῖο τοῦ Ρώμης, (ὅπως αὐτὸ κατανοεῖται ἀπὸ τὴ Β΄ Βατικανή), μὲ αὐτὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπισημαίνει: «Ἀντὶ τῆς plenitudo potestatis ecclesiae, ὁ Κωνσταντινουπόλεως κέκτηται ἀνωτέραν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν, **οὐχὶ ὡς episcopus ecclesiae universalis,** ἀλλ᾽ ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἐν τῇ γνωστῇ τῶν ὅρων ἐννοίᾳ.., ὑπὸ τὴν **βασικὴν δὲ καὶ ἀπαραίτητον πάντοτε προϋπόθεσιν τῆς ἀπολύτου διατηρήσεως ἔνθεν μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς συνοδικότητος καὶ τῆς συλλογικότητος ἐν ταῖς εὐθύναις τῆς Ἐκκλησίας,** ἔνθεν δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς μὴ ἀναμίξεως εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν». Ὁ ἴδιος Ἱεράρχης[237] τονίζει, ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐπὶ γενικωτέρων

233. Stylianos Charkianakis, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben?, 286: «Vielmehr führt gerade die Anerkennung des synodalen und kollegialen Gedanken dazu, einen Bishof als ersten unter den Bischöfen anzuekennen, d.h. ihm den Primat zuzusprechen, nie freilich im Sinne eines "Pontifex Maximus", sondern als primus inter pares». Λίγο παρακάτω στὴν ἴδια σελίδα (286) ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας ἐπισημαίνει: «Schon die einfache Überelugung... führt zu dem gleichen Schluß, daß es auch unter den Bischöfen der Gedamtkirche einen geben muß, der im Sinne des obererwähnten Kanons **primus inter pares ist**».

234. C. Hovorun, Does Primacy belong to the Nature of the Church?, στό: Primacy in the Church, 527.

235. Σεβ. Μητρ. Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, Ὁ Συνοδικὸς θεσμός, ὅπ. παρ., 21, ὑποση. 35: «Τὸ πρόβλημα γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους δὲν ἔγκειται στὸ ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀποδέχεται "μοναρχικό" ἐκκλησιαστικὸ πολίτευμα, ἐνῶ οἱ Ὀρθόδοξοι "συλλογικό" καί "δημοκρατικό" (ὅπως ἄστοχα περιγράφεται συνήθως), ἀλλὰ στὴ σχέση μεταξὺ τῆς "συλλογικῆς" συνοδικῆς ἡγεσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θεσμοῦ ἢ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας».

236. Μητρ. Σάρδεων Μάξιμος, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, 351.

237. Μητρ. Σάρδεων Μάξιμος, ὅπ. παρ., 352.

ζητημάτων ποὺ ἀφοροῦν τὴν Ὀρθοδοξία, δηλ. σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, λειτουργεῖ «ἐν κοινῇ πάντοτε μετὰ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν συνεργίᾳ». **Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς ἀποκλείουν οἱαδήποτε λειτουργία τοῦ Πρώτου στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς τοῦ ἀνεξέλεγκτου Οἰκουμενικοῦ Ἀρχιερέως, ὅπως σκοπίμως τὸν παρουσιάζουν τὰ ρωσσικὰ κείμενα. Ὁ Μητροπολίτης Περγάμου**[238] εἶναι ἀπόλυτα σαφὴς ὡς πρὸς τὸ θέμα, ὅταν ἐπισημαίνει: «Primacy should not diminisch or abolich the basic theological principle of the equality of all bishops. **In this sense one could use the expression primus inter pares».** Διαλογιζόμενος καὶ καθ᾽ ὑπόθεση, πῶς θὰ μποροῦσε σήμερα νὰ γίνει δεκτὸ ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τὸ Πρωτεῖο τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, ὁ μακαριστὸς **Μητρ. Περγάμου** ὀρθότατα ἐπισημαίνει, ὅτι: «...ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης θὰ πρέπει νὰ συνεργάζεται μὲ τοὺς ὑπάρχοντες Πατριάρχες...**Τὸ Πρωτεῖο του θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξασκεῖται σὲ πλαίσιο κοινωνίας,** καὶ ὄχι σὲ ἀπομόνωση ἢ ἀπευθείας πάνω σὲ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία. Θὰ ἦταν ὁ πρόεδρος ὅλων τῶν ἐπικεφαλῆς τῶν ἐκκλησιῶν.., ἐνῶ οἱ ἀποφάσεις ποὺ θὰ λαμβάνονταν, θὰ ἀποτελοῦσαν προϊὸν συναίνεσης». Εἶναι δυνατὸν τέτοιες θεωρήσεις νὰ ὁδηγοῦν στὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἑνὸς Πρώτου, ὁ ὁποῖος λειτουργεῖ ἐφ᾽ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ὡς «Οἰκουμενικὸς Ἀρχιερεύς»; **Ἡ ἀπάντηση εἶναι κατηγορηματικὰ ἀρνητική.**

Ἡ ἔκφραση Primus sine paribus μπορεῖ ὅμως νὰ γίνει δεκτὴ ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐξουσίας τοῦ Πρώτου στὴν ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησία, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἀρχιερεὺς εἶναι Πρῶτος μεταξὺ ἴσων, ὡς Κωνσταντινουπόλεως ὅμως λειτουργώντας συνοδικά, ἔχει ἐξαιρετικὲς ἁρμοδιότητες ποὺ ἀποσκοποῦν στὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἁρμοδιότητες ποὺ δὲν ἔχουν οἱ ἄλλοι Προκαθήμενοι τῶν ἄλλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο λειτουργεῖ πάντα συνοδικά. Ἡ θέση αὐτὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ τὴν κανονικὴ δικαιοταξία δὲν εἶναι καινοφανής. Ἡ Ρώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη σύμφωνα μὲ τὸν 28. Κανόνα τῆς Χαλκηδόνας ποὺ ἀνάγεται στὸν 3. Κανόνα τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὸν 36. Κανόνα τῆς Πενθέκτης δὲν εἶχαν ἴσα μεταξύ τους Πρεσβεῖα διαφοροποιοῦντα τοὺς δύο θρόνους αὐτοὺς ἀπὸ τὰ Πρεσβεῖα τῶν θρόνων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων; Μήπως δὲν ἦταν μόνο ὁ θρόνος τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποὺ διέθεταν τὸ δικαίωμα ἀποδοχῆς Ἐκκλήτου καὶ κρίσεως ὑποθέσεων ἔξω ἀπὸ τὴ δική τους δικαιοδοσία, ἐνῶ τέτοιο προνόμιο δὲν ἀπέκτησαν ποτὲ οἱ θρόνοι Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων; Ἀσφαλῶς καὶ **ἡ ἰσότητα στὸ ἀξίωμα τῆς Ἀρχιερωσύνης μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων ὀφείλει νὰ διακρίνεται καὶ νὰ ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ διακεκριμένες διοικητικὲς**

238. Metr. of Pergamon John Zizioulas, Conciliarity and Primacy, 32.

ἁρμοδιότητες καὶ προνόμια ποὺ ἀπεδόθησαν στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, **τοῦ καὶ πάντα συνοδικὰ λειτουργοῦντος,** στὸ πλαίσιο τῆς κανονικῆς δικαιοταξίας. Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ μόνο ἐκφράζει ἡ ἔκφραση: **Primus sine Paribus**. **Οἰκουμενικὸς Ἀρχιερεὺς μὲ δικαιοδοσία ἐφ᾽ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία**[239]. Ἡ ἔννοια Primus sine Paribus, πάντα μέσα στὸ πλαίσιο ποὺ ἀνωτέρω παρετέθη, ἐκφράζει κατὰ τὸν εὐκρινέστερο τρόπο τὴ θέση τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴν κανονικὴ δικαιοταξία τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τόσο ὅμως ἡ ἔκφραση Primus cum Paribus, ὅσο καὶ Primus sine Paribus, ὅταν δὲν ὑποδηλώνουν ὀρθὰ τὴ λειτουργία τοῦ Πρώτου θρόνου μέσα στὸ συνοδικὸ πλαίσιο, ἀστοχοῦν. **Κατὰ συνέπεια ἡ ἔννοια τῶν ἐκφράσεων Primus cum Paribus καὶ Primus sine Paribus, ὅταν ἑρμηνεύονται καὶ κατανοοῦνται σωστὰ μέσα στὸ ἐκκλησιολογικὸ πλαίσιο τῆς Ἀνατολῆς δὲν δημιουργοῦν κάποιο πρόβλημα. Δὲν ὑφίσταται μεταξύ τους ἐννοιολογικὴ διαφορά, ὅταν ἐπιδιώκουμε νὰ ἀκολουθοῦμε τὶς κανονικὲς διατάξεις καὶ τὴν κανονικὴ παράδοση.**

Ἡ ἀνωτέρα δογματικὴ καὶ κανονικὴ θεώρηση θέτει τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὴ ἡ προσέγγιση μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία στὸ θέμα τοῦ Πρωτείου, ἀπορριπτομένης βεβαίως τῆς ἄστοχης σχετικῆς θέσης τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας. Εἶναι ὅμως, προφανές, ὅτι **ἡ ἄστοχη προσπάθεια ἀναγωγῆς τοῦ Πρωτείου στὶς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις καθιστᾶ καὶ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων ἀκόμα δυσκολώτερη τὴ διαμόρφωση μιᾶς κοινῆς ἀντίληψης γιὰ τὸ θέμα τοῦ Πρωτείου.** Ἡ οἱαδήποτε προσπάθεια προσέγγισης μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Πρωτείου τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, ὅπως αὐτὸ κατανοεῖται σήμερα ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀντίκρυσμα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Θεολογία καὶ μόνο περισσότερα ἐσωτερικὰ προβλήματα μπορεῖ νὰ δημιουργεῖ[240].

Εἶναι γνωστό, ὅτι **οἱ Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες ἀπὸ τὸ 1980 εὑρίσκονται σὲ διάλογο μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία**[241]. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ διάλογος αὐτὸς ὑπῆρξε μέχρι τώρα ἐπιτυχής, καρπὸς τοῦ ὁποίου

---

239. Ρ.-Π. ΙΙ, 280-281, 387: «... ὁρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ᾽ ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ᾽ ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολύμων πόλεως».

240. Τὴν ἀντίθετη ἀκριβῶς ἄποψη ὑποστηρίζει ὁ J. P. Manoussakis, The Petrine Primacy, 41: «In the debate over primacy the Orthodox can feel the need to unite with Rome in its most palpable and tragic urgency-yet, without the recognition of some primacy within the Orthodox-Church...**it is only Rome that can help the Orthodox communion overscome its own internal divisions**».

241. Gr. Larentzakis, Primat mit Synodalität, 40 ἑπ.

ὑπῆρξε ἡ ἔκδοση κοινῶν κειμένων σὲ σημαντικὰ θέματα. Ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ ἐκδόθησαν θὰ ἀναφερθοῦν ἐν προκειμένῳ ἐλάχιστα ἐνδιαφέροντα σημεῖα:

• Τὸ **κείμενο τοῦ Μονάχου**[242] (1982) ἐπισημαίνει, ὅτι ἡ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, ὅταν τελεῖ περὶ τὸν Ἐπίσκοπο τὴ Θ. Εὐχαριστία καὶ εὑρίσκεται σὲ εὐχαριστιακὴ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ἡ πολλαπλότητα τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν δὲν διαιρεῖ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία.

• Τὸ **κείμενο τοῦ Bari**[243] (1987) ἐπισημαίνει, ὅτι ἡ ἑνότητα στὴν πίστη εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ μυστηριακὴ ἑνότητα καὶ τὴ συμμετοχὴ στὸ μυστήριο τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Τὸ ἀλάθητο ἀποδίδεται στὴν Οἰκουμενικὴ Σύνοδο καὶ ὄχι σὲ ἕνα συγκεκριμένο πρόσωπο.

• Τὸ κείμενο **τοῦ Νέο Βάλαμο**[244] (τῆς Φιλανδίας) (1988) ἀναγνωρίζει τὴ λειτουργία τῆς Πενταρχίας καὶ τὸν 34. Κανόνα τῶν Ἀποστόλων ὡς ἀρχαίων καὶ κανονικῶν θεσμῶν ὀργάνωσης τῆς συνοδικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας (§ 52-53).

• Ἡ κοινὴ **δήλωση τοῦ Freising**[245] (1990), ὅπου καταδικάζεται ἡ Οὐνία, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ τρόπο ἀναζήτησης τῆς ἑνότητος.

• Στό **κείμενο τοῦ Balamand**[246] (1990) οἱ δύο Ἐκκλησίες χαρακτηρίζονται ὡς «ἀδελφὲς Ἐκκλησίες» (1993).

• Στὸ **κείμενο τῆς Ραβέννας**[247] (2007) ἐπισημαίνεται, ὅτι ἡ συνοδικότητα ἀντανακλᾶ τὸ τριαδικὸ μυστήριο καὶ ἀνήκει στὴν ἴδια τὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας λειτουργοῦσα σὲ τοπικό, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Οἱ Πρῶτοι τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν ἀναγνωρίζουν καὶ τὸν μεταξύ τους Πρῶτο. Οἱ δύο Ἐκκλησίες δὲν συμφώνησαν γιὰ τὰ Προνόμια τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ὡς Πρώτου κατὰ τὴν α΄ χιλιετία (§ 41).

• Στὸ **κείμενο τοῦ Chieti**[248] (2016) ἐπισημαίνεται, ὅτι ἀπὸ τὸν 4. αἰῶνα στὴ Δύση, τὸ Πρωτεῖο θεμελιώνεται στὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης θεωρεῖται ὡς διάδοχος τοῦ Πρώτου τῶν Ἀποστόλων, τοῦ Ἀπ. Πέτρου. Ἡ Ἀνατολὴ ἔχουσα διαφορετικὴ ἑρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων δὲν ἔκανε δεκτὴ τὴν ἄποψη αὐτή (§ 16). Ἐπισημαίνεται ἀκόμα, ὅτι ἡ πρώτη Χιλιετία ἀποτελεῖ τὴν κοινὴ κληρονομιά, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας οἱ δύο Ἐκκλησίες θὰ πρέπει νὰ ἀντιλαμβάνονται τὴ λειτουργία τῆς

242. Ἐπίσκεψις 277, (15.7/1.8) 1982.

243 Ἐπίσκεψις 390 / 1987

244. Ἐπίσκεψις 404 (1.9) 1988.

245 Ἐπίσκεψις 443 (15.7) 1990.

246. Ἐπίσκεψις 496 (30.9) 1993.

247. Βλ. ὑποσ. 3. Gr. Larentzakis, Primat mit Synodalität, 287 ἑπ.

248. Βλ. ὑποσ. 4. Gr. Larentzakis, Primat mit Synodalität, 320 ἑπ.

Συνοδικότητας καὶ τοῦ Πρωτείου καὶ τῆς μεταξύ τους σχέσης στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον[249] (§ 21).

Τὸ θέμα τοῦ Πρωτείου κατὰ τὴ β΄ χιλιετία συζητήθηκε στὴν **Ἀλεξάνδρεια** (2023), μὲ σημαντικοὺς σταθμοὺς γιὰ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία τὴν Α΄ καὶ τὴ Β΄ Βατικανὴ Σύνοδο (1870, 1962-1965).

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἐκδοθὲν κείμενο τοῦ διεθνοῦς διαλόγου Ὀρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν στὴν **Ἀλεξάνδρεια**[250] δὲν ἀπαντᾶ ὅμως μὲ σαφήνεια στὴ θέση τῆς Α΄ Βατικανῆς[251], ὅτι ὁ Πάπας διαθέτει τὴν **ἄμεση, πλήρη, καὶ ὑπέρτατη τακτικὴ ἐξουσία του ἐφ᾽ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας**. Τὸ κείμενο τῆς Ἀλεξάνδρειας[252] ἐπισημαίνει: "**Vatican II intergrated and completed the teaching of Vatican I** that the Pope had supreme and full authority over the Church and that in certain circumstances he could infallibly proclaim the faith of the Church by saying that the body of bishops (college of Bishops) in union with its head, the Pope exercises both of these prerogatives" (Lumen Gentium 22, 25 respectively). Σὲ τί ὅμως ὠφελεῖ ἡ ἀναγωγὴ στὸ κείμενο Lumen Gentium τῆς Β΄ Βατικανῆς[253], ὅταν αὐτὸ ἐπισημαίνει: «**Romanus enim Pontifex habet in Ecclesiam, vi muneris sui, Vicarii scilicet Christi et totius Ecclesiae pastoris, plenam supremam et universalem potestatem, quam semper libere exercere valet»;**

Ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἔχει πάνω στὴν Ἐκκλησία πλήρη, ὕπατη καὶ παγκόσμια ἐξουσία, τὴν ὁποία **ἐλεύθερα ἐξασκεῖ, τότε ἡ οἱαδήποτε ἐξουσία τῶν ἐπισκόπων σχετικοποιεῖται καὶ μηδενίζεται, ἀφοῦ χρειάζεται πάντοτε τὴ συναίνεση τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκα**.

Ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης διατηρεῖ καὶ ἀσκεῖ ἐλευθέρως τὴν ἐξουσία τοῦ Πρωτείου, τότε τί ἀξία ἔχει **ἡ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων**[254] ποὺ καθιέρωσε ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ΄ (1965), τῶν ὁποίων οὕτως ἢ ἄλλως ἡ γνώμη εἶναι **συμβουλευτική**[255];

Τὸ κείμενο τῆς Ἀλεξάνδρειας ἐπισημαίνει[256] περαιτέρω καὶ ὀρθά: "**In**

---

249. Gr. Larentzakis, Primat mit Synodalität, 355: "…diese gemeinsame Kirchengeschichte des ersten Jahrtausends hat einen normativen Charakter, und zwar sowohl, was den Inhalt unseres Glaubens betrifft als auch die großen kirchlichen Strukturen».

250. Βλ. ὑποσ. 5. Gr. Larentzakis, Primat mit Synodalität, 326 ἑπ.

251. H. Denzinger, Enchiridion Symbolorum, 828-830 Kl. Schatz, Der Päpstliche Primat, 195-200. Synodality and Primacy in the second Millenium and Today, 4.7.

252. Synodality and Primacy in the second Millenium and Today, 4.7.

253. H. Denzinger, Enchiridion Symbolorum, 1200 (Lumen Gentium, 22).

254. Βλ. σχετικὰ M. Alcalá, Historia del Sinodo de los Obispos, Madrid 1996. Τοῦ Ἰδίου, Historia del Sinodo de los Obispos. De 1997 a 2001, Madrid 2002.

255. Synodality and Primacy in the second Millenium and Today, 4.7.

256. Synodality and Primacy in the second Millenium and Today, 4.7.Βλ. καὶ Sant. Madrigel, La sinodalidad en la vida y en la misión de la Iglesia Texto y Comentario del Documento de la Comisión Teológica Interacional, Madrid 2022, 105, ἐπισημαίνοντας γιὰ τὴ

1965, Pope Paul VI instituted the Synod of Bishops as a 'permanent Council of bishops for the universal Church' representative of 'Whole Catholic episcopate' **which would assist the pope in an advisory and consultative capacity** (Apostolic Letter, Apostolica Sollicitudo)". **Ἀποτελεῖ ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ προσέγγιση μεταξὺ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς ὀρθόδοξης ἀντίληψης περὶ Πρωτείου;** Ἀκόμη καὶ οἱ ἀποφάσεις μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν ἰσχὺ χωρὶς τὴν ἐπικύρωσή τους ἀπὸ τὸν Πάπα[257]. Ἄλλωστε σύμφωνα μὲ τὸν Κανόνα 337 § 3 τοῦ Κώδικα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας: «Il appartient au Pontife Romain, selon les besoins de l' Église, de choisir et de promouvoir les formes selon lesquelles le Collège des Évêques exercera collégialement sa charge à l' égard de l' Église tout entière»[258].

Τὸ τελευταῖο κείμενο διαλόγου δὲν παρέχει καμιὰ ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση στὴν περαιτέρω ἐπισήμανση τοῦ Lumen Gentium[259]: "Ordom autem episcoporum, qui collegio Apostolorum in magisterio et regimine pastorali succedit, immo in quo corpus apostolicum continuo perseverat, una cum Capite suo Romone Pontifice, et numquam sine hoc Capitel subiectum quoque supremae ac plenae potestatis in universam Ecclesiam existit, quae quidem potestas nonnisi consentiente Romano Pontifice exerceri potest". Οἱ ἐπίσκοποι συναθροιζόμενοι κάτω ἀπὸ τὴ μία κεφαλή, αὐτὴ τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκα, μποροῦν νὰ ἐνεργοῦν μόνο μὲ τὴ συναίνεσή του.

Γιατί στὸ κείμενο[260] «The Bishop of Rome» ποὺ ἐκδόθηκε τὸν Ἰούνιο

Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων: «Podrà gozar también del poder deliberatico cuando se lo conceda el Romano Pontifice»

257. Can 341 τοῦ Code de Droit Canonique, Paris 1984 (Ed. Centurion), 59: «Les décrets du Concile Oecuménique n'ont valeur obligatoire **que s' il sont approuvés par le Pontife Romain** en union avec les Pères de Concile, confirmés par lui et promulgués sur son ordre».

258. Code de Droit Canonique, 58. Santiago Madrigal, La Sinodalidad, 61.

259. H. Denzinger, Enchiridion Symbolorum, 1200 (LG 22). Βλ. L' Evêque de Rome, Primauté et Synodalité dans les dialogues oecumeniques et dans les réponses à l' Encycliques UT UNUM SINT, Document d' Étude, Rome 2024, 165. Στὸ κείμενο αὐτὸ ἐπισημαίνεται τὸ ἑξῆς: "Le Pape François.. a creé un Conseil des cardinaux… Cela a été suggeré pendant Vatican II par le Patriarche melkite Maxime IV, qui a proposé qu' un '"synode permanent" réprésentant le collège épiscopal soit établi sur le modèle du synodos endemouse oriental, avec la tache d' assister le Pape dans le gouvernement central et quotidien de l' Église'". Ἀκολουθεῖ ἡ ἑξῆς σημαντικὴ ἐπισήμανση: **"Il convient toutefois de garder à l' esprit que les synodes orthodoxes ont généralement un caractére délibératif, tandis que les structures synodales catholiques sont essentiellement consultatives".** Εἶναι θεμελιώδης ἡ γενικὴ ἐπισήμανση ὅτι **οἱ ρωμαιοκαθολικὲς συνοδικὲς δομὲς ἔχουν ἁπλᾶ συμβουλευτικὸ καὶ ὄχι ἀποφασιστικὸ χαρακτήρα.**

260. Τὸ κείμενο αὐτὸ ἐκδόθηκε πρωτότυπα στὰ ἀγγλικά: Dicastery for promoting christian unity. The Bishop of Rome. Primacy and synodality in the ecumenical dialogues and

τοῦ 2024 προβάλλεται ἡ ἀναγκαιότητα ἐπανερμηνείας τῶν ἀποφάσεων τῆς Α΄ Βατικανῆς[261]; (Τὸ κείμενο αὐτὸ ἐκδόθηκε ἕνα χρόνο μετὰ ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς Ἀλεξάνδρειας)

Μερικὰ ἀποσπάσματα[262] ἀπὸ τὸ κείμενο αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν:

A. "**Les definitions dogmatiques de Concile** Vatican I constituent un **obstacle important pour les autres chrétiens**. Certains dialogues oecuméniques ont enregistré des progrès prometteurs en entreprenant une "relecture" ou une "ré-accueil" de ce Concile, ouvrant de nouvelles voies pour une compréhension plus précise de son enseignement…".

b. "Une première proposition est une **"re-réception", une "réinterpretation", une "interprétation officielle",** un commentaire actualisé" ou même une "reformulation" des enseignements de Vatican I par l' Église catholique".

c. "**Il est également essentiel de relire Vatican I à la lumière de l' ensemble de la Tradition,** "selon la croyance ancienne et constante de l' Eglise universelle" (Pastor aeternus, Introduction, DH 3052), et à l' horizon d' une convergence oecuménique croissante sur le fondement biblique, les développments historiques et la signification théologique de la primauté et de la synodalité".

Ἀπὸ τὰ παραπάνω κείμενα, τῶν ὁποίων ἡ παράθεση εἶναι ἐνδεικτική, προκύπτει, ὅτι **ἡ Β΄ Βατικανὴ δὲν ἑρμήνευσε οὔτε συμπλήρωσε τὴν Α΄ Βατικανὴ κατὰ τρόπο ἱκανοποιητικὸ οὔτε γιὰ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ποὺ συνεχίζει νὰ ἀναζητᾶ τὴ συνοδικότητα, οὔτε γιὰ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες,** ἰδιαίτερα δὲ τὴν Ὀρθόδοξη ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει[263].

---

in the responses to the Encyclical Ut Unum Sint. A study Document 2024 (Libreria Editrice Vaticana). Ἐξαντληθείσης τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἡ γαλλικὴ μετάφραση (L' Éveque de Rome - Les Éditions du Cerf, Βλ. ὑποσ. 240) καὶ ἡ ἰταλικὴ (Il Vescovo di Roma - Libreria Editrice Vaticana) εἶναι διαθέσιμες. Il Vescovo di Roma. Primato e Sinodalità nei Dialoghi Ecumenici e nelle Risposte all' Enciclica ut Unum sint. Un Documento di Studio del Dicastero per la Promozione dell' Unità dei Cristiani, Libreria Editrice Vaticana 2004, 113 ἑπ.

261. L' Evêque de Rome, ὅπ.παρ., 158: "Parmi les propositions exprimées par le dialogue, l' appel à une relecture ou à un commentaire officiel e Vatican I par l' Eglise catholique semble particuliérement important. Partant de la règle hermeneutique selon laquelle les dogmes de Vatican II … **certains dialogues reflétent que Vatican II n' a pas explicitement interpreté Vatican I…** Il est egalement essentiel de relire Vatican I à la lumière de l' ensemble de la Tradition… et à l᾽ horizon d' une convergence oecumenique croissante sur le fondement biblique, les devélopments historiques et la signification théologique de la primauté et de la synodalité…". (Vers un exercice de la Primauté au XXIème siècle. Une Proposition de l' Assemblée plénière du Dicastère pour la promotion de l' unité des Chrétiens fondée sur le Document d' Étude "L' Évêque de Rome, 14).

262. L' Évêque de Rome, ὅπ.παρ., 140, 145-146, 158-159.

263. Βλ. Gr. Larentzakis, Synodalität mit Primat, 255: «Das päpstliche Dogma des I. Vatikanums wurde vollinhatlich vom II. Vatikanum übernommen, obwohl neue

Ἐὰν ὁ Πάπας διατηρεῖ τὸ Πρωτεῖο καὶ τὸ ἀλάθητο τῆς Α΄ Βατικανῆς, τότε ὁ λόγος γιὰ τὴ συνοδικότητα εἶναι προσπάθεια τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου, τοὐλάχιστον μὲ κριτήριο τὴν ἀντίληψη περὶ συνοδικότητας στὴν Ἀνατολή. Τὸ Πρωτεῖο τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ὀφείλει νὰ εἶναι **«οὐ κυριαρχικόν, οὔτε μὴν διαιτητικόν»**[264]**.**

Αὐτὸ δὲ σημαίνει, ὅτι θὰ πρέπει νὰ παραγνωρίζεται ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον **ὡρίμανση καὶ προώθηση τῆς ἰδέας τῆς συνοδικότητας ἐξ αἰτίας τῶν ἀποφάσεων τῆς Β΄ Βατικανῆς** σὲ τοπικὸ καὶ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο[265]. Ἡ ἰδέα ὅμως αὐτὴ ἀποδυναμώνεται, ὅσο ὑφίσταται ὁ ἐφ᾽ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας Οἰκουμενικὸς Ἀρχιερεύς. **Αὐτονόητα ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ὡς Οἰκουμενικὸς Ἀρχιερεὺς δὲν ἔχει θέση σὲ μιὰ ἑνωμένη Ἐκκλησία**[266]**.**

Σημαντικὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ **Joseph Ratzinger** (Πάπας Βενέδικτος XXVI), ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει[267]: Ἡ Ρώμη ἀπὸ τὴν Ἀνατολή "nicht mehr an Primatslehre fordern muss, als auch im ersten Jahrtausend folmuliert und gelebt wurde". Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖο ἴσχυσε κατὰ τὴν α΄ Χιλιετία, πρέπει νὰ εἶναι ὁ κοινὸς τόπος συμφωνίας μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν, ὅπως ὀρθὰ τὸ ἐπισημαίνει[268] τὸ κείμενο τοῦ Chieti (2016): "This common heritage of theological principles, canonical provision and liturgical practices from the first milennium constitutes a necessary reference point and a powerful source of inspiration for both Catholics and Orthodox as they seek to heal the wound of

---

formulierungen über die Bischöfe und über die Kollegialität der Bischöfe bzw. über das Bischofskollegium gemacht wurden. Man stellt hier fest, dass Auffassungen von zwei unterschiedlichen Positionen nebeneinander stehen, ohne **eine Synthese erreicht zu haben.**». Also auch nach der Dokumentation des **II. Vatikanums sind die Beziehungen zwischen dem Episkopat der Römisch-Katholischen Kirche selbst und dem Bischof von Rom, dem Papst, ziemlich dunkel und ungeklärt geblieben**».

264. Ἀπάντησις τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὸν Πάπαν Πῖον Θ΄ (1848), στό: Ἰ. Καρμίρης, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, 916.

265. L' Evêque de Rome, 129.

266. Ἐπ᾽ αὐτοῦ ἡ θέση τοῦ Gr. Larentzakis, Primat mit Synodalität, 351-352, εἶναι σαφής: «Die Auffassung und die Praxis des päpstlichen absoluten Juridiktionsprimates hinsichtlich der Gesamtkirche und der päpstlichen Unfehlbarkeit, wenn auch nur ex cathedra (sine consensu ecclesiae), die im Sinne der Dogmatisierung des I. und des II. Vaticanums bis heute innerhalb der Römisch-Katholischen Kirche auf der ganzen Welt angewandt werden, wobei dies sogar al göttliches Recht, als ius divinum, begründet wird und als unerlässliche Bedingung für die Realisierung der kirchlichen Einheit gibt. **Dies kann sicherlich nicht anerkannt werden.** Man hört, die war in der Vergangenheit so, heute ist es anders. **Darüber muß man Klarheit geschaffen werden».**

267. J. Kardinal Ratzinger, Die ökumenische Situation - Orthodoxie, Katholizismus und Reformation, στό: Τοῦ Ἰδίου, Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie, München 1982, 209.

268. Synodality and Primacy during the first Millennium: Towards a common Understanding in service to the Unity of the Church, Chieti 21 September 2016, 21.

their division at the beginning of the third millennium". Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ εἶναι σημαντικὸ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, ἰδιαίτερα γιὰ τὸ θέμα τοῦ Πρωτείου καὶ τῆς Συνοδικότητας.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς στόχους τοῦ διαλόγου Ὀρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν θὰ πρέπει νὰ εἶναι νὰ καθορισθοῦν ἀκριβῶς οἱ ἁρμοδιότητες τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ὡς Πρώτου σὲ μιὰ ἑνωμένη Ἐκκλησία (ἤδη τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας[269] ἐπισημαίνει, ὅτι οἱ δύο Ἐκκλησίες ἀκόμα καὶ στὴν α΄ χιλιετία κατανοοῦν διαφορετικὰ τὴ θέση τοῦ Πρώτου), καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς ἁρμοδιότητές του ὡς σημεῖο καὶ ἐγγύηση ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητας. Αὐτὸ εἶναι ἀδιαμφισβήτητα ἔργο καὶ καθῆκον κατὰ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Αὐτὸ τὸ ἐπισημαίνει καὶ ὁ συμπρόεδρος τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπῆς ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς **Καρδινάλιος Kurt Koch**[270]: "Auf der Grundlage von solchen weiterführenden ökumenischen Beratungen könnte beispielweise **die Internationale Gemischte Komission für den theologischen Dialog** zwischen der Römish-katholischen und der ortodoxen Kirche einen theologisch verantworteten Vorschlag über Theologie und Praxis des Primats des Bischofs von Rome in Synodalität zu Händen der Kirchenleitumg erarbeiten …". Ἀλλοῦ ὁ Καρδινάλιος Koch[271] ἐπισημαίνει: «Worin diese Kompetenzen des Bischofs von Rom in einer künftigen Kircheneinheit genau bestehen werden, dies kann die **Gemischte Internationale Kommission** nur gemeinsam zu Händen der Kirchenleitung beraten, denen die abschließende Entscheidung zusteht». Μέχρι τώρα ἡ διεθνὴς ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μεικτὴ Ἐπιτροπὴ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν τὸ ἔχει πράξει. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖο νὰ τὸ πράξει. Εἶναι αὐτονόητο, ὅτι ὅλα τὰ σχετικὰ προβλήματα δὲν μποροῦν νὰ ἐπιλυθοῦν σὲ μιὰ μόνο συνάντηση καὶ νὰ καταγραφοῦν ἐπιλυόμενα σὲ ἕνα μόνο κείμενο τῆς Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Διαβλέπει κανεὶς παρὰ τὰ θετικὰ βήματα τῆς Β΄ Βατικανῆς τὴ **δυσκολία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας νὰ συνδυάσει τὸ Πρωτεῖο μὲ τὴ συνοδικότητα**. Αὐτὸ μαρτυρεῖ μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ σύγκληση τῶν δύο συνόδων τῶν Ἐπισκόπων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (2003 καὶ 2004) καὶ ἡ ἀναζήτηση λύσεων[272].

---

269. Ecclesiological and Canonical Consequences of the sacramental nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority, Ravenna, 13 October 2007, 41.

270. Kurt Kardinal Koch, Geleitwort στό: Gr. Larenzakis, Primat mit Synodalität, XIII.

271. Kardenal Karl Koch, Die Tagespost, 15 Juli 2021, 16. Gr. Larentzakis, Synodalität mit Primat, 364.

272. Βλ. τὸ Documento final, Por una Iglesia Sinodal: Comunión, Participación y Misión, Madrid 2025, 142, ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στὶς προοπτικὲς ποὺ διανοίγει ἡ ἔκδοση τοῦ κειμένου The Bishop of Rome: "La Asamblea sinodal espera que este documento sirva de base para alteriores reflexiones con los otros cristianos, "por supuesto juntos", sobre el ejercicio del

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ δρόμος τῆς ἐπιδιωκόμενης σύγκλισης εἶναι ἀκόμα ἀνοικτός. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι **οὐδέποτε θὰ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ὁ στόχος, τὸ χρέος τῆς πορείας πρὸς τὴν ἑνότητα, οὔτε ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ θὰ πρέπει νὰ ὑποτιμῶνται οἱ μέχρι τώρα θετικοὶ καρποὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ Ὀρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.**

Θὰ πρέπει καταληκτικὰ νὰ σημειωθοῦν μερικὲς θέσεις τοῦ **Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου** στὴν ὁμιλία του πρὸς τὴν **Ἑταιρεία Κανονικοῦ Δικαίου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν** τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριο (2026) στὴ Βουδαπέστη[273]:

• "The institution of the Pentarchy - the five great ancient Sees of Rome, Constantinople, Alexandria, Antioch and Jerusalem - constituted, during the first Christian millenium the very framework within which the unity of the universal Church found its most visible ecclesial expression".

• "In the first millennium, this communio patriarcharum - this communion and concelebration of the Patriarchs, each presiding on his own place yet all bound together in the one faith and the one Eucharistic chalice - was, in truth, the most visible sign of the unity of the universal church".

• **"We await, by grace and help from on high, the restoration of full communion with the Church of Rome within the one Body of the One, Holy, Catholic, and Apostolic Church, so that the Pentarchy may once again be whole, and the five-stringed lyre" of the Universal church may again resound in the fullness of its ancient harmony"**.

Μπορεῖ κάποιος νὰ ἐπιζητᾶ κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἐπιζητᾷ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης; Τὸ πλαίσιο τῆς ἐπιζητούμενης σύγκλησης δὲν μποροῦσε νὰ τεθεῖ περισσότερο ξεκάθαρα. Ἡ προοπτικὴ καὶ ὁ στόχος τοῦ Διαλόγου εἶναι προφανής.

---

ministerio de unidad del Obispo de Roma como servicio de amor reconocido por unos y otros (UUS 95)".

273. www.ekklisiaonline.gr, Ὁμιλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου στὴν Βουδαπέστη (4 Σεπτεμβρίου 2026).